

Ufkun Ötesi Bilim Dergisi

Beyond the Horizon Scientific Journal

Cilt/Volume:

22

Sayı/Number:

2

Ay/Month:

Aralık

Yıl/Year:

2022

UFKUN ÖTESİ BİLİM DERGİSİ

Beyond the Horizon Scientific Journal

UFKUN ÖTESİ BİLİM DERGİSİ

DergiPark
AKADEMİK

ESJI Eurasian
Scientific
Journal
Index
www.ESJIndex.org

ASOS
indeks

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Adam Sofronijevic (Dr. Belgrad Üniversitesi Sırbistan), **Ali Fikri Akşirin** (Uzm.Dr. Ankara Büyükşehir Belediye Hastanesi), **Ali Gököz** (Dr. Emekli Sandığı Yönetim Kurulu Üyesi TTB Onur Kurulu Üyesi), **Ali Rıza Erdoğan** (Dr. Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu), **Ayşe Karaduman** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi), **Ayşegül Ataman** (Prof. Dr. Lefke Avrupa Üniversitesi KKTC), **Babak Kashefi Mehr** (Doç. Dr. Tebriz Üniversitesi, İran), **Cengiz Özbesler** (Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü), **Esra Akı** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü), **Filiz Demiröz** (Dr. Öğr. Üyesi Emekli Öğretim Üyesi), **Fulya Temel** (Prof. Dr. G.Ü Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitim Bölümü), **Gizem Çelik** (Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Ercüment Erbay** (Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Gonca Bumin** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü), **Gülşen Varol** (Prof. Dr. Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü), **Hakan Acar** (Prof. Dr. Liverpool Hope University & EASSW European Association of Schools of Social Work), **Hayyam Kıratlı** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Anabilim Dalı), **Helga Rittersberger** (Prof. Dr. ODTÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü), **Hicran Çavuşoğlu** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi), **Hülagü Kaplan** (Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), **Hülya Kayıhan** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü), **Hülya Koç** (Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniv. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), **Hüsamettin Çetin** (Dr. Öğr. Üyesi Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **İbrahim Cılga** (Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi), **İsmail Tufan** (Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Gerontoloji Bölümü), **İsmihan Artan** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü), **Kadriye Armutlu** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Kasım Karataş** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Kezban Bayramlar** (Prof. Dr. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Kübra Cihangir Çamur** (Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), **M. Emin Demirci** (Körler Federasyonu Yönetim Kurulu Üyesi), **Meliike Tekindal** (Doç. Dr. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Mine Uyanık** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Mintaze Kerem Günel** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Muammer Çetingök** (Prof. Dr. University of Tennessee, Knoxville ABD), **Nilüfer Darıca** (Prof. Dr. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Eğitim Fakültesi), **Oğuzhan Zengin** (Doç. Dr. Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü), **Özlem Cankurtaran** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Pınar Bayhan** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü), **Refia Selma Görgülü** (Prof. Dr. Doğu Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi), **Sayra Lotfi** (Dr. Öğr. Üyesi Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Selahattin Gelbal** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi), **Sema Buz** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Sevilay Şenol Çelik** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi), **Turhan İçli** (Avukat Engelliler Federasyonu Başkanı), **Tülin Düger** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Türkan Akbayrak** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Vedat Işıkhani** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Veli Duyan** (Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Yüksel Baykara Acar** (Prof. Dr. Liverpool - İngiltere), **Zafer Erden** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü).

BU SAYININ HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THIS ISSUE

Doç. Dr. Hıdır APAK
Doç. Dr. Nursel BOLAT
Doç. Dr. Serhat ERDEM
Dr. Öğr. Üyesi Adem KILIÇ
Dr. Öğr. Üyesi Canan KOÇ

Dr. Öğr. Üyesi Esmâ AKSOY KHURAMI
Dr. Fikret YAMAN
Dr. Hatice Selin IRMAK
Dr. Ozan PEKER

Ufkun Ötesi Bilim Dergisi

Beyond the Horizon Scientific Journal
Türkiye Körler Federasyonu Yayını
Journal of Turkish Federation of the Blind Person

Hakemli Dergidir.
Blind Peer Reviewed Journal

Körler Federasyonu Adına
On Behalf of Turkish Federation of the Blind Person

SAHİBİ/PUBLISHER
Av. (Attn) Suha SAĞLAM

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ/EDITING AUTHORITIES
Prof. Dr. Kasım KARATAŞ

DERGİ YAYIN EDİTÖRÜ / EDITOR
Doç. Dr. (Associate Prof.) Özgür ALTINDAĞ

SEKRETER / SECRETARY
Dr. (PhD) Çağrı SEVİN

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

- Prof. Dr. Kasım Karataş** [Başkan] (Hacettepe Üniversitesi / Türkiye - Hacettepe University / Turkey),
Prof. Dr. Muammer Çetingök (Tennessee Üniversitesi / ABD - University of Tennessee / Knoxville USA),
Prof. Dr. Ayşegül ATAMAN (Lefke Avrupa Üniversitesi / KKTC - European University of Lefke - Turkish Republic of Northern Cyprus)
Prof. Dr. Esra Akı (Hacettepe Üniversitesi / Türkiye - Hacettepe University / Turkey),
Prof. Dr. İsmihan Artan (Hacettepe Üniversitesi / Türkiye - Hacettepe University / Turkey),
Prof. Dr. Hakan Acar (Liverpool Hope Üniversitesi / İngiltere - Liverpool Hope University / England)
Prof. Dr. Yüksel Baykara Acar (Liverpool - İngiltere / England)
Doç. Dr. Babak Kashefi Mehr (Tebriiz Üniversitesi / İran - Tabriz University of Medical Science - Iran)
Dr. Adam Sofronijevic (Belgrad Üniversitesi – Sırbistan / University of Belgrade - Serbia)

Cilt/Volume: 22 Sayı/Number: 2 Ay/Month: Aralık Yıl/Year: 2022

E-ISSN 2791-9994

YAYIN TÜRÜ/TYPE OF PUBLICATION

ULUSLARARASI/SÜRELİ YAYIN - INTERNATIONAL/PERIODIC PUBLICATION

YAYIN DİLİ / PUBLISHING LANGUAGE

TÜRKÇE / İNGİLİZCE

YAYINLANMA ARALIĞI/PUBLICATION PERIOD

Yılda İki / Twice a year

BASIM TARİHİ/PUBLICATION DATE

31.12.2022

YAYIN YÖNETİM YERİ/ADMINISTRATION OFFICE OF PUBLICATION

Engelliler Konfederasyonu

Korkut Reis Mah. Gazi Mustafa Kemal Bulvarı No: 32/6 Çankaya – ANKARA

Tel: (0312) 231 82 43

İLETİŞİM ADRESİ/CONTACT ADDRESS

Doç. Dr. Özgür ALTINDAĞ

Ufkun Ötesi Bilim Dergisi Engelliler Konfederasyonu

Korkut Reis Mah. Gazi Mustafa Kemal Bulvarı No: 32/6

Çankaya – ANKARA

Tel: +90 0312 231 82 43

Faks: +90 0312 231 82 46

<http://ufkunesibilimdergisi.blogspot.com/>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/uobild>

E-Posta/Email: ufkunesibilimdergisi@gmail.com

İÇİNDEKİLER

İç Kapak	i
Danışma Kurulu ve Bu Sayının Hakemleri	ii
Künye	iii
İçindekiler	v
Zeynep AKTOP	
Engelli Erişilebilirliğinin Yasalarda Yer Alma Süreci ve İtalya Yasalarında Müzeler İçin Erişilebilirlik Düzenlemeleri	121-142
<i>The Process of Inclusion of Disabled Accessibility in Laws and Accessibility Regulations for Museums in Italian Laws</i>	
Oktay TATLICIOĞLU	
Çocuk Refahı Alanında Yeni Bir Yaklaşım: Çocuğun İyi Olma Hali Yaklaşımı ve Göstergeleri	143-166
<i>A New Approach to Child Welfare: Child Well-Being Approach and Indicators</i>	
Alahattin KANLIOĞLU, Aslı ÖZTÜRK	
Fotoğrafik Kompozisyon ve Gestalt İlkelerinin İlişkisi Üzerine Bir Çözümleme	167-194
<i>An Analysis on The Relation Between Photographic Composition and Gestalt Principles</i>	
Hilal KÖK	
Alzheimer Hastaları ve Bakım Verenleri İçin Gündüz Bakım Hizmetleri	195-213
<i>Day Care Services for Alzheimer's and Carers</i>	

Batu ANADOLU

Kitap İncelemesi: Post-Horror: Art, Genre And Cultural Elevation,

Yazar: David Church

214-221

Book Review: Post-Horror: Art, Genre And Cultural Elevation, Author:

David Church

Dergi Yayın Kuralları

222-224

Özgün Makale (Nicel Araştırma)

Unique Article (Quantitative Research)

Geliş Tarihi – Submitted: 23.09.2022

Kabul Tarihi – Accepted: 20.12.2022

Atıf Bilgisi / Reference Information

Aktop, Z. (2022). Engelli erişilebilirliğinin yasalarda yer alma süreci ve İtalya yasalarında müzeler için erişilebilirlik düzenlemeleri. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 22 (2), 121-142.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1179184>

ENGELLİ ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN YASALARDA YER ALMA SÜRECİ VE İTALYA YASALARINDA MÜZELER İÇİN ERİŞİLEBİLİRLİK DÜZENLEMELERİ¹

Zeynep AKTOP²

ÖZET

Engellilik ilk çağlardan itibaren toplum içinde farklılıklara neden olmuştur. Engelli kişilerin günümüz şartlarında yasal hakları olsa da bu durum çeşitli küresel faktörler sonucunda gerçekleşmiştir. Farklı ülkelerin engelli vatandaşları için yaptığı ilk düzenlemeler genellikle ekonomi alanında hazırlanmış ve öncelik bu kişilerin topluma fayda sağlaması olmuştur. Ancak, artan sosyal hareketler sonucunda engellilerin sosyal ve kültürel yaşamdaki ihtiyaçları yasalarla desteklenmeye başlamıştır. Bu yasalar özellikle müzelerin engelli düzenlemeleri yapmaları için birincil adım olmuştur.

Bu çalışma, engellilerin erişilebilirlik haklarını düzenleyen yasaların oluşum sürecinin değerlendirilmesi ve bu kişilerin müze erişilebilirliği için oluşturulan yasal gerekliliklere dikkat çekilmesi açısından önemlidir. Hazırlanan makalede küresel etki yaratan durumların, engellilere bakıştaki etkisi ele alınmıştır. Ardından sosyal hareketlerle ortaya çıkan erişilebilirlik yasaları irdelenmiş ve yasal sürecin bir sonucu

¹ Makale, İstanbul Üniversitesi Müze Yönetimi Anabilim Dalı'nda 2022 yılında hazırlanan Görme Engellilerin Müze Erişimi başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Müze Araştırmacısı, Türk Tarih Kurumu. Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müze Yönetimi Anabilim Dalı. ORCID: 0000-0002-3505-8814 e-posta: aktopzeynep@gmail.com

olarak engellilerin müzelerdeki varlıklarını destekleyen düzenlemeler İtalya örneğinde incelenmiştir. Bu kapsamda engellilerin sosyal çevrede görünür olma süreçleri araştırılarak müzelerin engelli ziyaretçileri için oluşturulabileceği detayların yasalarla belirlenmesi değerlendirilmiştir.

Araştırmada, engelliliğin sosyal hayatta görünürlüğüne ilişkin veriler toplanmıştır. Bu kapsamda Uluslararası Engelliler Yılı'nın ilan edildiği dönem başta olmak üzere Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali ile I. ve II. Dünya Savaşı dönemlerinde engellilerin sosyal ve ekonomik yerini inceleyen gazete, makale ve anket çalışmaları incelenmiştir. Bu incelemeler ışığında, İtalya yasalarının müzeleri kapsayan bölümlerin araştırılmıştır. Tüm bu veriler, engelliliğin dünya toplumlarındaki yerini göstererek müzelere erişilebilirlikle ilişkilendirilmiştir. Hazırlanan çalışma, İtalya yasalarının, müze ve erişilebilirlik alanlarında detaylı düzenlemeler yapması ve örnek oluşturabilecek niteliklere sahip olduğu düşünüldüğü için İtalyan yasalarını kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelli, erişilebilirlik, İtalya, yasa, müze.

THE PROCESS OF INCLUSION OF DISABLED ACCESSIBILITY IN LAWS AND ACCESSIBILITY REGULATIONS FOR MUSEUMS IN ITALIAN LAWS

SUMMARY

Disability has caused differences in society since the early ages. Although disabled people have legal rights in today's conditions, this situation has occurred as a result of various global factors. The first regulations made by different countries for disabled citizens were generally prepared in the field of economy and the priority was for these people to benefit the society. However, as a result of increasing social movements, the needs of the disabled in social and cultural life have started to be supported by laws. These laws, in particular, have been the primary step for museums to make disability arrangements.

This study is important in terms of evaluating the formation process of the laws regulating the accessibility rights of the disabled and drawing attention to the legal requirements for museum accessibility of these people. In the prepared article, the effects of global impact situations on the view of the disabled are discussed. Then, the accessibility laws that emerged with social movements were examined and as a result of the legal process, the regulations supporting the presence of the disabled in

museums were examined in the example of Italy. In this context, the processes of visibility of disabled people in the social environment were investigated, and it was evaluated that the details that museums can be created for disabled visitors are determined by laws.

In the research, data on the visibility of disability in social life were collected. In this context, newspapers, articles and survey studies examining the social and economic status of the disabled during the Industrial Revolution, the French Revolution and the 1st and 2nd World War periods, especially in the period when the International Year of the Disabled was announced, were examined. In the light of these examinations, sections of Italian laws covering museums have been researched. All these data are associated with accessibility to museums, showing the place of disability in world societies. The prepared study is limited to cover Italian laws, as it is thought that Italian laws make detailed arrangements in the fields of museums and accessibility and are considered to have exemplary qualities

Keywords: Disabled, Accessibility, Italy, Law, Museum.

Giriş

Engellilik; fiziksel, sosyal, kültürel çevrenin neden olduğu kısıtlamaların günlük ve sosyal yaşama katılımı azaltan bir durum olarak açıklanmaktadır (Jaganjac, v.d., 2020: 157). Sosyal çevre içinde engellilik, “anormallikler” üzerinde şekillenerek bu kişilerin topluma yük ve aciz bireyler olarak görülmesine yol açmıştır (Barnes, Mercer, 2001: 517; Çetin, 2017: 92). Engelli kişilerin sosyal hayatta görünürlük kazanmaları ait oldukları kültüre göre farklılık göstermiş; siyasi, sosyal ve ekonomik değişimler de engellilik anlayışının değişmesini etkilemiştir.

Farklı enstitü ve kaynaklardan erişilen 2018-2019 verilerine göre Amerika Birleşik Devletleri’nde %13,2, Almanya’da %9,5, İtalya’da, %5,2, Japonya’da %5 oranında engelli vatandaş bulunmaktadır (Institute on Disability/UCED, 2019: 3; Destatis Statistische Bundesamt, 2020; Heyer, 2000: 111). Oranlara bakıldığında, ülkelerin nüfusunda önemli bir payın engellilere ait olduğu görülmektedir. Böylece, engellilerin ihtiyaçlarının karşılandığı kamu alanlarının artırılması ve geliştirilmesinin toplumsal refah için oldukça önemli olduğu açıktır. Bireysel ve toplumsal değişimin araçları olan müzeler, ziyaretçilerde gelişmiş benlik algısı, güven ve yaratıcılık gibi etkiler sağlayan sosyal mekânlardır. Benzer etkilerin, çeşitli hastalıklar üzerinde de sağlandığı

bilinmektedir (Sandell, 2003: 46). Buna göre, müzelerin engelliler için erişilebilir olması, bu kişilerin kültürel gelişiminin yanı sıra sosyal ilişkiler kurabilmesi açısından da destekleyici olduğu görülmektedir.

Engellilerin toplumun bir parçası olmasında etkili olan müzelerin erişilebilirlik gerekliliklerinin yasal boyutta düzenlenmesi için temel unsur, yapılardaki fiziksel düzenlemeler olmuştur. Bu düzenlemeler için tetikleyici küresel sebepler vardır. Sanayi Devrimi ile engellilik durumunun artması, Fransız İhtilali ile özlük hakları hareketlerinin başlaması ve I. Dünya Savaşı sonrasında gazilerin evlerine dönmesi ile yüzyıllardır toplumda var olan engellilik önce iyileştirilmesi sonra da ihtiyaçların karşılanması gereken bir durum olmuştur. Bu sebeple çalışma kapsamında öncelikli olarak engelli erişilebilirliğinin yasal altyapısı incelenmiş ardından İtalya yasalarında müzelerdeki engelli ziyaretçiler için hazırlanan detaylar ele alınmıştır.

Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'nin Etkisi

18. yüzyılda, Fransız İhtilali engellilik ile ilgili bazı adımların başlangıcı olsa da, toplumda düşkün veya sakat olarak tanımlanan engellilerin özel ihtiyaçlarının bulunduğu 1800'lerde kabul görmeye başlamış ve topluma kazandırılmaları için çalışmalar ortaya çıkmıştır. Fransız İhtilali, engellilik ile ilgili bazı adımların başlangıcı görülse de Sanayileşme ve I. Dünya Savaşı engellilere yönelik sosyal tutumu daha büyük ölçüde etkilemiştir (Winance, Ville, Ravaud, 2007: 163; Çitil, 2016: 20). Sanayi Devrimi'nden 19. yüzyıla kadar, Avrupa toplumlarındaki engelli ve yoksul vatandaşların tedavi ve bakımları devlet tarafından karşılanmaya çalışılmıştır (Çetin, 2017: 97). 19. yüzyıl sonunda modern sanayi toplumundaki iş kazaları sorunu, kaza algısının değişmesine neden olmuştur. Bu kazaların kolektif yaşam üretiminin sıradan bir durumu olarak görülmeye başlamıştır. Böylece kazaya sebep olan toplumun, bireyin zararını gidermesi gerektiği kabul edilmeye başlamıştır (Winance, 2004: 203).

I. ve II. Dünya Savaşı Döneminde Engellilerin Durumu

Küresel sonuçlar doğuran I. ve II. Dünya Savaşı, engellilerin toplum içinde görünürlüğünü arttırmıştır. Bu görünürlük, ülke ekonomisi ve tutumuna göre engellilerin farklı şekilde değerlendirilmesine neden olmuştur. Örneğin; İngiltere'deki savaş gazilerinin sosyal hayata geri dönmesi, engellilerin topluma yük olarak görülmesi fikrini kırmaya başlasa da çok etkili olamamıştır (Historic England (A), t.y.). Savaş döneminde, İngiltere'de doğan engellilere tıbbi ve sosyal hizmetler sunmanın insan

ırkının yozlaşmasına yol açacağına inanan öjeni anlayışı, 20. yüzyılın başlarında siyasi olarak destek almaya başlamıştır (NHS, 2013: 8). Bu anlayış engellilerin toplumsal ve kültürel faaliyetlerden uzak bir yaşam sürmelerine neden olmuştur.

Pek çok Avrupa ülkesinde savaş sonrası işçi eksikliği ortaya çıkmış ve gelen gazilerin çalışma hayatında yer alabilmesi adına rehabilitasyon uygulamaları düzenlenmiştir. Zamanla bu uygulamalar sivil engellilere kadar genişletilmiştir (Winance, Ville, Ravaud, 2007: 164). Fransa'da 1919 yılında savaş gazileri, dullar ve yetimler için askeri veya sivil savaş mağdurları adına tazminat ödenmesi yasal olarak kabul edilmiştir (Sanchez, 2005: 98). Yüzbinlerce gazinin topluma ve iş hayatına yeniden kazandırılması için işverenlere engelli çalışan kotası ilk olarak Almanya'da uygulanmıştır (Heyer, 2002: 728; Genç, Çat, 2014: 375). 1920 yılında yürürlüğe giren *Engelliler Yasası* ile 25'ten fazla çalışan olan her iş yeri için %1'lik engellilik kotası oluşturulmuş ve engelli gaziler korunması gereken bir sınıf olarak kabul edilmiştir. Bu yasanın kabul edilmesinin ardından Avrupa ülkeleri de bu Alman modelini izlemiştir. Ayrıca Almanya Hükümeti, engellilik politikası adına özel okullar, atölyeler veya rehabilitasyon merkezleri gibi engellilerin ayrıştırıldığı ortamlarda düzenlenen özel muamele öğretisini izlemiş ve böylece savaş sonrası dönemde en kapsamlı rehabilitasyon sistemlerinden birinin kurulmasına yol açmıştır (Heyer, 2002: 728).

Engelli kişiler için düzenlemeler yapılsa da hükümetlerin ideolojileri toplumsal bakış üzerinde daha etkili olmuştur. 1930 ve 1940'larda Nazilerin engellileri "faydasız yiyiciler" (*useless eaters*) olarak tanımlanmıştır (Çetin, 2017: 99). 1934 yılında Adolf Hitler'in kendini Führer ilan etmesinin ardından aynı yıl Almanya'nın resmi ideolojisi Nazizm olarak kabul edilmiş ve Alman ırkının üstün olmasındaki politikada engelli Alman vatandaşlar tehdit olarak görülmüştür. Bu sebeple Nazilerin T4 Operasyon adı altında ötenazi programlarıyla engelli vatandaşlar Alman toplumundan uzaklaştırarak ötenazi ile yok edildiği bilinmektedir. Aynı dönemde engellilerin topluma yük olduğunu göstermek adına propagandalar da düzenlemiştir (Çakı, 2018: 68 - 74).

II. Dünya Savaşı da engellilerin artmasına neden olarak Avrupa ülkelerinde yeni rehabilitasyon çalışmalarında artış sağlanmıştır. İngiltere'de fiziksel engellilere yönelik hizmetler ilgi görürken Fransa'da engelli yetişkinler ve çocuklar için ilk dernekler kurulmuştur (The National Archives, t.y; Winance, Ville, Ravaud, 2007: 166.). Derneklerdeki birincil amaç engelli bireylerin hastanelerden çıkartılarak uygun rehabilitasyon uygulamaları ile topluma kazandırmak olmuştur (Winance, Ville, Ravaud, 2007: 166). Ancak benzer rehabilitasyon uygulamaları engelliliğin

iyileştirilmesi üzerinde durarak engelli vatandaşların toplumsal bütünleşmenin biraz daha geride kalmasına neden olmuştur. ABD 32. Başkanı olan Franklin Delano Roosevelt döneminde de engellilik düzeltilmesi gereken bir durum olarak ele alınmıştır. Roosevelt 1933 yılında seçilmiş Amerika'daki ilk engelli başkandır. Buna rağmen Amerikan siyasetinde rehabilitasyon çalışmalarına yer verse de engelliliği bir anormallilik olarak değerlendirmiş ve engelli haklarına bir katkı sağlamamıştır (Koziar, 2021: 14).

Savaş dönemindeki ekonomik ve sosyal sıkıntılar Asya'da da kendini göstermiştir. I. Dünya Savaşı ve devamında gelen bunalımlarla Japonya'da işçi hareketi yoğunlaşmış ve sağlık sigortası, emeklilik programları için yasalar çıkartılmıştır. Ancak engelli vatandaşlar genellikle ailelerinin bakımıyla hayatlarını sürdürerek herhangi bir kamu politikası kapsamında korunmamıştır (Hayashi, Okuhira, 2001: 856).

Savaş Sonrası Düzenlemeler ve Engelli Hareketlerinin Doğuşu

II. Dünya Savaşı sonrasında hükümetlerin hazırladığı çalışmalar, eşitlik için ilk atılımları oluşturmuştur. Bu durumun en önemli nedeni engelli sayısındaki hızlı artışla birlikte siyasi ve ideolojik tutumlardaki değişim ihtiyacıdır. Nazi rejiminin kaldırıldığı sırada, ötenazi programı yaklaşık 300 bin Alman engelliye öldürmüştü ve savaş sonrası engelli gaziler için örgütler bulunmasına karşın sivil engellilerin toplum içinde herhangi bir önemi olmamıştı (Köbsell, 2006). Ancak 1945'ten sonra engellilerin yaşadığı sosyal dışlanma, ayrımcılığın bir sonucu olarak görülmeye başlamıştır (Heyer, 2002: 727).

Dünyada engelliliği içeren ilk çağdaş düşünce 1948 yılında imzalanan *Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi*'dir. Bu bildirme ile insan hakları uluslararası bir boyut kazanmıştır (Lebat, 2018: 87). Bu belgenin etkisiyle ülkelerde engellilik haklarına yönelik düzenlemeler peş peşe yürürlüğe girmiştir. Yasal düzenlemelerle birlikte sosyal hareketler de kendini göstererek sosyal bütünleşme algısı gelişmeye başlamıştır. 1950'lerde Almanya'daki engelliler için uyum sağlama veya bütünleşme kavramları politik bilinçte yer almasa da engelli çocukların aileleri ile birlikte ulusal çapta özel anaokulları, okullar ve atölyelerden oluşan eğitim ağları oluşturulmuştur (Köbsell, 2006). İngiltere'de de savaş döneminin getirdiği zorunlu istihdam yasalarının devamında engelliler harekete geçmiş ve 1951 yılında gazilerin yaptığı *Sessiz Kınama* yürüyüşü ile yeni bir toplumsal hareket başlamıştır. 1950'lerin sonunda İngiltere'deki rehabilitasyon, istihdam çalışmaları ve sivil hareketler; engellilerin ayrımcılık, yetersiz

erişim ve eşitsizlik gibi sorunlara karşı harekete geçmelerine öncülük etmiştir (Historic England (B), t.y.). Fransa'da da 1950'den sonra engelliler için sosyal bütünleşme kavramında değişiklik görülmüştür (Winance, 2004: 203). Engellilerin özellikle iş hayatında yeniden var olabilmeleri için rehabilitasyon çalışmaları geliştirilmiştir (Didier-Courbin, Gilbert, 2005: 210).

Bu dönemde engellilik üzerine toplumsal hareketler devam ederken Amerika'da yaşanan bir olay mimari engellere yönelik çalışmaları büyük ölçüde etkilemiştir. 1957 yılında gerçekleşen bir etkinlikte Başkan Eisenhower, toplumda erişilebilirliği teşvik etmeye yönelik çalışmaları nedeniyle Hugo Deffner'a Yılın Engelli Amerikalısı ödülünü vermiştir. Ancak tören binasına girişte rampa bulunmadığı için Deffner tekerlekli sandalyesiyle binaya girememiştir. Bu olay Başbakanlık Komitesi'ni rahatsız edince mimari engeller çalışmaları başlamış ve ertesi yıl toplantılarda bu konu ele alınmıştır (Whole Building Design Guide, (B), 2019).

Sosyal dışlanmanın toplumsal hayatta gündeme gelmesi ise ilk olarak 1960'lı yıllarda Fransa'da kabul edilir bir hal almış ve aynı dönemde İtalya'da engellileri savunan çeşitli dernekler kurulmuştur. 1961, 1964 ve 1968 yıllarında Roma'da düzenlenen Acı Yürüyüşleri ile birlikte engelliler kamuoyunda görünürlük kazanmaya başlamıştır. İtalya'daki engelliliğe yönelik tutumlar ve engelli kişilerin hakları 1960'ların sonlarında ele alınmaya başlamıştır (Forgacs, Tardi, 2014: 114; Çaha, 2016: 124). Aynı dönemde Amerika'da ortaya çıkan Engelli Hakları Hareketleri'yle dünya çapında erişilebilirlik için çalışma yapan Amerikan Ulusal Standartlar Enstitüsü Bedensel Engelli Tarafından Erişilebilir ve Kullanabilir Binalar adlı ilk belgesini oluşturmuştur (Çiftçi, İyigün, 2018: 23).

ABD'de yapısal erişilebilirlik için adımlar atılmaya başlasa da engellilerin binalara erişimindeki gereklilikleri içeren ilk yasa 1968 yılında Mimari Engeller Yasası ile hazırlanmıştır (Whole Building Design Guide, (A), 2019). Mimari Engeller Yasası kapsamında, müzeler dâhil tüm kamu alanlarının erişilebilir standartlara uyum sağlaması adına yapılacak tasarım ve düzenleme için bütçeler oluşturulmuştur (Salmen, 1998: 8). Aynı yıl 2 Nisan tarihinde, 482/1968 sayılı Kamu İdaresi ve Özel Şirketlerde Zorunlu İşe Alma Genel Disiplini çıkartılmıştır. Bu belgeyle engellilerin toplumsal hayatı için yasal düzenlemeler oluşturulmaya başlamıştır (Redazione, t.y.). Bahsedilen kanunla, kamu ve özel çalışma alanlarında zorunlu olarak engelli bireylerin işe alınması gerektiği belirtilmiştir (Gazzetta Ufficiale, 1968).

19 Haziran 1968 tarihinde Bayındırlık Bakanlığı tarafından 4809 sayılı, Sosyal Binaların Fiziksel Engelli Kişiler Tarafından Kullanılmasını Sağlamaya ve Genel Eğlenceyi Artırmaya Yönelik genelge yayınlanmıştır. Böylece engellilerin kültürel alanlara erişimi için alınması gereken önlemler ilk kez rapor edilmiştir (Ministero Per i Beni E le Attivita Culturali, 2008: 6). Belirlenen ihtiyaçlar kapsamında, binaların fiziksel engelliler tarafından kullanılmasını sağlamak ve erişimin genel zevklerini arttırmak için otopark, yaya yolları, bina erişimleri, kapılar, koridorlar, kamusal ofisler, asansörler ve telefon sistemleri için gerekli ölçütleri verilmiştir (Educazion&Scuola, 2022). 1960 ve 1970'lerde sivil haklar hareketi ile engellilere bakış açısı Almanya'da da değişmiş ve engellilerin talepleri artık bakım için değil toplumsal hayata katılım yönünde ilerlemiştir (Föln, 2015: 34).

1970'lerde özellikle ABD olmak üzere İngilizce konuşulan tüm ülkelerde erişilebilirlik sorunu görünür hale gelmiştir (Winance, Ville, Ravaud, 2007: 170). ABD'de Rehabilitasyon Kanununu 1973'te kabul edilmiş ve engellilerin federal hakları bu kanun altında toplanmıştır. Böylece ilk kez engellilerin federal hakları Rehabilitasyon Kanunu adı altında toplanmıştır (Kozair, 2021: 18). Rehabilitasyon Kanunu'na, James L. Cherry tarafından açılan bir dava ile Bölüm 504 eklenmiştir (U. S. Department of Justice, 2009). Bölüm 504'te istihdam için eşit fırsat sunularak fiziksel ve zihinsel engellilik temelinde ayrımcılık yasaklanmıştır. Aynı bölüm ile kamu hizmetlerinde engelli kişilerin eşit erişim ve mesleki eğitim imkanı için para almasını yasal hale getiren ve daha sonra ABD Erişim Kurulu olarak da anılan Mimari ve Ulaşım Engelleri Uyum Kurulu oluşturulmuştur (ADL, t.y.). Bu kurul, federal olarak finanse edilen tesislere erişimi sağlamak için 1973 yılında kurulmuş ve ulaşım araçları, elektronik ve bilgi teknolojisi için tasarım ölçütlerini geliştirerek engelli erişim gereksinimleri konusunda teknik yardım ve eğitim sağlamıştır (National Archives - Federal Register t.y.). ABD müzeleri de, engelli ziyaretçiler için yapı ve sergi erişilebilirliği üzerine çalışmalar yapmaya bu dönemde başlamıştır.

Erişilebilirlik sorunu sadece uluslararası kuruluşların gündeminde olmamış aynı zamanda Fransız aktivistler gibi özerk gruplarında ele aldığı bir durum haline gelmiştir. (Winance, Ville, Ravaud, 2007: 166). Bu hareketlerde engelliler başrolde olarak, engelli olsun olmasın her bireyin medeni haklarını savunmak istemiş ve bu dönem "haklar çağı" olarak nitelendirilmiştir. Böylece 1974 yılında Engellilerle Mücadele Komiteleri Kötü Engelliler Dergisi'nin kurulmasıyla da engellilerle ilgili haberler yapılmaya başlamıştır (Lebat, 2018: 80-82). Aynı yıl Fransız Sosyal İlişkiler Bakanı olan Rene

Lenoir; tüm engelli bireyleri de kapsayarak her Fransız vatandaşından onda birinin sosyal güvence dışında olduğunu açıklamıştır (Çaha, 2016: 124).

70'ler İtalya için de etkili erişilebilirlik yasalarının çıktığı bir dönem olmuştur 1971 yılında, kamu binalarıyla sınırlı olarak yapı bazında engellilik ile ilgili ilk yasal önlemleri belirlenmiştir (HandYLex, 1971). Japonya'nın da sosyal koruma yaklaşımı evrensel bir hâl alarak 1970'lerin başlarında sosyal güvenlik sistemi, asgari şekilde de olsa tüm nüfusu kapsar hale gelmiştir. Diğer ülkelerdeki gelişmelerden esinlenen Engelli Hakları Hareketi, 1970'lerde ayrı ayrı kurumlarda ayrımcı muamele ve engelleyici topluma karşı eleştiriyi dile getirerek ortaya çıkmıştır (Lindqvist, Lamichhane, 2019: 4).

1980'lere gelindiğinde erişilebilirlik için sınırlı sayıda yapıda, yasalar neticesinde düzenlemeler yapıldığı görülmüştür. Böylece ilk kez Ronald Mace tarafından evrensel tasarım kavramı kullanılmıştır. Evrensel tasarım kapsamında, yapıların fiziksel düzenlerinde kullanılması sağlanacak ilkeler oluşturulmuştur (Balaram, 2001: 3.5). Bu ilkeler; adil kullanım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, algılanabilir bilgi, hatalara tolerans, düşük fiziksel çaba ile yaklaşıma ve kullanıma uygun ölçüler ve mekân şeklinde 7 başlık altında toplanmıştır (Stroy, 2001: 4.4). Oluşturulan ilkeler erişilebilirliği üst seviyeye çıkartarak yapılarda eşitliğin sağlanmasını hedeflemiştir.

Uluslararası Engelliler Yılı Sonrasında İtalyan Yasalarında Engellilerin Müzelere Erişilebilirliği

1981 yılında BM Engelliler Yılı ilan edilmiş ve 1982 yılında Engellilere İlişkin Dünya Eylem Programı onaylanmıştır (Özbarış, 2019: 47). Bu durum engelliler ile ilgili yasal çalışmaların hız kazanmasının bir başlangıcı olmuştur. BM Engelliler Yılı, engelli vatandaşların kültürel erişimlerini sağlaması adına bir dönüm noktası haline gelmiştir (Weisen, 2018: 12).

1980'lerin sonuna kadar fiziksel erişim ile ilgili çeşitli hükümler oluşturulmasına rağmen, İtalya'da erişilebilirlik konusu yasal olarak 13/89 sayılı kanunla ilgi görmeye başlamıştır. 6 Ocak 1989 tarihinde, Özel Binalarda Mimari Engellerin Aşılmasını ve Ortadan Kaldırılmasını Kolaylaştıracak Hükümler Yasası yürürlüğe girmiştir. Aynı yıl 14 Haziran tarihinde, Mimari Engellerin Aşılması ve Ortadan Kaldırılması Amacıyla Özel ve Kamu Binalarının Erişilebilirliğini, Uyarlanabilirliğini ve Ziyaret Edilebilirliğini Garanti Etmek İçin Gerekli Teknik Şartlar kararı neticesinde Özel Binalarda Mimari

Engellerin Aşılmasını ve Ortadan Kaldırılmasını Kolaylaştıracak Hükümler'e göre daha köklü değişiklikler yapılmıştır (Ministero Per i Beni E le Attivita Culturali, 2008: 1-7). Ayrıca mimari engellerin aşılması için gerekli yükümlülüklerin felsefesini değiştiren yeni tanım ve tasarım göstergeleri geliştirilmiştir (Commissioner for Human Rights, 2018: 7). Aynı yıl 236 sayılı Mimari Engellerin Aşılması ve Ortadan Kaldırılması Amacıyla Özel Binaların ve Kamu Binalarının Erişilebilirliğini, Uyarlanabilirliğini ve Ziyaret Edilebilirliğini Garanti Etmek İçin Gerekli Teknik Şartlar'da yerlerdeki yönlendirilme ve tanıtımların görme engelliler için tehlike oluşturabileceği de belirtilmektedir (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzone Generale Musei, (A), 2018: 8).

24 Temmuz 1996 yılında 503 sayılı Binalarda, Mekânlarda ve Kamu Hizmetlerinde Mimari Engellerin Kaldırılmasına Yönelik Kuralları Belirleyen Yönetmelik yayınlanmıştır. Yönetmelik kapsamında bina ve yaya alanları, kaldırımlar, halka açık tuvaletler, otoparklar ve özel işaretleme ile ilgili noktalara değinilmiştir (Gazzetta Ufficiale, 1996). Kültür alanları ilan edilen yapılar için uyarılma çalışmalarının, yapının tarihi ve estetiğine zarar vermemesi şartıyla istisnalara izin verilerek erişilebilirlik şartını yerine getirilmesi adına geçici çalışmalar yapılmıştır (Commissioner for Human Rights, 2018: 9). 1998 yılında, Devletin Görev ve İdari Görevlerinin Bölgelere ve Yerel Makamlara Devri Yönergesi'nin 150. maddesinde müze veya diğer kültür varlıklarının organizasyonu, işletilmesi ve desteklenmesinin bölgenin kendi kanunu ile sağlanacağı belirtilmiştir (Parlamento Italiano, 1997).

2000 yılında Bakanlık, müzelerin doğru ve etkili iletişimine ilişkin bir çalışma grubu oluşturmuştur (Ministero Per i Beni E le Attivita Culturali, 2001: 1 - 2). 6 Haziran 2001 yılında Cumhurbaşkanı Kararı ile 380 sayılı İnşaatla İlgili Birleştirilmiş Yasal ve Düzenleyici Hükümler Metni çıkarılmıştır. Metnin 4. başlığının 2. kısmının Kamuya Açık, Kamu ve Özel Binalardaki Mimari Engellerin Aşılmasını ve Ortadan Kaldırılmasını Kolaylaştıran Hükümler başlıklı 3. bölümü, engellilikle ilgili bazı hükümlerinin bütünleştirilmiş halini oluşturmuştur. Kültürel Miras ve Faaliyetler Bakanlığı 10 Mayıs 2001 tarihli Teknik-Bilimsel Kriterlere ve Müzelerin İşleyiş ve Gelişme Standartlarına İlişkin Politika Yasası'nı kabul edilmiştir (Ministero Per I Beni E le Attivita Culturali, 2008: 7-10). Bu düzenleme 31 Mart 1998 tarihli 112 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin Yönetim başlıklı 150. maddesinin müze ile ilgili bölümüyle kültürel çerçevesini oluşturmuştur. Yasa, müzelerin teknik-bilimsel ölçütleri ile 1986'da kabul edilen ICOM Etik Kuralları kapsamında, bir müzenin varlığını ve düzgün işleyişini garanti altına almak için gerekli asgari standartları tanımlanmıştır. Yasal düzenleme

kapsamında müzenin mali yapısı, bina, personel, müze güvenliği, koleksiyonların yönetimi ve bakımı, halkla müze ilişkileri ve bölge ile ilişkiler olmak üzere başlıca alanlar belirlenmiş ve yapılması gereken teknik kurallar açıklanmıştır (Ministero Per i Beni E le Attivita Culturali, 2001).

Müzelerin yapısal anlamda daha geniş bir yönden ele alınmasını sağlayan yasa, mevcut mevzuata uygun olarak müze erişimini sağlamayı garanti altına almıştır (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzone Generale Musei, (A), 2018: 8). Kültürel Miras ve Faaliyetler Bakanlığı 10 Mayıs 2001 tarihinde, Teknik-Bilimsel Kriterlere ve Müzelerin İşleyiş ve Gelişme Standartlarına İlişkin Politika Yasası'na göre; müze hizmetlerinin Amerikan Müzeler Birliği ve İngiltere'deki Müzeler ve Galeriler Komisyonu tarafından hizmet kalitesi, kontrol prosedürü ve programı kapsamında düzenlemesi belirlenmiştir. Bu kapsamda müze yapıları fiziksel özelliklerinin yanı sıra ziyaretçilere sundukları hizmetlerin kalitesine göre de değerlendirilmesi gerektiği düşünülerek gerekli standartlar dikkate alınmıştır. Ayrıca müzenin koruma, sergileme, güvenlik ve araştırma işlevlerinin ancak eğitilmiş personel şartı ile sağlayabileceği ifade edilmiştir (Ministero Per i Beni E le Attivita Culturali, 2001: 8 - 9).

22 Ocak 2004 tarihli, 42 sayılı Kültürel Miras ve Peyzaj Kanun Hükmünde Kararname'de mimari engellere doğrudan atıf yapılmamış ancak kamu kullanımına ve erişilebilirliğe ilişkin maddelerle kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Gazzetta Ufficiale 2004). Aynı kanunun 3. ve 6. maddelerine göre İtalyan kültürel mirasının herkesin kullanımına açık olmasının bakanlık tarafından sağlandığı özellikle belirtilmiştir. Böylece, bakanlığın bir görevinin de engellilerin kültür alanlarına erişimini sağlamak olduğu düşüncesi de desteklenmiştir. Aynı yıl 4/2004 sayılı Stanca Yasası olarak bilinen, Engellilerin Bilişim Teknolojileri Araçlarına Erişimini Kolaylaştıracak Hükümler kabul edilerek erişilebilir web siteleri zorunluluk haline getirmiştir. 21 Kasım 2007'de Kültürel Miras ve Aktiviteler Bakanlığı tarafından, 284 sayılı Kültürel Mirasın Engelli Halk Tarafından Erişilebilirliğinin ve Kullanımının Uygulanmasına İlişkin Genel Kriter ve İlkeler belirlenmiştir. Bu içerikte mülk yönetimi, özel eğitim, insan kaynaklarının güncellenmesi ve halkla iletişim kurma üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda tam erişilebilirliğin sağlanamadığı durumlarda, telafi edici sistemlerin benimsenmesi düşünülerek belirli teknik standartlar açıklanmıştır (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzone Generale Musei. (A), 2018: 8 - 14).

28 Mart 2008 yılında Bakanlar Komisyonu'nun kurulmasıyla 114 sayılı Kültürel Açından İlgi Çeken Yerlerdeki Mimari Engellerin Aşılmasına Yönelik Yönerge yayımlanmıştır. Yönerge içeriğinin geliştirilmesi adına Kültürel Miras ve Faaliyetler ve Turizm Bakanlığı sorumluluğu altında, Müzeler Genel Müdürlüğü Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Söz konusu Çalışma Grubu'nda ICOM İtalya Başkanı Tiziana Maffei'e de yer verilmiştir (Ente Nazionale Sordi – Onlus, t.y.). Bu grup içerisinde akademisyenler, Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanları, Ulusal Sağır Örgütü, Ancona Devlet Dokunsal Müzesi, Campania Kültürel Miras ve Faaliyetler Bakanlığı çalışanları yer almıştır. Belge kapsamında halka açık kültürel varlıklar ve etkinlikler altında müze, anıt ve arkeoloji alanlarındaki engellerin aşılmasına ilişkin düzenleyici hükümler oluşturulmuştur (ICOM Italia, t.y.).

114 sayılı yönerge kapsamında Yardım, Sosyal Uyum ve Engelli Hakları Çerçeve Yasası'ndaki engelli tanımı yerine BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'de yer alan yeni engellilik modeli dikkate alınmıştır. Evrensel tasarım ölçütleri ve kılavuz ilkeler üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapan çalışma, mimari engellerle birlikte algısal açıdan da dikkat edilmesi gereken asgari ulusal standartları geliştirme ve halka sunma yükümlülüğünü belirtmiştir (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzione Generale Musei. (A), 2018: 4 - 9). Hazırlanan yönergenin katı kurallar olarak algılanmaması gerektiğini belirten İtalya Hükümeti, bu belgeyi rahat ve güvenli bir ortam elde etmeye yönelik yasal önlemler şeklinde açıklamıştır. Ayrıca yasa kapsamında, tarihsel ve sanatsal özellik taşıyan müzelerin idareleri, mimari engelleri kaldırırken yapıların zarar görmemesi için alternatif bir yol bulmakla yükümlü olmuşlardır (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali, 2008: 6 - 8). Yönergede, kültür alanlarında fiziksel ve algısal tüm engelleri ortadan kaldırmak için süreç yöneticileri, finansörler, tasarımcılar, kamu yönetimi yetkilileri için farklı öneriler sunulmuştur (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzione Generale Musei, (A), 2018: 9).

İtalyan müzelerinin çoğu saraylar, villalar ve konutlar, dini kompleksler gibi tarihi özellik taşıyan binalardan oluşturulmuştur (Ministero Per i Beni E le Attivita Culturali, 2001: 2). Bu nedenle, Kültürel Açından İlgi Çeken Yerlerdeki Mimari Engellerin Aşılmasına Yönelik Yönerge'de tarihi bina ve anıtsal yapılarda fiziki engellerin üstesinden gelmenin en zor engel olduğu görülse de engelli bireyler için gerekli düzenlemeler yapılması gerektiği açıklanmıştır. Müze ve sergi alanları bu ortamlardan farklı olarak kültürel değerleri iletme ve öğretme görevine de sahip olduğu için daha çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu yönerge kapsamında müzelerin;

*“...hiçbir rota üzerine engel bulunmaması gerektiği, özellikle görme engelliler için dar geçitlerden ve asılı unsurlardan kaçınılması;
kısa ziyaretler için çeşitlendirilmiş gezi güzergahları oluşturularak, yönlendirmeye uygun işaret, renk, ışık ve semboller kullanılması;
herkes tarafından kolay kullanılan ve tehlike oluşturmayacak ekipman seçilmesi ve bunların referans noktası olarak kullanılması;
vitrin, raf, vb. alanların farklı engellere sahip kişiler tarafından erişilebilir olması;
sergi güzergahı ve eserlerin ışıklandırılmalarının dikkatlice incelenmesi;
eserleri inceleyebilmek için salonlarda yeterli olacak dinlenme alanları oluşturulması ve tekerlekli sandalye, bebek arabası veya benzeri araçları olan kişilerin diğer ziyaretçileri engellemeden durabileceği alanların sağlanması;
okunabilirlik ve erişilebilirlik ilkelerine saygı gösterecek şekilde detaylandırılmış, ziyaretçiye sunulacak dokunsal ve dokunsal olmayan haritalar, broşürler ve sesli kılavuzlar gibi uygun yardımcıları bulundurarak yeterli sayıda erişilebilir multimedya istasyonunun oluşturulması...”*

şeklindeki unsurlara dikkat etmesi gerektiği belirtilmiştir (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali, 2008: 47 - 49).

3 Mart 2009 yılında BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’yi ve ilgili yönetmeliği onaylayan İtalya, erişilebilirlik için mevzuatını uyarlayarak gereklilikleri uygulamada yükümlü sayılmıştır (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzone Generale Musei, (A), 2018: 10 - 11). Böylece, İtalya’da resmi görevi BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin gerekliliklerini desteklemek ve ilerlemeyi rapor etmek olan Engelli Kişilerin Duruma İlişkin Ulusal Gözlemevi adlı resmi organ oluşturulmuştur (Forgacs, Tardi, 2014: 117).

4 Ekim 2013 tarihinde, Engelli Bireylerin Haklarının Geliştirilmesi ve Entegrasyonuna Yönelik İki Yıllık Eylem Planı’nı içeren 132 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı çıkartılmıştır. Bu kararla binaların ve kamusal alanların yönetiminden sorumlu idarelerin, Mimari Engellerin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Plan kapsamında en uygun müdahaleleri yapması gerektiği belirtilmiştir (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzone Generale Musei, (A), 2018: 10).

29 Temmuz 2014 tarihinde, 83 sayılı Kültürel Mirasın Korunması, Kültürün Gelişmesi ve Turizmin Canlandırılması İçin Acil Hükümler adlı Kanun Hükmünde Kararname ile kültür ve turizm sektörünün erişilebilirliğini desteklemek için vergi

indirimi sağlayan Art Bonus uygulaması yapılmıştır (Gazzetta Ufficiale, 2014). Yapılan bu uygulama ile kuruluşların engelli erişimi için düzenlemelerini zorunlu devlet yaptırımı olmaktan çıkartarak teşvik etmek amaçlanmıştır.

Ertesi yıl Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Müzelerde İletişim Kuralları: İç İşaretler, Alt Yazılar ve Paneller adlı kılavuz yayınlanmıştır. Kılavuz içeriğinde daha fazla insanın müzeyle bağını güçlendirmek için sağlanması gereken donanımlar belirtilmiştir (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzone Generale Musei, (A), 2018: 10).

1 Aralık 2016 tarihinde İtalya Müzeler Genel Müdürlüğü, 80 sayılı genelge ile müze, anıt, arkeolojik alan ve parkların yöneticilerine yönelik kalite artışını teşvik etmek adına Müzelere, Anıtlara, Arkeolojik Alanlara ve Parklara Erişimle İlgili Öneriler'i yayımlamıştır (Ente Nazionale Sordi – Onlus., t.y.). Öneriler kapsamında, idarenin tüm kullanıcılarına duysal ve bilişsel erişilebilirliğin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Çalışmadaki en önemli nokta, erişilebilirlik sorunları ile ilgili irtibat kişisi belirlenmesi gerektiği olmuştur 2017 yılında Erişilebilirlik ve Hareketlilik İlkelerinin Teşvik Edilmesi ve Uygulanması eylem hattının bir parçası olarak Engelli Bireylerin Haklarının Geliştirilmesi ve Entegrasyonuna Yönelik İki Yıllık Eylem Programı'nın 6. uygulamasında, kültürel miras alanlarına erişim için gerekli müdahalelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir. Aynı yıl 21 Eylül 2017 tarihinde Kültürel Miras ve Aktiviteler Bakanlığı Performans Değerlendirme Kurulu, 413 sayılı Bakanlık Kararnamesi çıkartmıştır. Bu kararnamede yer alan 2018-2020 Rehberlik Yasası'yla kültürel miras alanlarına erişimin iyileştirilmesi onaylanarak, siyasi önceliğin halkın özel ihtiyaçları olan bireyler olması gerektiği ifade edilmiştir (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzone Generale Musei, (A), 2018: 10 - 15).

21 Şubat 2018 yılında 113 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Müzeler ve Kamuya Ait Olan Kültür Mekânları İçin Tek Tıp Asgari Kalite Seviyelerinin Benimsenmesi ve Ulusal Müze Sisteminin Etkinleştirilmesi belgesi düzenlenmiştir (DG Musei, t.y.). Bu belgede iç mekân organizasyonu ve kullanımı, güvenlik, fiziksel ya da sanal ziyaret erişilebilirliği konusu dikkat çekmektedir (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzone Generale Musei, (A), 2018: 11).

10 yıl önce düzenlenen Kültürel Açından İlgi Çeken Yerlerdeki Mimari Engellerin Aşılmasına Yönelik Yönerge'sinin içeriğini düzenlemek için 2018 yılına kadar çalışmalar yapılmaya devam etmiştir. Böylece 6 Temmuz 2018 yılında müzeler ve arkeolojik alanlarda Mimari Engellerin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Plan adlı

genelge revize edilerek yayımlanmıştır (Ente Nazionale Sordi – Onlus, t.y.). Bu planın Ek-1 dosyasında müze ve arkeolojik alanlardaki erişilebilirlik stratejisi kapsamında müzelerin çeşitli izleyici kitlelerine hitap etmesi gerektiği, eğitim ve müze deneyiminden zevk alma gibi yaklaşımlar önemli olmuştur. Detaylandırılmış plan, farklı başlıklar altında konu ile ilgili sınıflandırmalar içermektedir. Bu sınıflandırmalar dışarıdan erişilebilirlik, bilgi ve karşılama, yatay ve dikey dağılım, müze deneyimi, güvenlik ve yönetim prosedürleri olarak yapılmıştır. Düzenleme içeriğinde amaçlar ve eylem-proje olarak ilgili kuruluşlara öneriler verilmiştir. İçerik kapsamında site düzenlemesinde Dijital İtalya Ajansı'nın tasarım yönergeleri takip edilerek metinlerin hızlı ve anlaşılabilir şekilde sunulması gerektiği belirtilmiştir (Ministero Per i Beni E Le Attivita Culturali – Direzione Generale Musei. (B), 2018: 1 - 2).

İtalya yönetiminin 2018 yılında yayınladığı Mimari Engellerin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Plan EK-1'de erişilebilirlik ile ilgili çeşitli öneriler sunan, Ek-2 genelgesini de yayınlamıştır. Ek-2'de engellilik ve kültürel miras konusu için uluslararası, Avrupa ve İtalya kapsamında analiz yapılması gerektiği belirtilerek; engelli kişi, erişilebilirlik, evrensel planlama, eğitim ve güncelleme, izleme, katılım ve danışmayı anahtar olarak ele alınıp bir bilgi tabanı oluşturulmuştur (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzione Generale Musei. (A), 2018: 2).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilerek üye devletlerin imzası ile yürürlükte olan Kültürel Mirasın Toplum İçin Değerine İlişkin Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi diğer bir adıyla Faro Sözleşmesi İtalyan Senato tarafından 2019 yılında onaylamıştır (Consiglio d'Europa, 2005). Bu sözleşme bağlamında İtalya hükümeti tarafından; müdahalelerin yapılması, ekonomik kaynakların varlığı kapsamında kısa, orta ve uzun vadeli planlamalar ve iç mevzuattaki tüm konuların çeşitli şekilde paylaşılması gerektiği belirtilmiştir. Bu durum için evrensel tasarım ve personel eğitiminin önemli ile yenileme gerektiren kavramlar olduğu belirtilmiştir (Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzione Generale Musei. (A), 2018: 1).

SONUÇ

Engeli bulunan bireylerin toplumsal hayatta kabul görmeleri güç olmuş ve bu durum bireylerin kültürel erişiminin geciktirilmesine yol açmıştır. Diğer alanlarda olduğu gibi kültürel alanlardaki erişilebilirlik sorunu sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel çerçevenin bir bütünlük halinde düzenlenmesiyle azaltılacak bir durum olduğu görülmektedir. Farklı ülke ve siyasi birliklerin oluşturduğu, engellilerin toplumsal erişimi

üzerine düzenlenen politikaların incelenmesine göre 18. yüzyıl sonunda ortaya çıkan sanayileşmenin getirdiği küreselleşme ile I. ve II. Dünya Savaşı'nın sonucunda artan gazi sayısı, engellilerin ekonomik hayatta rol oynamasının gerekliliğini ortaya koyarak söz konusu çerçevede istihdam ve rehabilitasyon çalışmalarının başlamasına sebep olmuştur. Engelli sayısının çoğalarak dünyada bir grup olarak görülmesi, özellikle savaş sonrası dönemde Avrupa ülkelerindeki engellilik hareketlerinin doğuş noktası olmuştur. Bunun bir sonucu olarak 20. yüzyılda engellilerin haklarını korumak için ulusal ve uluslararası düzenlemeler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Savaş sonrası dönemde engelli erişimi ile ilgili ilk düzenlemeler istihdam alanlarını, eğitimi ve fiziksel erişimi destekler nitelikte olmuştur. Bu durumu tetikleyen başlıca neden özellikle savaş sonrası engelli olarak dönen erkek nüfusun iş gücünde çalışabilecek duruma gelmesi olmuş olabilir. Ülkelerde istihdam düzenlemeleriyle engellilik çalışmaları görülmeye başlamış ancak farklı dinamikler engellilik çalışmalarının ilerleyişinde ve engelliliğe bakış açısında ülkelere göre çeşitlilik görülmesine neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan ağır hasar ile ayrılan Almanya, istihdam alanında kota sistemini oluşturmuş Japonya, ABD, İngiltere, Fransa, İtalya da bu oluşum devam etmiştir.

Dünya çapında engellilik ile ilgili aktivizm hareketleri ve sosyo-ekonomik çalışmalar öncelikli olarak ABD ve İngiltere'de gerçekleşmeye başlamıştır. 1960'larda ABD'de ortaya çıkan engellilik hakları hareketleri kadın hakları, sivil haklar gibi diğer toplumsal haklar ile görünür hale gelmeye başlamış, pek çok ülke ABD'den esinlenerek harekete geçmeye başlamıştır. Nitekim engellilik üzerine ilk çalışmaları yapan ve yasal düzenlemeler getiren ABD engelliliğin dünya çapında duyulmasında önemli rol oynamıştır. 1970'lerde engellilik bireysellikten çıkarak çevresel nedenlerin sonucu olarak ele alınmaya başlamıştır. ABD'de görülen engellilik hakları hareketleri etkisini İtalya, Fransa, Almanya gibi ülkelerde ve pek çok alanda göstermiş ve BM'lerin engellilik çalışmaları söz konusu dönemde hızlanarak yeni yasal düzenlemelerin oluşturulmasını tetiklese de esas ivme 80'lerin başında gözle görülür bir hal almıştır. ABD'deki engellilik hakları hareketlerinin bir sonucu olarak BM'nin 1981 Engelliler Yılı ilan etmesi, Avrupa Birliği ve bazı ülkelerin dünyada engellilik üzerine çalışmalar yapılmasında öncülük etmiştir.

Engellilerin müze ve arkeolojik alanlara erişimi ile ilgili kapsamlı düzenlemelere sahip İtalya'da yapılan çalışmalar özellikle 2001 yılından sonra birbiri ardına devam etmiştir. Özellikle 2004 yılından sonra kültür alanlarındaki engelli erişimi üzerinde

kapsamlı politikalar düzenlenerek yürürlüğe girmiştir. İtalya'da müzelere yönelik yasal düzenlemeler sadece fiziksel önerilerle sınırlı kalmamış ve ziyaretçilerin eserleri algılamasını destekleyecek niteliklere de yer verildiği görülmüştür. Öneriler oluşturulurken müze içi yönetim ve işleyiş de değerlendirilerek maliyet, personel, güvenlik ve bakım gibi alanlara yönelik noktalara da değinilmiştir. Bu kapsamda engelli bireylerin müze ziyaretini çerçeveleyecek bir yasa oluşumunda İtalya örneği temel alınarak müzeler için erişilebilirlik düzenlemelerinin hazırlanabilir olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ADL. A Brief History of the Disability Rights Movement. 20 Mart 2021 tarihinde <https://www.adl.org/education/resources/backgrounders/disability-rights-movement> adresinden alınmıştır.
- Balaram, S. (2001). Universal Design And The Majority World. Universal Design Handbook, McGraw-Hill, New York, USA.
- Barnes, C., Mercer, G. (2001). Disability Culture: Assimilation or Inclusion?, *Handbook Of Disability Studies*, Ed. Gary L. Albrecht, Katherine D. Seelman, Michael Bury, California, Sage Publications, 515-534.
- Commissioner for Human Rights. 2008. Human Rights and Disability: Equal Rights For All. 12 Mart 2021 tarihinde <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/31/EsitHaklar.pdf> adresinden alınmıştır.
- Consiglio d'Europa. 2005. Convenzione di Faro. 24 Nisan 2021 tarihinde <https://www.forumterzosettore.it/2020/09/24/convenzione-di-faro-arcisoddisfatti-per-la-ratifica-dellitalia/> adresinden alınmıştır.
- Çaha, H. (2016). Engellilerin Toplumsal Hayata Katılmasına Yönelik Politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri, *İnsan & Toplum Dergisi*, 5(10), 123-150.
- Çakı, C. (2018). Roland Barthes'ın Göstergibilimsel Çözümlemesi ile Nazi Propagandasında Engelliler, *SDÜ İfade*, 1(2), 66-91.
- Çetin, B. (2017). Sanayi Devrimi'nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik, *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7 (1), 91-122.
- Çiftçibaş İyigün, S. (2018). Görme Engelli Bireylerin Erişilebilir Teknolojik Araç Kullanım Düzeylerinin Yaşam Doyumlarına Katkısı Hakkında Görüşlerinin İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.

- Çitil, M. (2016). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Toplumsal Yapısı ve Eğitsel Sorunları: Ankara İli Örneği, *Doktora Tezi*, Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Destatis Statistische Bundesamt. Pressemitteilung Nr. 230 vom 24. Juni 2020. 05 Nisan 2021 tarihinde [https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2020/06/PD20_230_227.html#:~:text=Wie%20das%20Statistische%20Bundesamt%20\(Destatis,betru%20damit%209%2C5%20%25](https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2020/06/PD20_230_227.html#:~:text=Wie%20das%20Statistische%20Bundesamt%20(Destatis,betru%20damit%209%2C5%20%25) adresinden alınmıştır.
- DG Musei. Sistema Museale Nazionale. 26 Nisan 2021 tarihinde <http://musei.beniculturali.it/progetti/sistema-museale-nazionale> adresinden alınmıştır.
- Didier-Courbin, P., Gilbert, P. (2005) Éléments D'information Sur La Législation En Faveur Des Personnes Handicapées En France: De La Loi De 1975 À Celle De 2005, *Revue Française Des Affaires Sociales*, 209-227.
- Educazion&Scuola. Circolare Ministero Lavori Pubblici 19 Giugno 1968, N. 4809. 18 Nisan 2021 tarihinde http://www.edscuola.it/archivio/norme/circolari/cm1p4809_68.htm adresinden alınmıştır.
- Ente Nazionale Sordi – Onlus. Principali Norme Di Riferimento. 18 Nisan 2021 tarihinde <https://www.accessibitaly.it/strumenti-utili/> adresinden alınmıştır.
- Forgacs, D., Tardi, R. (2014). Introduction: Disability Rights And Wrongs in Italy, *Modern Italy*, 19(2), 2014, 113-119.
- Gazzetta Ufficiale. 1968. Disciplina Generale Delle Assunzioni Obbligatorie Presso Le Pubbliche Amministrazioni E Le Aziende Private. 16 Nisan 2021 tarihinde <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1968/04/30/068U0482/sg> adresinden alınmıştır.
- Gazzetta Ufficiale. 1996. Regolamento Recante Norme Per L'eliminazione Delle Barriere Architettoniche Negli Edifici, Spazi E Servizi Pubblici. 16 Nisan 2021 tarihinde <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1996/09/27/096G0512/sg> adresinden alınmıştır.
- Gazzetta Ufficiale. 2004. Codice Dei Beni Culturali E Del Paesaggio, Ai Sensi Dell'articolo 10 Della Legge 6 Luglio 2002, n. 137. 19 Nisan 2021 tarihinde <https://www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/testi/04042dl.htm> adresinden alınmıştır.

- Gazzetta Ufficiale. 2014. Disposizioni Urgenti Per La Tutela Del Patrimonio Culturale, Lo Sviluppo Della Cultura E Il Rilancio Del Turismo. 25 Nisan 2021 tarihinde <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2014/5/31/14G00095/sg> adresinden alınmıştır.
- Genç, Y., Çat, G. (2014). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (1), 363-393.
- HandYLex. Legge 30 Marzo 1971, N. 118. 18 Nisan 2021 tarihinde <http://www.handylex.org/stato/l300371.shtml> adresinden alınmıştır.
- Hayashi, R., Okuhira, M. (2001). The Disability Rights Movement In Japan: Past, Present And Future. *Disability & Society*, 16(6), 855-869.
- Heyer, K. C. (2000). Between Equality And Difference: The Politics Of Disability In Japan, *Japanstudien*, 11(1), 105-133.
- Heyer, K. C. (2002). The ADA On The Road: Disability Rights in Germany, *Law & Social Inquiry*, 27, 723-762.
- Historic England. (A) Disability in the Early 20th Century 1914-1945. 26 Mart 2021 tarihinde <https://historicengland.org.uk/research/inclusive-heritage/disability-history/1914-1945/> adresinden alınmıştır.
- Historic England. (B) Disability Since 1945. 27 Mart 2021 tarihinde <https://historicengland.org.uk/research/inclusive-heritage/disability-history/1945-to-the-present-day/> adresinden alınmıştır.
- ICOM Italia. Pubblicate Le Linee Guida Per La Redazione Del Piano Di Eliminazione Delle Barriere Architettoniche (P.E.B.A). 18 Nisan 2021 tarihinde <http://www.icom-italia.org/eventi/linee-guida-per-la-redazione-del-piano-di-eliminazione-delle-barriere-architettoniche-p-e-b-a/> adresinden alınmıştır.
- Institute on Disability/UCED. 2019. 2018 Annual Report on People With Disabilities in America. 21 Mart 2021 tarihinde https://disabilitycompendium.org/sites/default/files/user-uploads/Annual_Report_2018_Accessible_AdobeReaderFriendly.pdf adresinden alınmıştır.
- Jaganjac, A. Hadžiomerović, A. M., Katana, B., Trtak, N., Kaljić, E., Konjo, H., Redžović, A. (2020). Daily Activities Of Employed Persons With Visual Impairment” *Journal Of Health Sciences*, 10(2), 157-169.

- Koziar, M. K. (2021). Disability in America An Analysis of Disability History and Its Representation in Museums. *Doctoral Dissertation*, New Hampshire, Southern New Hampshire University.
- Köbsell, S. (2006). The Disability Rights Movement in Germany: History, Development, Present State, *Disability Studies Quarterly*, 26(2). 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://dsq-sds.org/article/view/692/869> adresinden alınmıştır.
- Lebat, C. (2018). Les Personnes En Situation De Handicap Sensoriel Dans Les Musées: Réalités D'accueil, Expériences De Visite Et Trajectoires Identitaires, Héritage Culturel Et Muséologie. *Doctoral Dissertation*, Université Sorbonne Paris Cité. Français.
- Lindqvist, R., Lamichhane, K. (2019). Disability Policies In Japan And Sweden: A Comparative Perspective. *Alter*, 13(1), 1-14.
- Ministero Per i Beni E le Attivita Culturali. 2001. Atto Di Indirizzo Sui Criteri Tecnico-Scientifici E Sugli Standard Di Funzionamento E Sviluppo Dei Musei. 19 Nisan 2021 tarihinde https://www.beniculturali.it/mibac/multimedia/MiBAC/documents/1310746917330_DM10_5_01.pdf adresinden alınmıştır.
- Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali. 2008. Linee Guida Per Il Superamento Delle Barriere Architettoniche Nei Luoghi Di Interesse Culturale. 18 Nisan 2021 tarihinde https://www.beniculturali.it/mibac/multimedia/MiBAC/documents/1311244354128_plugin-LINEE_GUIDA_PER_IL_SUPERAMENTO DELLE_BARRIERE_ARCHITETTONICHE.pdf adresinden alınmıştır.
- Ministero Per I Beni E Le Attivita Culturali – Direzione Generale Musei. (A). 2018. Fruizione E Accessibilita': Profili Giuridici E Strumenti Di Attuazione. 24 Nisan 2021 tarihinde http://musei.beniculturali.it/wp-content/uploads/2018/08/Allegato-2_Fruizione-e-accessibilit%C3%A0.-Profili-giuridici-e-strumenti-di-attuazione_Circolare-26_2018.pdf adresinden alınmıştır.
- Ministero Per i Beni E Le Attivita Culturali – Direzione Generale Musei. (B). 2018. Allegato 1: P.E.B.A., Un Piano Strategico Per L'accessibilità Nei Musei, Complessi Monumentali, Aree E Parchi Archeologici. 20 Nisan 2021 tarihinde

- http://musei.beniculturali.it/wp-content/uploads/2019/06/Linee-Guida-PEBA-ALLEGATO-1_Piano-strategico.pdf adresinden alınmıştır.
- National Archives - Federal Register. Architectural and Transportation Barriers Compliance Board. 20 Mart 2021 tarihinde <https://www.federalregister.gov/agencies/architectural-and-transportation-barriers-compliance-board> adresinden alınmıştır.
- National Health Service (NHS). 2013. A Disability History Timeline. 28 Mart 2021 tarihinde <https://ukdhm.org/v2/wp-content/uploads/2016/03/B5-Disability-Time-Line-NHS-North-West.pdf> adresinden alınmıştır.
- Özbarış, V. (2019). Kentli ve Engelli Hakları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü Uygulamaları, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Parlamento Italiano. 1997. Conferimento Di Funzioni E Compiti Amministrativi Dello Stato Alle Regioni Ed Agli Enti Locali, In Attuazione Del Capo I Della Legge 15 Marzo 1997, N. 59. 28 Nisan 2021 tarihinde <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/deleghe/98112dl.htm> adresinden alınmıştır.
- Redazione. Disabilità E Pari Opportunità: Focus Sulla Legislazione Italiana. 16 Nisan 2021 tarihinde <https://www.iusinitinere.it/disabilita-e-lavoro-focus-sulla-legislazione-italiana-9932> adresinden alınmıştır.
- Salmen, J. (1998). *Everyone's Welcome: The Americans with Disabilities Act and Museums*, Washington: Universal Designers & Consultants, Inc., Takoma Park, MD. Department of Justice.
- Sanchez, J (2005). Evaluation Et Compensation Du Handicap En France, *Santé, Société Et Solidarité*, 4(2), 95-104.
- Sandell, R. (2003). Social Inclusion, The Museum And The Dynamics Of Sectoral Change, *Museum And Society*, 1/1, 45-62.
- Story, M. F. (2001). Principles Of Universal Design. Universal Design Handbook, McGraw-Hill, New York, USA.
- The National Archives. Physically Disabled And Old-Age Service. 26 Mart 2021 tarihinde <https://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/physically-disabled-old-age-services.htm> adresinden alınmıştır.

- U. S. Department of Justice. 2009. Maintaining Accessibility in Museum – Museum Investments in Access. 20 Mart 2021 tarihinde https://www.ada.gov/business/museum_access.htm#r2 adresinden alınmıştır.
- Weisen, M. (2018). International Perspectives On The Cultural Accessibility Of People With Disabilities, *The Inclusive Museum Proceedings of the COME-IN!-Thematic Conferences*, Ed. Jörn Berding, Matthias Gather, Germany, Berichte des Instituts Verkehr und Raum, 12-17.
- Whole Building Design Guide. (A). 2019. Accessibility Standards and Guidelines. 14 Mart 2021 tarihinde <https://www.wbdg.org/design-objectives/accessible/accessibility-standards-guidelines> adresinden alınmıştır.
- Whole Building Design Guide. (B). 2019. History Of Accessible Facility Design. 15 Mart 2021 tarihinde <https://www.wbdg.org/design-objectives/accessible/history-accessible-facility-design> adresinden alınmıştır.
- Winance, M. (2004). Handicap Et Normalisation. Analyse Des Transformations Du Rapport À La Norme Dans Les Institutions Et Les Interactions. *Politix. Revue Des Sciences Sociales Du Politique*, 17(66), 201-227.
- Winance, M., Ville, I., Ravaud, J. F. (2007). Disability Policies in France: Changes and Tensions between the Category-based, Universalist and Personalized Approaches . *Scandinavian Journal of Disability Research*, 9(3-4), 160-181.

Özgün Makale (Teorik Araştırma)

Unique Article (Theoretical Research)

Geliş Tarihi – Submitted: 01.11.2022

Kabul Tarihi – Accepted: 26.12.2022

Atıf Bilgisi / Reference Information

Tatlıcıoğlu, O. (2022). Çocuk Refahı Alanında Yeni Bir Yaklaşım: Çocuğun İyi Olma Hali Yaklaşımı ve Göstergeleri. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 22 (2), 143-166.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1197536>

ÇOCUK REFAHI ALANINDA YENİ BİR YAKLAŞIM: ÇOCUĞUN İYİ OLMA HALİ YAKLAŞIMI VE GÖSTERGELERİ

Oktay TATLİCİOĞLU¹

ÖZET

Çocuk refahı alanında son dönem yaygınlaşan yaklaşımlardan biri çocuğun iyi olma hali yaklaşımıdır. Çocuğa yönelik yaklaşımda çocuğun hayatta tutulmasından (bunu da ihmal etmeden) çocuğun iyi olma halinin korunması ve artırılmasına yönelik bir değişim yaşanmaktadır. Bu çalışmada çocuğun iyi olma hali yaklaşımının tarihsel gelişimi ve bu gelişimde etkili olan parametreler ve gösterge örnekleri üzerine kavramsal bir tartışma yürütülmesi amaçlanmıştır. Çocuğun iyi olma hali yaklaşımının ortaya çıkmasında sosyal gösterge hareketi, ekolojik yaklaşım, modern çocukluk paradigması, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve yapabilirlik yaklaşımlarının etkisi söz konusudur. Bu çalışmada çocuğun iyi olma hali yaklaşımının gelişim süreci anlatıldıktan sonra bazı gösterge örnekleri detaylı olarak ele alınarak gösterge alanları üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Ele alınan çocuğun iyi olma hali gösterge çalışmalarında gözlem birimi olarak çocukların görüşlerine yer verildiği (çocuğun

¹ Dr. Arş. Gör, Dicle Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID: 0000-0002-1652-797X, e-posta: oktay.tatlicioglu@dicle.edu.tr

yaşamı hakkında fikirlerinin alınması) ve çocuğu çevresiyle beraber ele aldığı bir yaklaşım söz konudur. Göstergelerde dikkat çeken bir diğer konu ise ailenin sahip olduğu olanakların yanında çocukların sahip olduğu imkanlara da odaklanılmış olmasıdır (yapabilirlik yaklaşımı). Göstergelerde ekonomik durum, sağlık, eğitim, risk ve güvenlik, sosyal ilişkiler ve katılımın ortak alanlar olarak ele alınmaktadır. Yakın tarihli gösterge çalışmalarında öznel iyi olma boyutuna daha fazla önem verildiği görülmektedir. Yeni yapılacak gösterge çalışmalarına, ihmal edilen farklı dezavantajlı çocukların yaşam koşullarına ilişkin göstergelerin de dahil edilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, iyi olma, çocuğun iyi olma hali, sosyal gösterge

A NEW APPROACH TO CHILD WELFARE: CHILD WELL-BEING APPROACH AND INDICATORS

ABSTRACT

One of the recent widespread approaches in the field of child welfare is the child well-being approach. There has been a shift in the approach from keeping children alive (without neglecting this) to protecting and enhancing child well-being. This study aims to conduct a conceptual discussion on the historical development of the child well-being approach and the parameters and indicators that are effective in this development. Social indicator movement, ecological approach, modern childhood paradigm, Convention on the Rights of the Child, and capability approaches are influential in the emergence of the child well-being approach. In this study, after explaining the development process of the child well-being approach, some examples of indicators are discussed in detail. This study also addressed indicators and their relevance to child wellbeing. In the child well-being indicator studies, there is an approach that includes the views of children as the unit of observation (taking their opinions about the child's life) and addresses the child together with his/her environment. Another noteworthy issue in the indicators is the focus on children's opportunities in addition to the opportunities that families have (capability approach). The indicators address economic status, health, education, risk and safety, social relations, and participation as common areas. In recent indicator studies, more attention paid to the subjective well-being dimension. In future indicator studies, it is

recommended to include indicators on the living conditions of disadvantaged and neglected children.

Keywords: Child, well-being, child well-being, social indication

GİRİŞ

İyi olma (well-being) kavramı sözlüklerde esenlik, mutluluk, sağlıklı olma, arzu edilen bir durum gibi anlamlara gelmektedir. İyi olma hem öznel duygusal deneyimleri hem de yaşamsal koşulları kapsamaktadır. Ben Arieh vd. (2014), internette “iyi olma hali ve çocuklar” anahtar kelimesi taratınca “*maddi iyi olma, duygusal iyi olma, aileler ve iyi olma, çocuk bakımı ve iyi olma, sağlık ve iyi olma, iyi olma ile ilişkili olarak sosyal sermaye, istenmeyen gebelik ve iyi olma, hastalık ve iyi olma*” temalı makale başlıklarına erişmişlerdir. İnternet taramasından ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında iyi olma kavramının hem çok boyutlu hem de yaşamın tüm yönlerini kapsayan niteliklere sahip olduğu görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü Anayasa’sında (DSÖ, 2006) sağlık şöyle tanımlanmıştır: “*Sağlık, sadece hastalığın ya da engelin olmaması değil fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak tam bir iyi olma hali demektir.*” Bu tanımda vurgulandığı gibi fiziksel, zihinsel, sosyal ve diğer yaşamsal yönleriyle kişinin durumunda tatmin olması ve hastalığının olmaması anlamları çıkarılabilir.

Çoğu sosyal bilim kavramında olduğu gibi çocuğun iyi olma hali kavramı için de araştırmacı ve bilim insanlarının ittifak ettiği bir tanım söz konusu değildir. Pollard ve Lee (2002) yaptıkları sistematik derlemede iyi olma hali tanımlarında ortaya çıkan ortak tema zihinsel/psikolojik, fiziksel ve sosyal boyutları kapsayan bütüncül bir yaklaşımın vurgulandığı ortaya çıkmıştır. Çocuğun iyi olma hali çocuğun yaşamındaki çeşitli alanlara göre oluşturulan göstergeler aracılığıyla çocukların yaşam kalitesini belirlemeye ve bunun sonucunda politika önerileriyle yaşam kalitelerini arttırmayı amaçlayan bir yaklaşım olarak tanımlanabilir.

Geleneksel yaklaşımda çocuklarla ilgili yetersizlikler, eksiklikler ve sorunlar araştırma ve politika konusu yapılmaktadır. Çocuğun iyi olma hali yaklaşımında ise çocukların güçlü yönlerine, sahip olduklarına ve yeteneklerine odaklanarak gelişimlerinin belirleyicilerini tespit etmek amaçlanmaktadır (Pollard ve Lee, 2002). Çocuğun iyi olma hali yaklaşımına göre çocuk sadece geleceğe hazırlanması gereken bir yetişkin adayı olarak görülmemeli, çocuğun mevcut durumdaki iyilik haline de odaklanılmalıdır.

Çocuğun iyi olma hali yaklaşımı sadece sorun yaşayan çocukları değil, bütün çocukları kapsayan bir politikaya dayanmaktadır. Çocukların mevcut durumlarının belirlenmesi ve yaşam kalitelerinin artırılması için nelerin yapılması gerektiği de çocuk refah politikalarının cevap vermesi gereken konulardandır.

Çocuğun iyi olma hali araştırmaları uluslararası ve ulusal ölçeklerde yaygınlaşmaktadır. Bu konudaki çalışmalar her ne kadar artıyor olsa da bu çalışmalarda çocukların iyi olma haline ilişkin en doğru gösterge/bilginin ne olduğu konusunda tartışmalar devam etmektedir. Literatürde çocuğun iyi olma hali araştırmalarına bakıldığında yaklaşık olarak elli yıldır gösterge çalışmalarının devam ettiği görülmektedir. Türkiye'deki araştırmacıların çocuğun iyi olma hali göstergeleriyle tanışması ise henüz yeni bir girişim olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın ilk bölümünde çocuğun iyi olma hali kavramının tarihsel gelişimi anlatılmıştır. Ardından çocuğun iyi olma hali göstergeleri üzerine yapılmış bazı çalışmaların sonuçları hakkında tartışma yürütülmüştür.

1. ÇOCUĞUN İYİ OLMA HALİ YAKLAŞIMININ GELİŞİMİ

İyi olma yukarıda da aktarıldığı üzere memnuniyeti ve esenliği ifade etmektedir. Çocuğun iyi olma hali ile iyi olma hali arasında kapsam farklılığı vardır. İyi olma halinde bakım verenle bireysel deneyimler söz konusu olmaktadırken çocuğun iyi olma hali yaklaşımında hem bireysel hem de sosyal politikalar ve refah devleti gibi makro politikalar da kapsama dahil olmaktadır. Dolayısıyla çocuğun iyi olma hali çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Çocuğun iyi olma hali yaklaşımı çocuğun yaşam kalitesinin tespit edilmesi ve artırılmasını amaçlamaktadır. Yaşam kalitesinin ölçülmesinde eğitim, sağlık, maddi durum, çevre, sosyal ilişkiler, riskler, sosyal güvence gibi alanlara ilişkin nesnel ve öznel göstergeler söz konusudur. Bu göstergelerin oluşturulmasında 1960 yılındaki sosyal gösterge hareketi gibi gelişmeler etkili olmuştur. Bu bölümde çocuğun iyi olma hali yaklaşımının gelişiminde etkili olan metodolojik, normatif ve teorik gelişmeler ele alınmıştır.

1.1. Çocuğun İyi Olma Hali Yaklaşımının Gelişiminde Etkili Olan Gelişmeler

Teknolojik gelişmeler ve bilgi kaynakları çocukların yaşamlarını daha yakından görme imkânı tanımaktadır. Çocukların iyi olma hali hakkındaki teoriler ve normlar bu yeni gelişmelere göre şekillenmekte ve yeni göstergelere ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuğun iyi olma hali gösterge hareketinin hız kazanmasında teknik ve metodolojik bazı gelişmeler etkili olmuştur. Bu noktada metodolojik bir gelişme olarak kabul edilen

sosyal gösterge hareketinin ortaya çıkması çocuğun iyi olma hali gösterge çalışmalarına olan ilgiyi arttırmıştır. Bu bölümde sosyal gösterge hareketi ve çocuğun iyi olma hali göstergelerinin oluşturulma süreci ele alınmaktadır.

1.1.1. Metodolojik Bir Gelişime Olarak Sosyal Gösterge Hareketi

Sosyal göstergeleri geliştirmek ve kullanmak, sosyal politikaları planlamak-yönlendirmek ve sosyal hizmet modelleri inşa etmek için kullanışlı veriler sağlamaktadır. Sosyal göstergeler sayesinde toplumun farklı kesimleri hakkında bilgi edinmek ve yeni bilgi türleri geliştirmek, politika yapıcılara toplumsal değişimi nicelleştirerek anlatmak mümkün hale gelmiştir. Sosyal göstergeler sosyal süreçleri ve sorunları tanımlamada yardımcı olurken aynı zamanda kamusal bilincin artmasına da katkıda bulunmaktadır.

Kamu yöneticileri ve sosyal bilimciler, sosyal sorunların ölçülmesinde ve planlanmasında kullanılmak üzere sosyal göstergelere ihtiyaç duymaktadır. 1968 yılında Sheldon ve Moore tarafından Sosyal Değişimin Göstergeleri: Kavramlar ve Ölçümler (Indicators of Social Change: Concepts and Measurements) adında nesnel ölçümlerin kavramsallaştırılması, mevcut verilerin gözden geçirilmesi, nüfus gruplarına göre açıklayıcı veri analizi ve raporlamaların nasıl yapılabileceği anlatan bir kitap yayımlanmıştır.

Çocuk refahı alanının nesnel ölçütlerle değerlendirilmesinde sosyal gösterge hareketi etkili olmuştur. Sosyal pek çok olguda olduğu gibi aile ve çocukların mevcut durumunu tespit etmede ve değişimi izlemede veriler önem arz etmektedir. Toplumsal değişimleri ve yönelimleri izlemek için istatistiksel göstergelerin kullanılması 1930'lu yıllara dayanır. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), ülke genelindeki sosyal yönelimleri izlemek için "Birleşik Devletlerde Sosyal Eğilimler" (Social Trends in the United States) raporu yayımlanmıştır (Zill, Sigal ve Brim, 1982; akt. Ben-Arieh, 2010). Çocuğun iyi olma haline dair göstergelerin geliştirilmesine yol açan asıl gelişme 1960'lı yıllarda ortaya çıkan Sosyal Göstergeler Hareketi (Social Indicator Movement) olmuştur.

Çocuğun iyi oluşu bağlamında bilinen ilk rapordan biri olan "Çocuğun Durumu" (State of Child) raporunun 1940 yılında yayımlandığı görülmektedir (Ben-Arieh, 2010a, s. 2). Temel gelişme 1960'larda sosyal olayların analizini ve değerlendirmelerinde kullanılan sosyal göstergelerin gelişmesi olmuştur. Sosyal gösterge hareketine yönelik artan ilgi aracılığıyla çocuğun iyi olma hali göstergelerini belirleme çalışmaları da hız kazanmıştır. Sosyal göstergeler kavramının kullanılması, Bauer'in (1966) yazdığı

“Sosyal Göstergeler” kitabıyla yaygınlık kazanmıştır. Bauer, sosyal göstergelerin toplumsal değişimlerin izlenmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılmasını vurgulamaktaydı. Çocuk refahı alanında ilk sosyal gösterge raporu 1979 yılında UNICEF tarafından yayımlanmış olan “Dünya Çocukların Durumu” (State of the World’s Children) raporudur. Bu rapor çocukların gelişimlerinin ve yaşam koşullarının izlenilmesi gerektiğini hakkında küresel ölçekte bir farkındalık yaratmıştır (Ben-Arieh, 2010a, s. 3). Daha sonraki yıllarda çocukların durumunu nicel verilerle açıklamaya çalışan yerel ve ulusal pek çok çalışma yapılmıştır. Çocuğun iyi olma hali göstergeleri hem yaşam kalitesi hakkında fikir vermiş hem de değişen politika ve sosyodemografik eğilimlerin çocuğa etkisini anlaşılmasını sağlamıştır (Zill, Sigal, & Brim, 1983).

Çocuğun iyi olma hali gösterge çalışmalarında önemli gelişmelerden biri 1972 yılında Campbell ve Converse beklentiler ve yaşam memnuniyeti gibi öznel yaşam kalitesine dair göstergeler geliştirmiş olmalarıdır. Bir başka gelişme ise 1975 yılında Çocuk Gelişim Vakfı’ndan (Foundation for Child Development) Brim (1975) and Zill (Zill and Brim, 1975) tarafından yapılan çağrıda bugün oldukça yaygın olan ancak kendi zamanın ötesinde talep ve önerilerde (araştırmalarda çocukların görüşlerini almak, zaman serili veriler toplamak gibi) bulunmuşlardır. Brim (1975) ve Zill’in (1975) çağrısında çocukların yaşamlarını ekolojik bağlamla ve farklı boyutlarıyla (eğitim, sağlık, beslenme vb.) ele alan kapsamlı sosyal göstergelere ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca çağrıda ekonomi, kültür, toplumsal normlar ve hukuki normlar gibi çocuklarla ilgili makro-yapısal etkilerin ele alındığı araştırmalara ek olarak çocukların kendileri hakkında konuştukları (memnuniyet, korku, beklenti) ve sosyal ve duygusal öznel iyi oluş ölçümleri üzerine araştırmalar yapılması konusunda önerilerde bulunulmuştur. Zill ve Brim (1975) “Çocukluk Dönemi Sosyal Göstergeleri” başlıklı, çocukları ve ailelerinin yaşam kalitesini ölçen 7 alana ayrılmış bir anket formuyla Ulusal Çocuk Anketi hazırlamışlardır. Brim’in (1975) önemli bir diğer katkısı ise çocuk gelişimi üzerinde etkili olan aile, okul, arkadaşlık grupları gibi ekolojik bağlamın çocuğun iyi olma göstergelerine eklenmesi gerektiği vurgulamasıdır. Ekolojik bağlama dikkat çeken bir başka çalışma da Kogan ve Jenkins tarafından (1974) geliştirilen “Disorganized Poverty” (Örgütsüz Yoksulluk) ya da kısa adıyla DIPOV endeksidir. Bu endekste nüfus sayımı ve ulusal sağlık verilerine dayanarak çocukların fiziksel sağlığı ile sosyal, duygusal ve bilişsel işlevlerine ilişkin göstergelere yer verilmiştir (akt, Lippman, 2005).

Çocuklara özgü göstergelerin (ailelerden bağımsız olarak) hazırlanması ÇHS'nin 1989 yılında kabul edilmesi ile ivme kazanmıştır. Çocukların yaşam koşullarını ve karşı karşıya oldukları fırsat ve riskleri ortaya koyarak çocuklara yönelik daha kapsayıcı ve etkili politikaların geliştirme çabaları artmıştır. Çocukların haklarının korunması ve refahlarının artırılması için çocuklar için uygun sosyal göstergeler geliştirilerek iyi olma halinin ölçümünü ve takibini yapmak kolaylaşmıştır (Ben-Arieh, Kaufman, Andrews, Arlene Bowers, George, Lee, & Aber, 2001, s. 6).

Çocukların iyi olma hallerini ölçmek ve izlemek, politikacılar için veri üretmek, hesap verilebilirliği teşvik etmek, başarılarını göstermek, siyasi vaatlerini yerine getirmesinde bir baskı aracı olarak kullanılmak gibi faydalar sağlamaktadır.

Çocukların gelişimini desteklemek ve çocukları riskli durumlar karşısından korumak için planlanan hizmet ve politikalarda gösterge verilerine olan ihtiyaç yadsınamaz. İyi bir planlama ancak bilimsel verilere dayalı ihtiyaç analiziyle mümkün olabilir. Çocuğun iyi olma hali göstergeleri politika yapıcılar için önemli veri setleri sağlamaktadır. Planlama süreci için gerekli görülen çocuğa dair sosyal göstergeler, aynı zamanda uygulanan politikaların değerlendirilmesine de (amaçlara ulaşıp ulaşılmadığına) imkan vermektedir. Çocuğu iyi olma hali göstergeleri çocuk refahı alanında çalışan akademisyenlere, sivil toplum kuruluşu temsilcilerine, politika yapıcılara, çocuk hakları savunucularına çocukların iyi olma halini takip etme, izleme ve yöneticilere baskı yapma imkanı tanımaktadır (Ben-Arieh, 2010b). Dolayısıyla çocuğun iyi olma göstergeleri hesap verebilirliği sağlamakta olduğu için çocuk refahı alanında çalışan uzmanların daha iyi politikalar talep etme noktasında elini güçlendirmektedir. Ayrıca çocukların iyi olma hali hakkında üretilen istatistiksel veriler sıkça atıf yapılan referanslardandır. Örneğin; “ ... kadar çocuk yatağa aç girmektedir” ya da “... kadar çocuğun internet erişimi yoktur” gibi istatistiklerle güçlendirilmiş bilgiler konuyu daha anlaşılır kıldığı için politikacılar, bilim insanları ve medya tarafından sıkça kullanılmaktadır.

1.2. Normatif ve Teorik Gelişmeler

Hem çocuk refahına hem de çocuğun iyi olma hali gösterge hareketine önemli katkıları olan bazı normatif ve teorik yaklaşımlar da söz konusudur. Bunlar (Ben-Arieh, 2010a, s. 10); 1) Ekolojik çocuk gelişim teorileri, 2) Normatif çocuk hakları kavramı, 3) Değişen çocukluk sosyolojisi ve 4) Yapabilirlik yaklaşımıdır. Bu başlık altında sırasıyla normatif ve teorik yaklaşımlar ele alınmıştır.

2.2.1 Ekolojik çocuk gelişimi teorileri

Ekolojik sistem teorisi bireysel gelişimin ötesine geçerek çocuğu çevreleyen faktörlerin (sistemlerin) çocuk üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Bronfenbrenner ve Morris (1998) tarafından geliştirilen biyoekolojik insan gelişim modeli, çocukların gelişim kapasitesini etkileyen ve iç içe geçmiş sistemleri tanımlamıştır. Bronfenbrenner ve Morris'e göre çocuğu çevreleyen mikrosistem, mezosistem, ekzosistem ve makrosistem olmak üzere dört sistem vardır. Çocuğun etkileşim içinde olduğu sistemler doğrudan dolaylıya doğru (mikrosistemden makrosisteme doğru) genişlemektedir. Mikrosistem yakın çevrede bulunan anne-baba, kardeşler, öğretmen gibi yakın temas içinde olunan sistemleri kapsamaktadır. Bu ilişkiler çift yönlüdür yani çocuk çevresinden etkilendiği gibi çevresindeki sistemleri de etkileyebilmektedir. Mikrosistem içindeki ilişkiler çocuğun gelişimini destekleme noktasında çok önemlidir. Çocuk ile ebeveynleri arasında kurulan güçlü ve doyurucu ilişkilerin çocuk üzerinde olumlu etkileri olduğu bilinmektedir.

Mikrosistem içinde farklı yapıların birbiriyle olan ilişkileri ise mezosistemleri oluşturmaktadır. Örneğin aile ile okul arasındaki ilişki mezosistem kapsamındadır. Bir üst halkada ise ekzosistem yer alır. Ekzosistemde çocuğun yaşadığı toplumdaki sosyal ağlar, yerel toplumsal koşulları, hizmetlere erişim, ebeveynlerin iş ilişkileri yer alır. Bu ilişkiler mikrosistemdeki ilişkileri etkileyerek çocuğa dolaylı etkilerde bulunabilir. Örneğin ebeveynlerden birinin işiyle ilgili yaşadığı sorunların çocuğa etkisi. Makrosistemde ise politikalar, kültürel yapılar-kalıplar, genel olarak ülkenin ekonomik durumu ve küresel ölçekli gelişmeler etkili olmaktadır. Bu dört sistem arasındaki ilişkiler birbirine bağlıdır ve dinamik bir yapıya sahiptir. Sistemler arasındaki ilişkilerin niteliği çocuğun gelişimine olan etkisinin yönü (olumlu ya da olumsuz) üzerinde belirleyici olabilmektedir.

Farklı düzeylerdeki ilişkiler çeşitli sonuçlarla birlikte ele alındığında görülmektedir ki, ekolojik perspektifin çocuk göstergeleri hareketi ve gelişimi üzerinde büyük etkisi olmuştur (Bradshaw, Hoelscher, & Richardson, 2007). Çocuğun yaşam koşulları, yaşam kalitesi ve memnuniyeti çocuğu çevreleyen sistemlerin niteliğiyle ilişkilidir.

2.2.2. Normatif çocuk hakları kavramı

Birleşmiş Milletler tarafından 1989 yılında imzaya sunulan ÇHS çocuğun iyi olma hali göstergeleri bağlamında temel normatif metinlerden birisidir. ÇHS ile çocuk hakları,

insan hakları söyleminin merkezine yerleşmiştir. Sözleşmeye Somali, Güney Sudan ve Amerika Birleşik Devletleri hariç bütün ülkeler taraf olmuştur. ÇHS'nin hazırlanmasından çok kısa bir süre sonra 194 ülkenin taraf olduğu ve en geniş çapta onaylanan insan hakları sözleşmesidir. ÇHS ülkelerin tamamına yakının imzaladığı bir belge olması çocuk haklarını küresel bir konu haline getirmiştir. ÇHS belgesinde çocuk hakları tanımlanmış ve çocuğun yaşam durumuna ve iyilik haline dikkat çekilmiştir. ÇHS çocuklara karşı ayrımcılık yapılmaması, çocuğun yüksek yararının korunması, çocuğu ilgilendiren konularda çocuğun katılımını sağlamak gibi çocuk refahı açısından önemli vurgulara sahiptir. Ayrıca sözleşmeyle beraber çocuğun, sadece gelecekteki refahı değil bugünkü mevcut refahı da önem kazanmaya başlamıştır. Çocuğun iyi olma hali göstergelerinin anlaşılmasında ÇHS normatif bir çerçeve ortaya koymaktadır. ÇHS'nin özellikle ayrımcılık yapmama (md. 2), çocuğun yüksek yararı (md. 3), hayatta kalma ve gelişme (md. 6) ve çocuğun görüşlerine saygı duyma (md.12) maddeleri, çocuğun iyi olma halinin kavramsallaştırılmasında ve göstergelerin oluşturulmasında mihenk taşı görevi görmektedir.

Çocuğun iyi olma hali göstergeleri açısından ÇHS önemli eşik olmasına rağmen çocuğun kendi yaşam koşulları hakkında görüş belirtmesi güvenilirlik açısından bilim camiasında mesafeyle karşılanmıştır. Bazı araştırmacılara göre çocuk hakkında bilgi toplarken çocuğun öznel görüşlerini almak yerine çocuğun velisi ya da vasisi ile görüşülmelidir (Ben-Arieh, 2005b; Land, Lamb, & Mustillo, 2001). Bu yaklaşım çocuğun yaşam koşullarına ilişkin yetişkin bakış açısının hâkim olduğunu göstermektedir. Çocukların toplumda eşit vatandaşlar olarak görülüp kendi yaşam kaliteleri hakkında görüş bildirmeleri ve bu sürece katılabilmeleri, çocuğun iyi olma hali yaklaşımının temel vurgularından biridir.

2.2.3. Modern Çocukluk Paradigması

Literatürde çocukluğun ayrı bir sosyal sınıf ya da grup olarak tanımlanması görece yeni sayılmaktadır. Çocukluk, kavramsal olarak modern bir fenomendir ve toplumsal olarak inşa edilmiştir. Bu konudaki öncü araştırmacılarından olan Aries (1962) çocukların uzun yıllar küçük yetişkinler olarak görüldüğünü ve Avrupa Ortaçağ toplumlarında çocukluğun ayrı bir gelişim dönemi olarak kabul edilmediğini öne sürmektedir. Postman (1994, ss. 33–52) da çocukluk kavramının uzun yıllar boyunca dillendirilmediğini, ancak yetişkinlik paradigmasının ortaya çıkmasıyla birlikte çocukluk fikrinin de var olduğunu belirtmiştir. Yetişkinlik paradigmasının oluşmasında matbaanın

yayınlaşmasıyla yetişkinlerin enformasyon şeklinin değişmesi neden olmuştur. Matbaa ile birlikte artan kitap sayısı ile okuryazarlık da artmış ve okuryazar olan yetişkinlerin bilgi kaynakları okuryazar olmayan çocuklarıkinden farklılaşmıştır. Bugünkü modern çocukluk paradigması Rönesans ve Aydınlanma döneminde (18. yy) burjuva ailelerinde başlamış olan sürecin yansımasıdır. Aydınlanma döneminde çocuklar burjuva kültürünün yeniden üretim nesnesi olarak görülmüş ve çocuk eğitimi önemli bir hale gelmiştir. İnal (2007: s.17-18) da çocukluk paradigmasının ortaya çıkmasında burjuva ve bilimin öneminden bahsetmektedir. Çocukların ileriki yıllarda başarılı ve saygın bireyler olabilmeleri için eğitime değer verilmiştir. Yine 18. yüzyıl burjuva ailelerinde özellikle annelerin çocuklarla kurduğu duygusal bağ ve çocuklara özel ilgi göstermeleri çocuklarla ilişkilerin yeniden kurulduğu bir dönem olmuştur. Aydınlanma döneminde çocukluk fark edilmiş ve çocuklara özgü kıyafet ve oyuncaklar üretilmeye başlanmıştır (Aries, 1962).

Kavramsal olarak çocukluk fikri yirminci yüzyılda tartışılmıştır. Esas itibariyle modern çocukluk paradigması, çocukların yetişkinlerden ayrı bir kategori ya da grup olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanmasında bu paradigmanın etkisi olmuştur. Modern çocukluk paradigmasının inşa olmasından bu yana çocukluk söyleminde hala özne sorunu olduğu görülmektedir (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 20092: ss. 98-101). Bugün bile çocukluk söyleminde çocuğu odağa alan ve katılımını destekleyen bir söylem güçlü değildir. Öte yandan çocukların “şimdi ve burada” yaklaşımı yerine “gelecekteki yetişkinler” olarak algılanması, çocuklara pasif roller tanımlayan bir literatürün gelişmesine neden olmuştur (James & Prout, 2003). Bu yaklaşıma kaygıyla yaklaşan çocuk araştırmacıları (sosyoloji, sosyal hizmet uzmanları, çocuk gelişimi, gelişim psikolojisi vb.) çocukluğa yönelik yeni yaklaşımların tartışılmasına neden olmuştur. Bu yeni yaklaşımların en temel özelliği çocuğun kendi yaşamında özne olarak görülmesi ve çocuğun öznel deneyimlerine odaklanmasıdır. Sosyal yapılandırmacı yaklaşım çocukları ailesinden ve toplumdan ayrı sosyal kişiler olarak görmüş, çocukların yaşadıkları deneyimleri ve sosyal gerçekliklerini kendi “sesleriyle” (başkalarının çocuklar adına konuşmaması) yansıtılabilmelerine imkan sağlamıştır (Graham, 2011, s. 1535). Modern çocukluk paradigmasına getirilen eleştirilerde, çocukların da toplumlarını anlamlandırabilen ve etkileyebilen sosyal varlıklar olarak tanımlanması, geleneksel çocukluk söylemine bir meydan okuma olarak görülmektedir (Matthews, 2007, s. 324). Bu yeni yaklaşımlar sayesinde

çocukların yaşamlarını hakkında görüşlerinin alınması ve katılımlarının desteklenmesinin önemi pekiştirilmiştir. Modern çocukluk paradigması ve devamında üretilen tartışmalar, çocuğun iyi olma hali kavramsallaşmasına katkıda bulunmuştur.

2.2.4. Yapabilirlik Yaklaşımı

Çocuğun iyi olma hali göstere belirleme çalışmalarında çocuğun yaşam standartlarının aileden ayrı olarak değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada çocuğun iyi olma hali göstere hareketinin Amartya Sen'in öncüsü olduğu (1997) yapabilirlik yaklaşımından esinlendiği söylenebilir. Sen'in (1997, s. 200) yapabilirlik yaklaşımı bir kişinin sahip olduğu kaynaklardan ve araçlardan ziyade kullanabildiği kaynaklar ve araçlar üzerinden ölçümlerin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Çocuğun iyi olma hali göstergeleri oluşturulurken de ailenin imkân ve kaynakların tek başına bir ölçüt almak yerine bu imkân ve kaynaklardan çocukların ne oranda faydalanabildiğine odaklanmak daha gerçekçi bir değerlendirme imkanı sağlamaktadır.

1.3. Çocuğun İyi Olma Hali Göstergelerindeki Değişimler

Ben-Arieh (2010a, ss. 4–5) son yıllarda hızla gelişme gösteren çocuk göstergelerindeki değişimi 9 başlıkta ele almaktadır.

1. İlk dönem göstergeler çocuğun yaşamının devamına odaklanmaktayken son dönem göstergeler çocuğun iyi olma haline odaklanmaktadır. Uzun bir dönem çocukların hayatını tehdit eden (bebek ölümleri, aşular, çocukluk çağı hastalıklar vb.) unsurlar göstergelerin odağını oluşturmuştur. Daha sonra çocukların yaşam kalitesini ve gelişimini arttıracak göstergelere yönelik bir değişim söz konusu olmuştur.
2. İlk dönem göstergeler olumsuz yaşam olaylarına (yoksulluk, ihmal, istismar vb.) odaklanırken yeni göstergeler olumlu yaşam olaylarına da odaklanmaktadır. Çocuğun fiziksel ve sosyal gelişiminde bir sorun olmaması her zaman uygun gelişimin göstergesi olarak yeterli değildir (Moore, Lippman, & Brown, 2004, ss. 125–145). Çocuğun hayatındaki risk faktörlerine göre uygun tedbirin alınması ve yaşam kalitesini ve memnuniyetini arttıracak göstergelerin ele alınması gerekmektedir (Ben-Arieh, 2005a, s. 586).
3. Yeni göstergeler çocuk haklarını temele almakla birlikte ötesini de tartışmaktadır. Şüphesiz ki çocuğun iyi olma hali göstere çalışmalarında çocuk hakları hareketinin önemli katkıları olmuştur. Çocuk hakları bildirgesi ya da

çocuk haklarına dair diğer hukuki ve uluslararası metinler hakların izlenmesi ve asgari standartların korunmasını amaçlamaktadır. Çocuğun iyi olma göstergeleri ise arzu edilene odaklanır, soyut ve düşündürücü göstergeler iken, çocuk hakları ise asgari düzeyde olup somut ve net göstergelerdir.

4. İlk göstergeler çocukların gelecek yıllardaki başarı ve refahına vurguda bulurken, son göstergeler çocukların mevcut iyi olma haline de odaklanmaktadır. Çocuğun gelecekte başarılı ve mutlu bir hayata sahip olması yadsınamaz ancak çocuğun iyi olma hali göstergeleri şimdiki mutluluğunu göz ardı etmemeyi önermektedir.
5. İlk göstergeler geleneksel meslek kalıpları içinde çocuğun iyi olma halini belirlerken son göstergeler mesleklerin kesişim noktasından ve yeni alanlar üzerinden belirlemektedir. Yeni dönem göstergeler çocuğun iyi olma hali, eğitim, kurum bakımı, sağlık gibi geleneksel kalıpların yanında çocuğun katılımı, yaşam becerileri gibi yeni alanlara dair göstergeler gerektirmektedir.
6. İlk göstergeler yetişkinlerin bakış açısına dayanırken yeni göstergeler çocuğun bakış açısına odaklanır. Çocuklar neye sahiptir, çocukların neye ihtiyacı var, çocuklar kendi durumları hakkında neler düşünüyor ve neye katkıda bulunmak istiyor gibi sorularla çocukların kendilerine ilişkin duygu ve düşünceleri alınmaktadır.
7. İlk göstergeler ulusal coğrafi birimlerle ölçülürken yeni göstergeler yerel coğrafi birimlerle ölçülmektedir. Son dönemde çocuğun iyi olma haline ilişkin sadece ulusal hükümetlere değil yerel ve bölgesel yönetimlerin de sorumluluklarının olduğu vurgulanmıştır.
8. Son yıllarda çocukların iyi olma haline ilişkin çeşitli birleşik endeksler geliştirme çalışmaları yapılmaktadır.
9. Son yıllarda yapılan çalışmalar politikaya uygunluklarına göre yönlendirilmektedir.

Ben-Arieh (2010a) tarafından derlenen çocuğun iyi olma hali göstergelerindeki değişimlerden anlaşılacağı üzere son dönem çocuğun iyi olma hali gösterge çalışmaları daha çocuk merkezli, çocuğun sadece yaşamını devam etmesine değil çocuğun haklarına erişmesine ve yaşam kalitesinin artırılmasına, çocuğun “şu anki” iyi olma haline ve politika merkezli olmasına yönelik bir yaklaşım benimsemiştir.

Son olarak yakın zamanda tartışılmaya başlanan öznel iyi olma göstergelerine (subjective well-being indicators) değinmek yerinde olacaktır. Öznel iyi olma göstergelerinin yakın dönemde tartışılmaya başlandığı görülmektedir (Bradshaw, Keung, Rees, & Goswami, 2011; Casas, 2011). Öznel iyi olma kavramı insanların hem genel hem de belli yaşam alanlarını (aile, arkadaş, boş zaman vb.) nasıl değerlendirdiklerini ifade etmektedir (Ben-Arieh vd., 2014). Öznel iyi oluş kavramı üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmışsa da henüz bu çalışmaların çocuğun iyi olma hali gösterge alanlarında yeteri kadar temsil edildiğini söylemek iddialı olacaktır (Casas, 2019). Ancak yeni gösterge çalışmalarında gösterge alanlarına öznel iyi olma halinin dahil edildiği örnekler mevcuttur (bkz. Bradshaw vd., 2006; Uyan- Semerci vd., 2012). Çocukların katılımlarının artırılmasına gösterilen ilgiye paralel olarak, çocukların bakış açının da göstergelere girmesini sağlamıştır. Öznel iyi olma göstergeleri çocuklarla ilgili araştırmalarda çocuğun kendi yaşamının öznesi olarak kabul edilmesi ve yaşam koşullarını nasıl değerlendirdiğiyle ilgilidir. Öznel iyi olma halini kapsayan göstergelerin geliştirilmesinde değinilmesi gereken önemli kavramlardan biri de yaşam kalitesidir. Hümanistik paradigmanın bir kavramı olan “yaşam kalitesi” kavramı kişinin hayatında sadece olumsuz durumların olmaması değil, iyi ve güzel olan, gelişimi ve ilerlemeyi (iyi çocukluk yaşantıları, destekleyici ebeveyn tutumları, oyun ve kaliteli zaman geçirme vb.) destekleyen unsurların da varlığını içermektedir (Cummins, 2003). Bu yönüyle yaşam kalitesi kavramı önemli bir kırılmaya neden olmuştur. Yaşam kalitesi kavramının yaygınlaşmasıyla beraber çocukların yaşam kalitesini tehdit edecek durumlara yönelik önlemlerin alınması gerekliliği de kabul edilmiştir. Bu yeni yaklaşımlar çocukların yaşamlarına dair öznel görüşlerine gösterilen önemin artmasını da sağlamıştır (Campbell, Philip E., & Rodgers, 1976)

2. ÇOCUĞUN İYİ OLMA HALİ GÖSTERGE ALANLARI

Çocuğun iyi olma hali göstergelerinde literatürde bir birliğin olduğunu söylemek mümkün değildir. Çocukların iyi olma halinin nasıl kavramsallaştırılacağı ve nasıl ölçüleceği konusunda pek çok farklı fikirler söz konusudur (Bradshaw, Hoelscher, & Richardson, 2006, s. 1). Çocukların iyi olma hali göstergeleri konusunda çocukların yaşamlarının ve ilişkilerinin karmaşıklığı nedeniyle çok boyutlu ve farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Çocuğun iyi olma hali göstergelerinin oluşturulmasında temelde nesnel (genel geçer) ve öznel (subjektif) iki tür ölçümün olduğu söylenebilir. Nesnel yaklaşımda belirli

kriterlere odaklanılırken öznel yaklaşımda çocuğun kendi yaşam koşulları hakkındaki görüşleri ve deneyimleri odağa alınmaktadır (Casas, 2011). Nesnel ölçümlere örnek olarak hane gelir düzeyi, kardeş sayısı, anne baba ile yaşama durumu gösterilebilir. Çocuğun ebeveynleriyle, kardeşleriyle, arkadaşlarıyla, okulla ilişkilerini ve hane gelirini nasıl deneyimlediği ve değerlendirdiği ise öznel iyi olma ölçümlerine örnek gösterilebilir.

Bu genel girişten sonra makaleye çocuğun iyi olma hali göstergeleri ve alanlarına örnekler verilerek devam edilmiştir. Çocuğun iyi olma hali gösterge çalışmalarında 1975'ten beri kullanılan ve her yıl güncellenen Çocuk İyi Olma Hali Endeksi (CWI) öncü göstergelerden biridir. Bu endekste toplam 28 gösterge 7 bileşen bulunmaktadır. 7 temel bileşen şunlardır: 1. Maddi durum, 2. Sağlık, 3. Güvenlik/davranışsal kaygılar, 4. Üretken aktiviteler (eğitimsel kazanımlar), 5. Toplumsal katılım, 6. Sosyal ilişkiler (aile ve akran), 7. Duygusal ve manevi iyi olma hali (Land, 2004, bkz, <http://www.soc.duke.edu/~cwi/>).

“Çocukların İyi Olma Halinin İzlenmesi ve Ölçülmesi için Çok Uluslu Proje”de (Ben-Arieh vd., 2001; aktaran Bradshaw, 2006) çocuğun iyi olma halinin kavramsallaştırılması ve göstergelerin belirlenmesi için multidisipliner bir çalışma yürütülmüştür. Projede gösterge olarak 5 alan önerilmiştir. Bunlar;

- Güvenlik ve fiziksel durum,
- Kişisel yaşam, sivil yaşam,
- Çocukların ekonomik kaynakları ve katkıları,
- Çocukların aktiviteleri

Bradshaw ve Mayhew'in (2005) Save The Children adına hazırladıkları “Birleşik Krallıkta Çocuğun İyi Olma Hali” raporunda (2002 yılında Bradshaw tarafından hazırlanmış raporun güncellenmiş hali) 12 alanda 60 gösterge bulunmaktadır. Bu göstergeler üzerinden 3 yılda bir tekrarlanarak yapılan araştırmalarla Birleşik Krallık'taki çocukların iyi olma hallerinin hakkında net bir fotoğraf elde etmek amaçlanmıştır. Bu rapora göre çocuğun iyi olma hali şu temel alanlar üzerinden araştırılmıştır: 1. Çocuk demografisi, 2. Çocuk yoksulluğu ve yoksunluğu, 3. Çocuk sağlığı, 4. Çocukların yaşam tarzları, 5. Ruh sağlığı ve iyi olma, 6. Çocukların zaman kullanımı ve mekanları, 7. Çocuklara yönelik kötü muamele, 8. Bakım ve bakımdan ayrılma, 9. Çocuk bakımı, 10. Suç ve yasadışı uyuşturucu kullanımı, 11. Eğitim, 12. Konut ve komşuluk.

Bradshaw vd. (2006) tarafından Avrupa Birliği ülkeleri için hazırlanan çocuğun iyi olma hali göstergeleri için 6 alan belirlenmiştir. Altı alanın altında 18 alt boyut bulunmaktadır. Alanlar çocukların kendi bakış açlarına göre ve yetişkinlerin çocukların iyi olma haline dair sorumluluklarına dayandırılarak belirlenmiştir. Bradshaw vd. tarafından belirlenen 6 alan şu şekildedir; 1. Maddi iyi olma hali, 2. Sağlık ve güvenlik, 3.Eğitim, 4. Akran ve aile ilişkileri, 5. Öznel iyi olma ve 6. Davranış ve risk. Tablo 1 'de Bradshaw ve arkadaşları (2006) tarafından hazırlanmış gösterge alanlarının ve alt boyutlarının detayları paylaşılmıştır.

Tablo 1. Bradshaw ve ark. (Avrupa Birliği, 2006*) Tarafından Hazırlanmış Göstergeler

Alan	Alt Boyut	Gösterge
Maddi İyi Olma	Göreceli çocuk gelir yoksulluğu	<ul style="list-style-type: none"> Ortanca gelirin %50'sinin altındaki hanelerde yaşayan çocuk oranı
	Yoksunluk	<ul style="list-style-type: none"> Düşük aile refahı Eğitim materyallerinin yoksunluğu Kültürel yoksunluk
	Ebeveyn işsizliği	<ul style="list-style-type: none"> İşsiz bireylerin bulunduğu hanelerde yaşayan çocuk oranı
Sağlık ve Güvence	Doğumda sağlık	<ul style="list-style-type: none"> Bebek ölümleri Düşük doğum kilosu
	Aşılama	<ul style="list-style-type: none"> Kızamık DPT3 Pol3
	Çocuk ölümleri	<ul style="list-style-type: none"> Kaza ve kaza dışı çocuk ölümleri
Eğitim	Eğitim başarısı	<ul style="list-style-type: none"> Okuma okuryazarlığı Matematik okuryazarlığı Bilim okuryazarlığı
	Eğitimde katılım	<ul style="list-style-type: none"> Tam ve yarı zamanlı öğrenciler (15-19 yaş)
	Eğitimden beklentiler	<ul style="list-style-type: none"> Hem eğitimde hem de istihdamda olmayan genç oranı Düşük vasıflı işlere talip olan genç oranı
İlişkiler	Aile yapısı	<ul style="list-style-type: none"> Tek ebeveynli ailedeki çocuk oranı Üvey çocuk oranı
	Aile ilişkileri	<ul style="list-style-type: none"> Birlikte yemek yeme sıklığı Ebeveynlerle konuşarak vakit geçirme
	Akran ilişkileri	<ul style="list-style-type: none"> Akranlarını yardımsever ve kibar bulan çocuk oranı
Öznel İyi Olma Hali	Sağlık	<ul style="list-style-type: none"> Çocuğun sağlık durumu tanımlaması
	Kişisel iyi olma hali	<ul style="list-style-type: none"> Yaşamından memnun olma oranı Kendini dışlanmış hissedenlerin oranı Kendini garip, yersiz hissedenlerin oranı Kendini yalnız hissedenlerin oranı

	Eğitimde iyi olma hali	<ul style="list-style-type: none"> Okulda kendini iyi hissedenlerin oranı
Davranışlar ve Yaşam Tarzı	Riskli davranışlar	<ul style="list-style-type: none"> Sigara kullanımı Alkol bağımlılığı Esrar kullanımı Gençlerde gebelik oranı 15 yaş ve altında cinsel deneyim Cinsel ilişkide prezervatif kullanımı
	Şiddet deneyimi	<ul style="list-style-type: none"> Kavgaya karışmak Zorbalığa maruz kalmak
	Sağlıklı davranışlar	<ul style="list-style-type: none"> Her gün meyve yeme Her gün kahvaltı yapma Fiziksel aktivite yapma Aşırı kilo

*Bradshaw, J., Hoelscher, P., Richardson D. (Avrupa Birliği, 2006). 'An Index of Child Well Being in the European Union, Indicators of Children's Well-Being: Theory and Practice in a Multi-Cultural Perspective, Ben Arie, A., Fronas, I. (der.), Social Indicators Research Series 36: s. 325-371.

Bradshaw vd. (Avrupa Birliği, 2006) göstergeleri çocukların görüşleri ve ulusal veriler dikkate alınarak hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca öznel iyi olma halinin de göstergelere dahil edilmiş olması önemli yeniliklerden biridir.

Avrupa Komisyonu (2008) tarafından hazırlanan çocuğun iyi olma hali gösterge alanları ve bu alanların alt boyutları aşağıda detaylarıyla verilmiştir.

<ul style="list-style-type: none"> - Ekonomik güvence ve maddi durum alanı altında; “görelî gelir yoksulluğu; ebeveynlerin işgücü piyasasındaki durumu; çocuk bakımı ve karşılanabilirliği ve diğer nakdi olmayan yardımların etkisi; çocuklara özgü yoksunluk kalemleri (yeterli sıklıkta kaliteli proteinler, yeni kıyafetler, evde kitaplar ve oyunlar, evden uzakta bir haftalık tatil, kendine ait boş zaman araçları (bisiklet vb.) dahil olmak üzere maddi yoksunluk ölçümleri; temel dayanıklı tüketim malların eksikliği; vb.” - Konut alanı altında; “aşırı kalabalık hane; ders çalışmak için sessiz alan; yeterli ışık olmaması; yeterli ısıtma tesislerinin olmaması; konutun nem alması, sızıntılı olması. - Yerel çevre alanında; hava kirliliğine maruz kalma; bölgedeki şiddet ve suç; yerel okul, toplu taşıma araçlarına erişim; rekreasyon ve spor tesisleri; yeşil alan eksikliği, birden fazla dezavantaja sahip mahalleler vb. - Sağlık alanının altındaki alt boyutlar; bebek ölümleri, düşük doğum oranları, Vücut Kitle Endeksi (BMI), düzenli aktivite, aşılama oranları; doğum öncesi bakım, çocuk yaralanmaları; intihar oranları, çocuklar için sağlık hizmetlerine erişim, her gün kahvaltı; düzenli ve yeterli kalitede protein alımı; çocuklar arasında intihar veya depresyon vakaları vb. - Eğitim alanındaki alt boyutlar; erken yaşta okullaşma, PISA okul performansı göstergeleri, eğitim başarısı, öğrenci/öğretmen oranları, internet erişimi ve okul öncesi/sonrası erişilebilir çocuk bakımı. - Sosyal katılım ve aile ortamı alanındaki alt boyutlar; çocukların ağları, aileleri ve arkadaşlarıyla temasları, çocuğun gelişimi için gerekli olan faaliyetlere katılım: örneğin okul veya boş zaman faaliyetleri (fiziksel, sanatsal veya kültürel), evde arkadaşlarla tanışma veya arkadaş davet etme fırsatları, aile parçalanma
--

deneyimleri, evde refah, okulda refah, okulda zorbalık deneyimi, insanlara güven vb.

- **Riske maruz kalma ve riskli davranışlar alanında görülen alt boyutlar;** çocukların risklere maruz kalması (şiddet, çocuklara karşı suç) veya çocukların riskli davranışları (okuldan kaçma, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, sigara içme, ergen hamilelikleri, vb.)

Avrupa Komisyonu (2008): EC, Report on Child Poverty and Child Well-Being in the European Union.

Çocuğun iyi olma hali gösterge çalışmalarına örnek gösterilecek bir başka çalışma da 2009 yılında Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından hazırlanmıştır. OECD'ye üye olan ülkeler için ÇHS maddeleri esas alınarak hazırlanmış olan gösterge setinde maddi iyi olma, konut ve çevresel koşulları, eğitim, sağlık ve güvenlik ve riskli davranış alanları ve bu alanlara dair alt boyutlar şu şekilde belirlenmiştir.

- **Maddi iyi olma** alanında ortalama hane geliri, yoksul hanelerde yaşayan çocuk oranı ve eğitimde kullanılan materyallere sahip olma (ders çalışacak sessiz yer, hesap makinesi, sözlük, bilgisayar, eğitimsel yazılım, internet, okul kitapları ve defter) alt boyutları ele alınmıştır.

- **Konut ve çevresel koşullar** alanında konutun çocuk için kaliteli olması kalabalık olma durumuyla ölçülmektedir. Evde yaşayan kişi sayısının oda sayısından fazla olması kalabalık olarak değerlendirilmiştir. Bu hesaba göre çocuğa ait oda olması da göstergelerden birini oluşturmaktadır. Çevresel koşullar ise konutun gürültülü ve kirli mahallede olmasıyla ölçülmektedir.

- **Eğitim** alanında eğitimin başarısı ülkelerin PISA puanlarıyla (okuma e fen alanlarında) ölçülmektedir. Eğitim alanında ayrıca zorunlu eğitim sonrasında eğitimde ve istihdamda dahil olmayan gençlerin (15-19 yaş) oranları dikkate alınmıştır.

- **Sağlık ve güvenlik** alanında çocukların gelişim dönemlerine göre bebeklikte, bebek ölümleri, düşük doğum kilosu, ortalama emzirme süresi; erken çocuklukta aşılama oranları; geç çocuklukta haftalık periyotta fiziksel aktivite (11-15 yaş) ve bunların dışında çocuk ölümleri (intihar ve diğer nedenler) gösterge olarak belirlenmiştir.

- **Riskli davranışlar** alanında çocuğun sağlığını olumsuz etkileyecek riskler gösterge olarak önerilmiştir. Şu riskler ele alınmıştır; sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı, şiddet davranışı ve kız çocuklarının (15-19 yaş) gebelik oranları.

OECD, 2009: OECD, (2009). Doing Better for Children, OECD Publications.

Avrupa Birliği ülkeleri içinde ülkeden ülkeye bazı göstergelerde farklılıklar olabildiğini hatırlamak gerekir. Gösterge alanının alt boyutlarında ele alınan verilerin çoğunluğu kamu kaynaklarına (bebek ölüm oranları, işsizlik oranları vb.) ve çocukların beyanlarına (akranlarıyla zaman geçirme, boş zaman aktiviteleri, riskli durumlara maruz kalma ve riskli davranışlar sergileme vb.) dayanmaktadır. Çocukların öznel görüşlerine neredeyse hiç yer verilmemiştir.

Çocuğun iyi olma hali göstergelerinin Türkiye için tanımlama çalışmasını Uyan-Semerci vd. (2012) yapmıştır. Bu çalışmayla ulusal çapta geçerli olabilecek çocuğun iyi olma halinin izlenmesi ve değerlendirilmesi için gerekli kriterleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışmadaki göstergeler daha önceki çalışmalardan esinlenmiş olsa da Türkiye toplumuna özgülenmiş ve önceki çalışmalardan daha fazla detaylı göstergelere dayanmaktadır. Araştırmada karma desen kullanılmış ve çocukların görüşleri hem nicel hem de nitel olarak ele alınmıştır. Gösterge çalışmasında çocuğun yapabilirliğini de ölçmeye yönelik detaylara da ayrıca yer verildiği görülmektedir. Araştırmada katılımcı olarak çocuk ekosisteminde bulunan ebeveyn ve öğretmenlerle de odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Araştırma formunda bazı dezavantajlı çocuklara özgü gösterge önerileri de bulunmaktadır (Uyan- Semerci, 2012).

Uyan-Semerci ve arkadaşları (2012) toplamda sekiz alanda göstergeler önerilmiştir. Bu alanlar şunlardır; maddi iyi olma hali, sağlık, eğitim, katılım, barınma ve çevre, risk ve güvenlik, ilişkiler ve öznel iyi olma hali.

Tablo 2. Türkiye'deki Çocukların iyi olma Haline Yönelik Göstergeler*

Alan	Alt Boyut	Gösterge
Maddi Durum	Maddi yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> • Çocuğun sahip olduğu imkanlar (çalışma masası, mont, kendine ait yatak, dolap, kitaplık, bilgisayar, internet, haftada 3 kez et/balık) • Düzenli harçlık
	Maddi durum algısı (Ebeveyn)	<ul style="list-style-type: none"> • Gelir ihtiyaç oranı algısı • Temel ihtiyaçları karşılayamama (Isınma, yiyecek, barınma, eğitim masrafları) • Maddi Zorluk Algısı (0-5 endeks) (çocuk) o kirayı ödemede zorlanma <ul style="list-style-type: none"> ▪ İşsizlik riski, ▪ Okul masraflarını karşılamada zorlanma, ▪ Borç ödemede zorlanma.
	Güvence	<ul style="list-style-type: none"> • Düzenli iş olan aile (%) • Sosyal güvencesi olan aile (%) • Sağlık güvencesi olan aile (%)
Sağlık	Sağlık durumu	<ul style="list-style-type: none"> • Kronik hastalık / ağır hastalık geçirmek
	Sağlık alışkanlıkları	<ul style="list-style-type: none"> • Yeterli beslenme (kahvaltı, süt/yoğurt tüketimi, haftada 3 kez et/balık yeme) • Temizlik alışkanlıkları (diş fırçalama, yıkanma)
	Çocuk ölümleri	<ul style="list-style-type: none"> • Erken dönem sağlık riskleri (gebelik sağlık takibi, hastane dışı doğum, bebek sağlık muayenesi, tamamlanan aşılama, emzirme)
Eğitim	Eğitime katılım	<ul style="list-style-type: none"> • Kayıt (okula kayıtlı çocuk yüzdesi, 15 yaş üstü okula kayıtlı çocuk yüzdesi,

		<p>okula düzenli devam, okul terk eden çocuk yüzdesi)</p> <ul style="list-style-type: none"> Eğitimin niteliği (Rehberlik hizmeti, Sağlık hizmeti, Okulun ısınması, temiz tuvalet, temiz kantin/yemek, spor alanı, kütüphane, bilgisayar/internet erişimi, etkinlik odaları, boş geçen ders). Eğitimin Başarısı (Sınıf tekrar yüzdesi, akademik başarı algısı)
	Eğitime aile desteği	<ul style="list-style-type: none"> Veli toplantısına katılım Çocukların eğitime devam etmelerine yönelik istek Çocuklara yüklenen ev içi iş yükü
Katılım	Toplumsal katılım (Endeks Skor 0-5)	<ul style="list-style-type: none"> Belediye, semt konağı, toplum merkezi, dernek, siyasi parti
Risk ve Güvenlik	Çocuk ölümleri	<ul style="list-style-type: none">
	Evde/İşte kaza çocuk işçiliği	<ul style="list-style-type: none"> Çalışan çocuk oranı, ev içi bakım yükü, ev temizleme, yemek yapma, kardeş bakma, bulaşık yıkama, aile içi parça başı iş yapma
	Çalışmanın olumsuz etkileri	<ul style="list-style-type: none"> Arkadaşlardan uzaklaşma, okula düzensiz gitme, okula gitme isteğinde azalma, kendinden büyük arkadaşlar edinmek, patron vd. kötü muamelede bulunması, gelecek kariyerinin kısıtlanması
	Kötü muamele	<ul style="list-style-type: none"> Dalga geçilme, zorbalık görme, öğretmenin kötü davranması
İlişkiler	Aile ile ilişkiler	<ul style="list-style-type: none"> Çocuğun ebeveynler tarafından denetlenmesi (eve kaçta geldiği, arkadaşları kim?) Aile ile temas (beraber yemek yemek, konuşmak, TV izlemek, aile ile yakınlık, babaya yakın hissetme, kardeşlere yakın hissetme) Ailesi ile iken kendisini nasıl hissettiği Aile yapısı
	Akranlarıyla ilişkiler	<ul style="list-style-type: none"> Sır paylaşma, okulda/mahallede arkadaşlarının olması, her gün sohbet etme, arkadaşlarıyla birlikte iken kendini nasıl hissettiği
	Okulda ilişkiler	<ul style="list-style-type: none"> Okulda olumlu ilişkiler (diğer kişiler tarafından sevilme, en az bir öğretmen ile olumlu ilişkiler, okulda arkadaşlarının olması (0-3) Okulda kötü muamele (dalga geçilme, zorbalık görme, öğretmen vd. çalışanların kötü davranması (0-3) Okulda kendini nasıl hissettiği (0-10 arası derecelendirme)
Öznel İyi Olma Hali		<ul style="list-style-type: none"> Kendisi ile ilgili düşünceleri (0-10 arası derecelendirme) Gelecek endişesi Kendisi ve ailesinin geleceği hakkında endişe Ailenin yeterli gelire sahip olması

		• Yoksulluk algısı
--	--	--------------------

* Uyan-Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Ekim-Akkan, B., Kılıç, Z., Ok, B., & Uran, Ş. (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun "İyi Olma Hali"ni Anlamak İstanbul Örneği*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Türkiye için gösterge belirleme çalışmasının ikinci ise Müderrisoğlu ve ark. tarafından (2013) tarafından yürütülmüştür. UNICEF Türkiye Ofisi Sosyal Politikalar Birimi'nin öncülüğünde T. C. Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu işbirliğinde yürütülen "Çocuk Refah Belgesi" projesinde Çocuğun İyi Olma Göstergeleri Çalışma Grubu kurulmuş ve proje kapsamında bu grubun Türkiye için çocuğun iyi olma hali göstergeler belirlemek amaçlanmıştır. Projede anket formu ve odak grup görüşmeleriyle veriler toplanmıştır. Araştırmanın katılımcıları farklı yaş grupları, sosyoekonomik geçmiş ve çevreye sahip çocuklardan oluşturulmuştur. Araştırmada araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan göstergeler çocuklardan alınan dönüşler aracılığıyla değerlendirilerek yeni gösterge alanlarına ihtiyaç duyulup duyulmadığı da ele alınmıştır. Bu çalışmadaki göstergelerin 2012 yılında Uyan-Semerci arkadaşlarının çalışmasıyla benzerlik gösterdiği için ayrıca detaylarını paylaşma gereği duyulmamıştır.

Tatlıcioğlu (2019) tarafından Türkiye'de Suriyeli çocukların iyi olma halini inceleyen bir doktora tezi çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmada Uyan- Semerci vd. (2012) tarafından önerilen göstergeler rehber alınmış ancak Suriyeli çocukların dil, uyruk ve Türkiye'deki yasal statüleri nedeniyle ortaya çıkan farklılıklar dikkate alınarak göstergelerde bazı değişiklikler yapılmıştır.

Sonuç olarak yukarıda ele alınan çocuğun iyi olma hali gösterge alanları örneklerinden yola çıkarak gösterge alanlarında benzerlikler ve farklılıklar olduğu görülmektedir. Ancak göstergelerde hanenin maddi durumu, konut ve çevresel koşullar, riskler, eğitim olanakları, okul ortamındaki ilişkiler, sağlık alışkanlıkları, katılım olanakları ve sosyal güvence alanlarının ortak temalar olduğu görülmektedir. Son dönem gösterge çalışmalarında öznel değerlendirmelere daha fazla yer verme eğiliminin olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Çocukların hayatta kalmasını sağlamanın ötesine geçerek çocukların iyi olma halinin bütün alanlarını kapsayan yaklaşım son elli yıldır gelişmeye devam etmektedir. Çocuğun iyi olma hali gösterge çalışmaları çocukların yaşam kalitelerini ortaya koyması, kamu politikalarına yön vermesi ve uygulanan kamu politikalarının hedefine

ulaşıp ulaşmadığını göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. 1940'lı yıllarda hazırlanmaya başlanan "Çocuklarının Durumu" raporlarından bugüne çocuğun iyi olma halinde ciddi ilerlemeler kaydedilmişse de gelinen noktada ortaya konan göstergelerin hiçbirinin son nokta olmadığı, bu konuda gelişmelerin sürekli devam etmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Öte yandan ÇHS çocuk refahı açısından önemli bir eşiği temsil etmekteyse de hala dünya üzerinde azımsanmayacak sayıda çocuk ÇHS'de ifade edilen haklara erişimden çok uzak şartlarda yaşamına devam etmektedir.

Geliştirilen göstergelerle çocukların yaşam kalitesini, memnuniyetini ve sağlıklı bir gelişimin hangi şart ve imkanlarda mümkün olabileceğini belirlemek amaçlanmıştır. Yukarıda detayları paylaşılan göstergelerden de anlaşılacağı üzere, gösterge alanlarının seçilmesinde ÇHS maddelerinin birinci derecede etkili olduğu görülmektedir. Göstergelerde gözlem birimi olarak çocukların görüşlerinin alındığı (çocuğun yaşamı hakkında fikirlerinin alınması) ve çocuğu çevresiyle beraber ele alan bir yaklaşım söz konusudur (ekolojik yaklaşım). Çocukların öznel görüşlerinin araştırmalara dahil edilmesi, çocukların iyi olma halinin ölçülmesinde ve izlenmesinde değişimin hem bir önkoşulu hem de bir sonucu olmuştur. Bu sayede çocuklar kendi iyi olma hallerinin ölçülme ve izlenme süreçlerinde aktif aktörler haline gelmiştir (Ben-Arieh, 2005a). Bazı gösterge çalışmalarında çocukların görüşlerini daha iyi yansıtabilmek için nicel, nitel ve karma gibi farklı yöntemler kullanılmıştır. Gösterge çalışmalarında farklı yöntemlerin kullanılması çocukların daha iyi anlaşılmasına imkân sağlamaktadır.

Çocuğun iyi olma hali gösterge çalışmalarında ekonomik durum, sağlık, eğitim, duygusal iyi olma, risk ve güvenlik, aile ve arkadaş ilişkileri, katılım ve öznel iyi olma hali ortak temalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Gösterge alanları kapsamlı görünmekle birlikte, göstergelere bakıldığında en fazla verinin çocukların ekonomik durumu, sağlık ve davranış sorunları ve eğitime ilişkin olduğu görülmektedir.

Son dönem göstergelerde politika merkezli çalışmalara da yer verildiği görülmektedir. Politika merkezleri taleplerin artması aynı zamanda çocuğun iyi olma hali gösterge çalışmalarına da ilginin artmasını sağlamaktadır (Ben-Arieh, 2010b). Göstergelerde dikkat çeken bir diğer konu ise ailenin sahip olduğu olanakların yanında çocukların sahip olduğu imkanlara da odaklanılmış olmasıdır (yapabilirlik yaklaşımı).

Son olarak göstergelerde hala terk edilmiş, aile içi şiddete maruz kalmış, etnik azınlıklara mensup, kurum bakımı altında olan ya da kurum bakımından ayrılan,

engelli, mülteci/sığınmacı/refakatsiz çocukların yaşam koşullarına yönelik yeterli oranda bir ilgilinin olmadığı görülmektedir. Yeni gösterge çalışmalarında ihmal edilen farklı dezavantajlı çocukların yaşam koşullarına ilişkin göstergelerin de dahil edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, E. ve Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern çocukluk paradigmasının oluşumu-eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (1), s. 95-103.
- Aries, P. (1962) *Centuries of childhood: A social history of family life*. çev. Baldwick, R.). New York: Random House.
- Avrupa Komisyonu (2008): EC, Report on child poverty and child well-being in the European Union.
- Ben-Arieh, A. (2005a). Where are the children? Children's role in measuring and monitoring their well-being. *Social Indicators Research*, 74, 573–596.
- Ben-Arieh, A. (2005b). Where are the Children? Children's Role in Measuring and Monitoring Their Well-Being. *Social Indicators Research 2005 74:3*, 74, 573–596.
- Ben-Arieh, A. (2010a). Developing Indicators for Child Well-Being in a Changing Context. İçinde *Child well-being: Understanding children's lives* (ss. 129–142).
- Ben-Arieh, A. (2010b). From Child Welfare to Children Well-Being: The Child Indicators Perspective. İçinde B. S. Kamerman, S. Phipps, & A. Ben-Arieh (Ed.), *From Child Welfare to Child Well-Being: An International Perspective on Knowledge in Service to Policy Making*. London: Springer Science and Business Media B.V.
- Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I., & Korbin, J. E. (2014). Multifaceted Concept of Child Well-Being. İçinde A. Ben-Arieh & J. E. Korbin (Ed.), *Handbook of Child Well-Being: Theories, Methods and Policies in Global Perspective* (ss. 1–3258).
- Ben-Arieh, A., Kaufman, N. H., Andrews, Arlene Bowers, George, R. M., Lee, B. J., & Aber, J. L. (2001). *Measuring and Monitoring Children's Well-Being*. London: Kluwer Academic Publishers.

- Bradshaw, J., Hoelscher, P., & Richardson, D. (2006). Comparing Child Well-Being in OECD Countries: Concepts and Methods. İçinde *Innocenti Working Paper No. 2006-03*. Florence.
- Bradshaw, J., Hoelscher, P., & Richardson, D. (2007). An index of child well-being in the European Union. *Social Indicators Research*, 80, 133–177.
- Bradshaw, J., Keung, A., Rees, G., & Goswami, H. (2011). Children's subjective well-being: International comparative perspectives. *Children and Youth Services Review*, 33, 548–556.
- Bradshaw, J., & Mayhew, E. T. (Ed.). (2005). *Well-being of Children in the UK* (Second). London: Save The Children.
- Brim, O. G., & Zill, N. (1975). *Childhood social indicators*. Newsletter. Society for Research in Child Development.
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (1998). The ecology of developmental processes. İçinde W. Damon & R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (ss. 993–1028). New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Campbell, A., & Converse, P. E. (Ed.). (1972). *The human meaning of social change*. New York: Russell Sage Foundation.
- Campbell, A., Philip E., C., & Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. Nueva York: Russell Sage.
- Casas, F. (2011). Subjective social indicators and child and adolescent well-being. *Child Indicators Research*, 4, 555–575.
- Casas, F. (2019). Introduction to the Special Section on Children's Subjective Well-Being. *Child Development*, 90, 333–343.
- Cummins, R. A. (2003). Normative life satisfaction: Measurement issues and a homeostatic model. *Social Indicators Research*, 64, 225–256.
- Graham, M. (2011). Changing Paradigms and Conditions of Childhood: Implications for the Social Professions and Social Work. *Source: The British Journal of Social Work*, 41, 1532–1547.
- James, A., & Prout, A. (2003). Constructing and Reconstructing Childhood:

- Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood. *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, 1–257.
- Land, K. C., Lamb, V. L., & Mustillo, S. K. (2001). Child and Youth Well-Being in the United States, 1975–1998: Some Findings from a New Index. *Social Indicators Research 2001* 56:3, 56, 241–318.
- Lippman, L. (2005). Indicators and Indices of Child Well-being : A Brief History by. Tarihinde adresinden erişildi Kids Count website: www.aecf.org/upload/publicationfiles/da3622h1258.pdf
- Matthews, S. H. (2007). A Window on the ‘New’ Sociology of Childhood. *Sociology Compass*, 1, 322–334.
- Moore, K. A., Lippman, L., & Brown, B. (2004). Indicators of Child Well-Being: The Promise for Positive Youth Development. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591, 125–145.
- Pollard, E. L., & Lee, P. D. (2002). *Child well-being: a systematic review of the literature*. 59–78.
- Postman, N. (1994). *The Disappearance of Childhood* (first). Vintage.
- Sen, A. (1997). *On economic inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Sheldon, E. B., & Moore, W. E. (1968). *Indicators of social change: concepts and measurements* (E. B. Sheldon & W. E. Moore, Ed.). New York: Russell Sage Foundation.
- Tatlıcioğlu, O. (2019). *Suriyeli çocukların iyi olma halinin incelenmesi:Altındağ Örneği*. Hacettepe Üniversitesi.
- Uyan-Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Ekim-Akkan, B., Kılıç, Z., Ok, B., & Uran, Ş. (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun “İyi Olma Hali”ni Anlamak İstanbul Örneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zill, N., Sigal, H., & Brim, O. G. (1983). Development of childhood social indicators. İçinde E. F. Zigler, S. L. Kagan, & E. Klugman (Ed.), *Children, Families, and Government: Perspectives on American Social Policy* (ss. 188–222). New York: Cambridge University Press.

Özgün Makale (Teorik Araştırma)

Unique Article (Theoretical Research)

Geliş Tarihi – Submitted: 05.12.2022

Kabul Tarihi – Accepted: 12.12.2022

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kanlıoğlu, A. & Öztürk, A. (2022). Fotoğrafik kompozisyon ve Gestalt ilkelerinin ilişkisi üzerine bir çözümleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 22 (2), 167-194.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1214813>

FOTOĞRAFİK KOMPOZİSYON VE GESTALT İLKELERİNİN İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME

Alahattin KANLIOĞLU¹

Aslı ÖZTÜRK²

ÖZET

Tüm görsel sanatlarda geçerli evrensel kompozisyon ilke ve kuralları bulunmaktadır. Seçme, yerleştirme, düzenleme ve var olan gerçeklik içerisinden ayıklayama yoluyla çerçeve içindeki fazlalıkları çıkartarak kompozisyonunun oluşturulduğu fotoğraf sanatında; tasarım yüzeyindeki biçimsel durumu ile ilgili özellikler kompozisyon ilkeleri açısından önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Biçimsel durum değerlendirmelerinde; görsel algının formlar ve biçimler üzerinden yönlendirilmesi konusunda tıpkı kompozisyon konusu gibi şekil zemin ilişkisi, benzerlik, yakınlık, tamamlama, süreklilik ve basitlik gibi Gestalt ilkeleri önem kazanmaktadır. Bütünü oluşturan parçalardan çok parçaların bir araya gelişleri ve aralarındaki ilişkinin önemine odaklanan ve daha çok grafik tasarım alanındaki üretimlerde kullanıldığı bilinmekte olan Gestalt ilkelerinin fotoğraf gibi üretim yöntemi farklı bir sanat için kullanılıp

¹ Doktor Öğretim Üyesi, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-0785-9681 e-posta: alahattin.kanlioglu@ege.edu.tr

² Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0001-6489-4144 e-posta: exograph@gmail.com

kullanılmayacağı bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada amaçlı örneklem yöntemi ile çoğu dünya çapında prestijli fotoğraf yarışmalarından ödül kazanmış fotoğraflardan oluşan bir örneklem gurubu incelenmektedir. Örnekleme dahil olan fotoğraflar üzerinden Gestalt algı prensiplerinin açıklanmasının ardından Gestalt ilkelerinin tümünü barındıran ödüllü iki fotoğraf genel kompozisyon değerlendirmesi sonrasında Gestalt ilkeleri açısından çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Gestalt İlkeleri, Fotoğraf, Kompozisyon, Algı*

AN ANALYSIS ON THE RELATION BETWEEN PHOTOGRAPHIC COMPOSITION AND GESTALT PRINCIPLES

ABSTRACT

An information that is not contained in the article should not be involved in abstract. There exist universal composition principles and rules that are valid in the entire field of fine arts. In the art of photography where the composition is formed by inferencing through selection, fitting, editing and sorting it out from the existing reality; the features that are related to the figural condition on the design level constitute a significant area of research in terms of composition principles. In figural condition evaluations; on the subject of the guidance of visual perception through forms and figurations, Gestalt principles gain importance just as figure and ground, similarity, proximity, closure, continuity, and simplicity. The main subject of this analysis aims to reveal whether the Gestalt principles, which are used mostly in graphic design productions and which focus on the significance in the aggregation of the pieces and the relationship between them rather than focussing on the pieces that form the whole, can be used for an art field that has a different production method such as photography, or not. In this analysis, a sample consisting of photographs that have won awards from globally known contests is analyzed through purposeful sampling. Subsequent to the explanation of the Gestalt perception principles through the photographs included in the purposeful sampling, two award-winning photographs that encapsulate the entirety of the Gestalt principles are analyzed in terms of the Gestalt principles.

Key Words: Gestalt Principles, Photograph, Composition, Perception

GİRİŞ

Fotoğraf, insanlık tarihinin gelişimine etki etmiş çok önemli bir icat olarak nitelendirilmektedir. Hem bir kitle iletişim aracı olarak hem de sözsüz iletişim becerisiyle bu katkıyı sunarken, aynı zamanda görsel dilin oluşumuna katkı sunmaktadır (Kanlıoğlu A., ve Demirel, G., 2021, s.83). Fotoğrafçının kişisel yetenekleri ve birçok dışsal koşulun etkileşiminin ürünü olan fotoğraf güçlü imgeler yaratır. Bu güçlü imgeler karşısında insanlar mutlaka tepki verir. Yaratılan her güçlü imge yaşamda karşılık bularak, kitlelerin zihnindeki yerini alır (Akmeşe, 2017, s.140). Sanatçısının kendini ifade edebileceği bir görsel dil olmanın yanı sıra reklam, haber ve propaganda gibi işlevsel alanlarda da kullanmaya uygun bir görsel dil yaratan fotoğraf, bulunuşundan günümüze, teknolojik gelişmelerin etkisiyle kullanım alanlarının yaygınlaşmasıyla beraber insanın görme biçimini etkilemiş, değiştirmiş ve değiştirmeye devam etmektedir (Ertan, G., Sansarcı, E., 2016).

Örneğin, ilk fotoğraflarda uzun pozlandırma süreleri nedeniyle hareket net bir biçimde elde edilemezken günümüzde durağan fotoğrafta seçilen bazı kısımlar bilgisayar, tablet, telefon veya televizyon ekranda hareketli olarak izlenebilmektedir. Makro lenslerin geliştirilmesi öncesinde nesnelere yakından netlik yapıp detay görüntüler elde etmek mümkün değilken makro lenslerle birlikte bir kelebeğin anteninin detayını fotoğraflamak sıradan hale gelmiştir. Benzer şekilde dron teknolojisinin gelişmesi ile üst bakış açısından (tanrısal bakış) daha önce alışık olunmayan grafik görüntüler elde etmek artık mümkün hale gelmiştir.

Ayrıca fotoğrafta kompozisyon düzenlemelerinin iki boyutlu görsel sanatların en eskisi olarak kabul edilen resim sanatından bağımsız olmadığını belirtmek gerekir. Grafikte ve resimde sanatçı tasarım yüzeyini, eseri oluşturacağı materyali (yağlı boya, kara kalem, guaj boya vb.) seçmekte ve seçtikleriyle ürettiği lekeleri yan yana getirmek suretiyle toparlaya toparlaya eserini düzenlemektedir. Fotoğrafta da seçmek ve yerleştirmek (düzenlemek) geçerlidir ancak fotoğraf sanatçısı var olan gerçeklik içerisinden ayıklayarak (çıkarta çıkarta) kompozisyonunu oluşturur. Fotoğrafta kompozisyon konusunu "Fotoğrafın Yapısal Öğeleri ve Fotoğraf Sanatında Kompozisyon" kitabıyla detaylı şekilde ele almış olan Sabit Kalfagil'e göre; fotoğrafta kompozisyonun başlıca öğeleri belirginlik, bütünlük, denge, oranlar, yerçekimi, doğrultular ve yönler, yaşam ögesi ve estetik doz olarak sıralamak mümkündür. Bunlar içinde ilk sırada sayılan ve detaylandırılan başlıca öğe belirginliktir. Kalfagil'e göre

belirginliği detaylandırırken sadelik, ritim, uyum, kontrast, ışık, perspektif, keskinlik, doku ve hız ve hareket izleniminden söz etmek gerekir (Kalfagil, S.5, 2014). Fotoğrafta kompozisyon kuralları ve ilkeleri olmazsa olmaz zorunlu ilkeler olmamakla birlikte başarılı bir kompozisyon elde etmek için bu ilkeler gözetilerek bir üretim yapılması gerekliliği konusunda genel geçerli bir kanaat bulunmaktadır.

Anın yakalanması olanağını sunan fotoğraf, farklı görme biçimleri de yaratmaktadır. Berger'in eserlerinden biri olan 1972 yılında yazdığı "Görme Biçimleri" adlı kitabında belirttiği üzere, görüşümüz neyi nerde gördüğümüze, gördüğümüz şey de zaman ve mekân içinde bulunduğumuz duruma bağlıdır (Berger, J., 2020; 18). Bu bakış açısıyla düşünöldüğünde fotoğrafı ve mesajını daha fark edilebilir hale getirebilmek için bazı düzenlemeler gerekmektedir. Fotoğraf çekim teknikleri ile bu düzenlemeler yapılabilen ve fotoğrafın vurgusu, anlamı değişebilmektedir. Anı yakalayan bir sanat fotoğrafı da olsa, amaçları için üretilmiş kurgulanmış ticari bir reklam fotoğrafı da olsa, düzenlemelerin kompozisyon bütönlüğü içerisinde ve kompozisyon kuralları ile yapılması gerekmektedir.

Fotoğrafik kompozisyonun kurallarının anlaşılmasıyla, fotoğrafçı artık fotoğrafı bir iletişim aracı olarak kullanma yeteneğini geliştirebilir ve böylece farklı şekillerdeki görme biçimlerini ve sunumlarını faydalı deneyimlere dönüştürebilir. (Grill, T., Scanlon, M. 2003; 673-674) İyi bir fotoğraf, doğru bir kompozisyon ile ortaya çıkabilmektedir. Kompozisyonu oluşturan ögelerin bir bütönlük içinde anlatılmak isteneni pekiştirmesi gerekmektedir (Karpuz, H. 1987; 96). Sadece bu sayede kişilerin algısına hitap edilerek oluşturulan görsel dil ile aktarılmak istenen başarılı bir şekilde aktarılma olanağı bulur.

"Temel kompozisyon kurallarının bilgisine vakıf olmak hem uygulayıcı hem de teorisyenler için kaçınılmaz bir zorunluluktur" (Ankaralıgil, 2013; 71). Aksi durumda neyi neden yaptığının farkında olmayan ve mesajını aktarmanın etkili yollarını bulamayan bir fotoğrafçı veya ortaya konan eseri etkili ve doğru şekilde yorumlayamayan bir teorisyen olma riski bulunmaktadır. Unutulmamalıdır ki fotoğraf günümüzde çok yaygın üretilen, paylaşılan ve üzerine çalışılan bir görsel iletişim dili eseridir.

"Fotoğrafta kompozisyon, bir yüzey sanatının, özel olarak fotoğrafın dilini oluşturan tüm anlatım ögelerinin, belli bir çerçeve içinde, anlatımı etkili kılacak, izleyicinin duygu

ve düşünceleri ile anlatılanı paylaşmasını sağlayacak doğrultuda düzenlenmesidir” (Kalfagil S., 2014; 22). Kompozisyonun başarılı olması durumunda anlatım dilinin etkili olacağı ve fotoğraf ile aktarılmak istenen duygu ve düşüncelerin izleyici tarafından da kolaylıkla anlaşılabilmesi düşünülmektedir.

Bu çalışmada, iki örnek hariç uluslararası prestijli fotoğraf yarışmalarından ödül almış fotoğraflar eşliğinde Gestalt ilkeleri detaylandırılmıştır. Ödül almamış iki fotoğrafta uluslararası çok sayıda ödülü olan bir sanatçının konuya iyi bir örnek olan fotoğraflarıdır. Gestalt ilkelerini barındıran fotoğraflar, çok nadir özel ve oldukça başarılı fotoğraflardır.

Gestalt ilkelerinin fotoğrafta kullanımının daha çok kurgu ve mimari fotoğraf alanlarında ortaya çıktığını belirtmemiz gerekmektedir. Kompozisyonu başarılı şekilde kurulmuş bir fotoğrafın genellikle aynı zamanda bir veya iki Gestalt ilkesine de uygun olduğu, buna karşın Gestalt ilkelerinin neredeyse tamamına uygun olan bir fotoğrafın çok nadir olarak ortaya çıkabildiği, ortaya çıkan bu tarz fotoğrafların da mimari fotoğraf alanına ait olduğu savı çalışmanın ana savıdır.

2. Kavramsal Olarak Gestalt İlkeleri

Gestalt Almanca bir kelimedir. Sözcük, koymak, yerleştirmek, düzenlemek, görev vermek anlamlarına gelen *stellen* fiilinin edilgen halidir. Gestalt gövdesinden türeyen *gestalten* fiili de günlük dilde “biçim vermek” anlamlarına gelmekte, plastik sanatlarda ve bazı teknik dallarında, bir dereceye kadar “tasarlamak” anlamında da kullanılmaktadır. (Eczacıbaşı, 1997, 673). Gestalt’ı, kendine özgü bir bütünlüğü olan şekil olarak da tanımlamak mümkündür. Gestalt yasaları 1900’lerin başında Max Wertheimer tarafından yaratılmıştır. 1912’de Max Wertheimer, Gestalt psikolojisinin başlangıcı olarak kabul edilen makalesini yayınlamıştır (Kubovy, 2012). Özellikle iki boyutlu görsel sanat alanlarında Gestalt ilkeleri önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suler ve Zaika’ya göre, Gestalt ilkeleri bir görüntüdeki görsel unsurların düzenlenmesinin izleyiciye görünme biçimi olarak kompozisyonda hayati bir rol oynar. Wertheimer’in görüşüne göre nasıl fiziksel yasalarda elementleri etkileyen alanlar bulunuyor ise, görsel alanlarda da öğelerin etkileyici özelliği bulunmaktadır. (Suler, Zaika, 2018;30) Gestalt ilkelerinin görme biçimini organize etmede vazgeçilmez bir yeri ve önemi bulunmaktadır.

“Gestalt kuramına göre hiçbir şey boşlukta meydana gelmez. Her şey bir zaman dilimi içinde ve uzay ortamında geçerek o ortamın etkisiyle anamlanır.” (Karataş, 2019;11) Tasarım ve fotoğrafın kompozisyonunda kullanılan öğelerdeki renklerin şekillerin birbirine olan etkileri buna örnektir. Örneğin büyük mavi bir gökyüzü olan bir fotoğrafta, beyaz bir bulut daha az görsel etki verirken, daha koyu gökyüzünde daha güçlü etki verebilir ya da çok büyük alan kaplayan bir öge yanındaki diğer öge küçük görülebilir. Gestalt ilkelerine göre, tasarım ve kompozisyon durumları değiştikçe algımız değişir ve görsel farklılaşır.

Gestalt ilkelerine göre, bütünün algısının, parçalarının algısının toplamına indirgenemeyeceği ve her parçanın yorumunun bütüne bağlı olduğu görüşü bulunmaktadır (Guberman, Maximov, Pashintsev, 2012). Beynimiz ne kadar karmaşık öge görürse görsün onu, daha önce zihninde var olan şekillere benzetme eğilimindedir. Yapısı gereği karışık parçaları basit formlar şeklinde algılamaya çalışır. Parçanın kendisi bir şey ifade etmemektedir. Bütünden yola çıkarak hareket eder.

Bu ilkeler fotoğrafta da geçerlidir. Fotoğrafik kompozisyonu oluştururken Gestalt'ın kendine özgü ilkelerinden faydalanılabilir (Suler J., Zakia R.D., 2018). Bunlar;

- Şekil zemin ilişkisi,
- Benzerlik ilkesi,
- Yakınlık ilkesi,
- Tamamlama ilkesi,
- Süreklilik ilkesi,
- Basitlik ilkesidir.

2.1. Şekil-Zemin İlişkisi İlkesi:

Algıda seçiciliğe göre zihnimiz, şekil ve zemin arasında bir ayırım yapma eğilimindedir. Fotoğrafçılıkta, diğer görsel sanat dallarında olduğu gibi beyin, dikkat çekilmesi istenen forma/biçime odaklanır. Fotoğrafta odaklanılan bu ana öge şekil-zemin ilişkisindeki (şekil) dir. Bu öğeler dışında kalan fotoğrafçılıkta fon olarak tarif ettiğimiz yer ise şekil-zemin ilişkisine göre (zemin) olarak tanımlanmaktadır.

İnsan beyni, bir görsel yapıda ön alanda olduğunu düşündüğü nesnelere ile arka alan yani şekillerin dayandığı alan arasında ayırım yapar (Kılıç, 2021, s. 81). Ancak bazı fotoğraflarda algının yoğunlaştığı duruma göre fon (zemin) daha baskın görülebilmektedir. Böylece algı değiştirilebilmektedir. Şekil-zemin ilişkisini kurmanın bir diğer yolu da ışığın başarılı kullanımı ile olabilmektedir. Şekil olması düşünülen kısma

doygun ışık, zemin olması düşünülen kısma ise az ışık düşürülmesi ile koyu zemin üzerinde şeklin açıkça ortaya konduğu belirgin fotoğraflar elde etmek mümkündür. Bir örnek üzerinden inceleyecek olursak;

Coenraad Heinz Torlage

Sony 2021 Dünya Fotoğraf Ödülleri Yarışması

Coenraad Heinz Torlage'nin çektiği bu fotoğraf, Sony 2021 Dünya Fotoğraf Ödülleri yarışmasında, öğrenci kategorisinde ödül kazanmıştır. Coenraad ödülü aldığı tarihte (2021) Stellenbosch Tasarım ve Fotoğraf Akademisi'nde fotoğrafçılık okumakta olan bir öğrenciydi. Bu konu ile ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır. *“Güney Afrika'da bir çiftlikte büyüdüm ve birçoğuna hala sahip olduğum ve bugüne kadar sevdiğim sığırlar, atlar, eşekler ve tavuklarla büyüdüm. Çiftçilik, tutku ve sarsılmaz bir özveri gerektiren yoğun bir meslektir. Bu hayatı benim gibi bir sorumlulukları olduğuna inandıkları için seçen gençleri fotoğraflamak için yola çıktım. Bu hepimizin omuzlarına ağır bir şekilde oturuyor. Güney Afrika, şiddetli kuraklıkların, güvenlik endişelerinin ve arazi mülkiyeti konusundaki tartışmaların yaşandığı, öngörülemeyen bir ülkedir. Bu zorluklara rağmen, genç çiftçiler sürdürülebilir gıda güvenliğinin daha adil ve daha adil bir geleceği için çalışıyorlar. Onlar benim akranlarım, arkadaşlarım ve ailem ve bu bizim ulusu besleme zamanımız.”* (World Photograph Organisation, 2021)

Resim 1: Coenraad Heinz Torlage (2021) Güney Afrika

Genel bir kompozisyon değerlendirmesinde nelerden bahsedilmesi gerektiği konusunda kısa ve özet bir bilgi verilmesi sonrası fotoğrafın Gestalt prensiplerinden şekil-zemin ilişkisi açısından değerlendirilmesi daha uygun olacaktır.

Bir fotoğrafın genel kompozisyon değerlendirmesi söz konusu olduğunda;

- Fotoğrafın bağlamından,
- Orantısından (kısa kenar uzun kenar orantısı),
- Aktif veya pasif hangi düzenleme türü ile çekildiğinden,
- Kolaylıkla söylenebiliyor ise fotoğraf türünden (portre, mimari, makro, gece gibi),
- Özel bir çekim tekniği kullanılıp kullanılmadığından (pan, zoom kaydırma, bokeh gibi),
- Ana ögenin çerçeve dışında devam edip etmediğinden hareketle açık veya kapalı kompozisyondan hangisinin geçerli olduğundan,
- Ana ve yardımcı öğelerin neler olduğundan,
- belirginliğin sağlanıp sağlanamadığından,
- Sağlandıysa özellikle belirginliği ortaya çıkaran kontrast, sadelik ışık gibi ön plana çıkan bir kompozisyon unsuru olup olmadığından,
- Seçilen objektif ve çekim uzaklığına bağlı olarak perspektifte bir değişim olup olmadığından,
- Çekim değerlerine bağlı olarak sınırlı alan derinliği ile ana ögenin belirginleştirilmesi, yüksek enstantane ile hareketin net kaydedilmesi gibi bir durum olup olmadığından,
- Fotoğrafın bir yerinden keserek iki fotoğraf çıkarıp çıkarılamayacağından hareketle biçimsel, yan yana getirilen lekelerin anlamsal bir tutarsızlık yaratıp yaratmadığından hareketle de içeriksel bütünlüğün sağlanıp sağlanmadığından,
- Tasarım yüzeyi olarak düşünüldüğünde fotoğrafta denge olup olmadığından,
- Altın oran'ın fotoğraf için geçerli olup olmadığından,
- Tasarım yüzeyinde yer alan lekelerden hareketle doğrultu ve yön konusunun değerlendirilmesinden,
- Makinenin yamuk tutulması kaynaklı bir yer çekimi hatası olup olmadığından,
- Yaşam ögesi açısından fotoğrafın değerlendirilmesinden,
- Estetik açıdan bir genel değerlendirme yapılması gereklidir.

Kompozisyonun sonuçlandırılması anında (çekim anında) fotoğrafçı tarafından yanıtı aranması gereken dört temel soru bulunur. Bunlar;

- Doğru bakış açısında mıyım?
- Doğru bakış yüksekliğinde miyim?
- Doğru bakış uzaklığında mıyım?
- Kritik an'da fotoğrafı çekebildim mi?

İlk üç soru; açı, yükseklik ve uzaklık bir araya geldiğinde bakış noktasını tanımlar. Bakış noktası (Point of view) ve kritik anın doğru tespiti ile başarılı bir fotoğraf kompozisyonu oluşturmak mümkündür.

İncelenen fotoğraf için düşünüldüğünde bakış noktasının doğru seçildiği kritik an için de çok hızlı bir hareket söz konusu olmadığından bir hatanın söz konusu olmadığı söylenilebilir. Fotoğrafın kompozisyonu bakıp geçemediğimiz, durdurma gücüne sahip anlam ve estetik açısından kıymetli bir fotoğraf olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifade ile Fotoğraf Sony fotoğraf yarışmasında uluslararası kategoride ödül almış, durdurma gücüne sahip özel kompozisyona sahip bir fotoğraftır.

Gestalt Algı prensiplerinden şekil-zemin ilişkisi açısından fotoğrafı değerlendirecek olursak;

Tasarım yüzeyindeki öğelerin seçimi ve yerleştirmesi özenlidir ve özellikle tam üst bakış açısı seçilerek fotoğrafta şekil-zemin ilişkisi kurulduğu görülmektedir. Beyaz atın üzerinde uzanmış siyahı çocuk için düşünüldüğünde çocuk "şekil" beyaz at "zemin" olarak karşımıza çıkar. Temiz bir zeminde şekli algılamamak hele de buradaki gibi renk kontrastı da barındırdığında imkânsız gibidir. Ayrıca, Siyahı çocuk ve beyaz atı "şekil" olarak düşündüğümüzde koyu çim arka plan da "zemin" olmakta, beyaz atı ve üzerindeki çocuğu "şekil" olarak ön plana çıkartmaktadır. Bu anlamda siyahı çocuk, beyaz at ve koyu çim zemin arasında iki katmanlı bir şekil-zemin ilişkisi kurulduğu görülmektedir. Ayrıca açık tenli çocuğun da koyu renkli at üzerinde uzanıyor olması düşünüldüğünde; açık tenli çocuk koyu "zemin" üzerindeki "şekil" olarak karşımıza çıkmaktadır. Fotoğrafçının şekil-zemin ilişkisi kurarken faydalandığı en önemli unsur tam tepeden bakış açısı ve öğelerin birbiri ile kontrast renklere sahip olması olarak karşımıza çıkar. Çocukların her ikisinin kafasındaki şapkaların da fotoğraftaki çocukların yüzlerini çevreleyen ve dikkati yüzlere toparlayan bir "zemin"e dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu fotoğrafta ana öge olarak nitelenen öğelerin ışık altında ve

netlik sınırları içinde olması, buna karşın, çim zeminin az ışıklı oluşu da şekil-zemin ilişkisi kurulurken faydalı olmuştur.

2.2. Benzerlik İlkesi:

John Suler ve Richard D. Zaika'nın, *Görme Biçimi Olarak Fotoğraf* adlı kitabında, birbirine şekil, boyut, renk, hareket ve başka yönlerden benzeyen görsel unsurları ilişkili olarak görmeye meyilli olduğumuz söylenmiştir (Suler, Zaika, 2018; 38).

“Gestalt benzerlik ilkesi algılanma eğilimini; biçim, renk, doku, hareket, cinsiyet gibi ortak görsel özelliği olan nesne veya olayların beyin tarafından gruplandırılarak olduğunu vurgular” (Yağmur, 2014; 156).

Birbiri ile benzerlik taşıyan nesnelere gördüğümüzde beynimiz onları belli bir bütünü oluşturan parçalar olarak görmektedir. Bu bir biçim, renk ya da yaşam ögesi olabilir. Birbirine benzeyen formları, renkleri, insanları, hayvan ya da bitkileri gruplama eğilimimiz bulunmaktadır. Gestalt algılama ilkelerinden benzerlik ilkesine göre bu gruplamalarımızla birbiri ile ilişkili olduklarını algılarız.

Julia Fullerton Batten

Rope, 2013

Resim 2: Julia Fullerton Batten, 2013, “Rope” <https://juliafullerton-batten.com/project/rope-2013/>

Örnekteki Fotoğraf “Looking Out From Within”, Fotoğraf serisi ile, 2021’de Sony’nin uluslararası fotoğraf yarışmasında 2.lik ödülü alan, Julia Fullerton Batten’ın fotoğraflarından biridir. Fotoğrafta insanlar pasif düzenleme ile kıyafetleri renk olarak gruplanmış, sağ ve sola iki karşıt grup yerleştirilmiştir. Aynı renk giyinen, aynı cinsiyete üç kadından oluşan çerçevenin sağ alt ve sol alt kısımlarına konumlandırılmış iki ayrı gurup bulunmaktadır. Gestalt algı prensiplerinden benzerlik ilkesine göre, üçer kişiden oluşan iki ayrı gurubun oluşmasını sağlayan şey aynı renk giyiniyor ve aynı cinsiyetten oluyor olmalarıdır. Bir başka ifade ile benzerlikleridir, benzer noktalarıdır. Bu fotoğrafta, iki farklı geleneği temsil eden iki grubun çatışması fotoğrafa adını da verdiren ortadaki ip ile pekişmektedir. Özetle iki farklı grup algılamasını beynimiz renklerle, cinsiyetle ve konumlama ile yapmaktadır.

2.3. Yakınlık İlkesi:

İki veya daha çok unsur birbirine ne kadar yakınsa bir grup veya şablon olarak görülme olasılıkları o kadar yüksektir (Suler, Zaika, 2018, s.32). Görüntülerde birbirine yakın formlar ya da insanlar birbirine çok benzer olmasalar da grup olarak algılanmaktadır. Öğeler birbirine ne kadar yakın ise onları o kadar kolay algılayabiliriz.

Julia Fullerton Batten

Personal, 2020

Resim 3: Julia Fullerton Batten, "Personal" serisi <https://juliafullerton-batten.com/personal/>

Yukarıda yer alan görsel yine ünlü fotoğraf sanatçısı Julia Fullerton Batten tarafından, pasif düzenleme ile kurgulanmış bir fotoğraftır. Solda birbirine yakın duran figürler aynı zamanda benzerlik özelliklerinden de faydalanarak (aynı renk kıyafet, aynı cinsiyet ve yakın duruş) daha kolay ve birbiri ile ilişkili algılanmaktadır. Birbirine daha uzak konumlandırılmış ve kıyafet renkleri farklı çerçevenin sağ tarafında yer alan iki kadını ise birbiri ile ilişkilendirmek sol taraftakilerde olduğundan çok daha zordur.

2.4. Tamamlama İlkesi:

İnsan tamamlanmış bir görsel yapıyı, şekilleri, sürekliliği tamamlayarak algılama eğilimindedir. Bu durum, beynin bir bütünü oluşturmak için görsel yapının eksik bölümlerini doldurmasıdır. (L, KILIÇ, 2021; 81). İnsan beyni, doğduğu günden itibaren etrafında milyonlarca görselle karşılaşır. Bu görsellerden bazıları çok temel şekillerdir. Doğadaki formlarda da bulunan, yuvarlak, kare, üçgen gibi şekillere hepimiz aşina olmuşuzdur. Hatta insan ve hayvan şekilleri kafamızda yer etmiş haldedir. Dolayısıyla bu şekillere benzer görseller gördüğümüzde zihnimiz onu tamamlamak için uğraşmaktadır.

Thing Wanna Hipaae, 2021

Resim 4: Thing Wanna, 2017, Myanmar

Örnekte yer alan fotoğraf, Sanatçı Thing Wanna tarafından çekilmiş olup 2017 yılında mikro kategorisinde, International Photography Awards'da birincilik ödülü kazanmıştır. Tamamlanmış formlar, şekiller, tamamlanmamış çizgiler ve şekillere göre daha çabuk

algılanırlar ve belirginlik kazanırlar. Zihnimiz görsel unsurları üç ilişkisiz çizgi yerine bir üçgen görececek şekilde gruplamaktadır.

“Bir karenin bir sanat şaheseri olup olmadığı kompozisyona bağlıdır. Kompozisyon konusunda ustalaşmak için çekeceğiniz her karede gözlerinizi çizgi ve şekilleri arayacak şekilde alıştırmamız önemlidir çünkü geometri bir fotoğraf karesinin yapı taşlarıdır” (Dijital Fotoğraf, 2008).

Fotoğrafta da birden fazla nesne ya da canlı bir araya gelip bize daha önceden alışık olduğumuz formları çağrıştırebilmektedir. Fotoğrafta, karıncalar yiyeceklerini taşımaya odaklandıklarında, duruşları itibari ile üçgen form oluşturmuş gibi algılanmaktadır. Karıncaların üçgen biçimine benzer oluşturduğu kütle daha belirgin bir şekilde algılanabilmektedir.

2.5. Süreklilik İlkesi

İçgüdüsel olarak, bir nehir, yol ya da çizginin ilerlemesi takip edilir ve önemli bir şey görene kadar bu yönde bakma eğilimi vardır. Böylelikle aynı yöndeki noktalar, çizgiler bir süreklilik içinde gruplandırılarak algılanır (L, KILIÇ, 2021; 81). İnsan beyni bir güzergâh üzerinde ilerleyen nesnelere ya da bir yüzeyde bulunan noktaları takip etmeye, onu bütüne tamamlamaya çalışmaktadır. Hatta okul öncesi eğitim kitaplarında, her birine numara verilmiş noktaların, bulmaca şeklinde tamamlanması istenir. Noktaları birleştirirken, çoğu zaman birleştirmeden, şeklin ne olduğu tahmin edilebilir. Dolayısıyla küçük büyük fark etmeksizin bir çizgiyi bir yolu takip eden parçaları tamamlama eğilimimiz oluşmaktadır.

Julia Fullerton Batten

Flexible Roxy 2

Resim 5: Julia Fullerton Batten, Contortion 2021“Flexible Roxy 2”

<https://juliafullerton-batten.com/types/contortion-2021/>

Örnekteki fotoğraf çok sayıda ödülü bulunan ünlü fotoğraf sanatçısı Julia Fullerton Batten'e aittir. Sanatçının bu fotoğrafı ödüllü değildir ancak Gestalt ilkelerinden süreklilik ilkesine çok uygun bir örnek olduğu için kullanılmıştır. Fotoğrafta elastik bir vücuda sahip model el ve ayaklarını birleştirerek kapanmış durumdadır. Figürdeki genel hatlar çok belirgin bir şekilde birbirini takip etmektedir. Tüm vücut hatları bir çizim ile belirtilecek olursa, çizginin kusursuz bir devamlılığı görülmektedir. Figürün dış hattındaki yumurtaya benzer ovallik içeri doğru devam eden bir zahiri çizgiler bütünü gibidir.

2.6. Basitlik İlkesi:

İnsanlar belirsiz ve karmaşık görüntüleri, mümkün olan en basit biçimler olarak algılar ve yorumlar. İçgüdüsel olarak basit, açık ve düzenli şeyler tercih edilir. İnsan karmaşık bir görsel yapıyla karşılaştığında bileşenleri basit bir bütün haline getirme eğiliminde olur.

Adrian Guerin

Sony / Trawel Winner / 2020

Resim 6: Adrian Guerin, 2020, "Travel", Avusturalya

Örnekteki fotoğraf, Avustralyalı sanatçı Adrian Guerin'e aittir ve 2020 yılında Sony World Photograph Awards ödülünü kazanmıştır. Basitlik ilkesini içinde barındırmaktadır. Fotoğrafta bir yük treninin yük taşıyan vagonları görülmektedir. Vagonlar çerçevenin ortasında kalacak şekilde simetrik olarak yerleştirilmiştir. Geniş açılı lens ile yakın plandan çekilen bu fotoğrafta objektif ve çekim mesafesi kaynaklı perspektifin artması sonucu oluşmuştur. Ufuk çizgisinde bir noktadan çıkıp kameraya doğru genişleyerek gelen iki çizgi gibi algılanan bu fotoğrafta, yük treninin taşımakta olduğu koyu renkli toprak, daha açık renkte bulunan yol alınan coğrafyaya ait toprak dokusu içinde ön plana çıkmıştır. Rüzgârın fotoğrafa bakan göze göre sağ taraftan esip taşınmakta olan yükün ve geçilmekte olan zeminin üzerinden kaldırdığı toz ile çerçevenin sol tarafını toz yapması durumu söz konusudur. Fotoğraf, minimal öge ile (vagonlar ve yükü, zemin, gökyüzü ve toz) oluşturulmuş, basit grafik çizgiler sunan (ufuk çizgisi, vagonların ufuk çizgisinden doğup kameraya yaklaştıkça genişleyen sınır çizgileri) ve geçici doku (rüzgârın ve trenin hareketinin neden olduğu toz) barındıran "basit" ancak güçlü bir kompozisyona sahip bir fotoğraftır.

Örnekler olarak sunulan fotoğraflarda, Gestalt ilkelerinden en az birine uyan fotoğraflar bulunmaktadır. Ancak çoğu uluslararası alanda ödüllü fotoğraflar olmalarına rağmen, Gestalt yasalarının hepsini veya çoğunu barındıran fotoğraflar çok daha nadir bulunmaktadır.

3. Fotoğrafik Kompozisyon ve Gestalt İlkelerinin İlişkisi Kompozisyon ve Gestalt Prensipleri Açısından Değerlendirilmesi

Aynı fotoğrafta hem genel kompozisyon kurallarına hem de Gestalt ilkelerinin çoğuna rastlanması fotoğrafın kompozisyon olarak çok başarılı bir örnek olduğunun işaretidir. Çalışmanın bu bölümünde amaçlı örneklem ile oluşturulan örneklem gurubunda yer alan iki ayrı fotoğraf kompozisyon ve Gestalt ilkeleri açısından çözümlenmeye tabi tutulmuştur.

3.1. The Art Of Bulding / Yılın fotoğrafçısı / 2017 Mehmet Yasa “Göz” Fotoğrafının Kompozisyon ve Gestalt İlkeleri Açısından Çözümlemesi

Fotoğraf: Mehmet Yasa: “Göz” The Art Of Bulding / Yılın fotoğrafçısı / 2017

Resim 7: Mehmet Yasa, 2017, “Kulenin Gözü”, İtalya, Verona

Çözümlemeye tabi tutulan ilk fotoğraf Mehmet Yasa tarafından çekilmiş 2017 yılında bu çalışmanın en önemli örneklerinden birini oluşturan fotoğraftır. Ege Üniversitesi Restorasyon Bölümünü bitiren ve daha sonra mimari ağırlıklı fotoğraf çekimleri yapan Mehmet Yasa'ya aittir. Sanatçı, 2018 yılında sonuçları açıklanan CIOB (The Chartered Institute of Building) Uluslararası Fotoğraf Yarışmasında Göz isimli eseriyle "2017 Art of Building Yılın Fotoğrafçısı" ödülünü kazanmıştır.

3.1.1. "Göz" Fotoğrafı Genel Kompozisyon Değerlendirmesi

Fotoğrafın kısa kenar-uzun kenar orantısı açısından kadrajına bakıldığında orantısının 1x1,5 olduğu görülmektedir. Bu orantı fotoğraf orta format bir makine ile çekilmediyse sonradan kadrajlanmadığı, veya kadrajlandı ise Leica format makine orantısına dikkat edilerek kadrajlandığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Fotoğraf bir mimari fotoğraf olması itibariyle konu sabit fotoğrafçı hareketli çekim ortamı sunmaktadır. Bu durum fotoğrafçının değişik açıları defalarca test ederek çekim yapmasına imkân veren bir durumdur. Fotoğrafın özel bir çekim tekniği (pan, zoom kaydırma, bokeh vb.) kullanılarak çekilmediği görülmektedir. Fotoğrafta yer alan demir konstrüksiyon merdiven çerçevesinin dışında da devam ettiği için fotoğraf açık kompozisyon olarak değerlendirilmektedir. Bir başka ifade ile çerçevesinin sınır çizgileri fotoğraf içindeki konuyu kesmekte ve konu çerçeve dışında da devam etmektedir. Fotoğraf çerçevesinin orta kısmında yer alan korozyona uğramış çan fotoğrafın ana ögesi olarak değerlendirilmektedir. Buldukları yer, kapladıkları alan ve işaret ettikleri yön dikkate alındığı anda demir konstrüksiyon döner merdiven fotoğrafın yardımcı ögesi olarak değerlendirilmektedir. Ana ve yardımcı öğelerin konumlandırılmaları ve birbirleri üzerine düşmemeleri nedeniyle fotoğraftaki öğelerin leke değeri kazandığı düşünülmektedir. Geniş açılı lens ile yakın plandan yapılan çekimlerde öndeki öğeler olduğundan daha yakın ve büyük, uzaktaki öğeler olduklarından daha küçük ve uzakta görülürler. Bu geniş açı lensin özellikle yakın plandan yapılan çekimlerde perspektife etkisidir. Fotoğrafta aslında her seviyede aynı genişlikte olan demir döner merdiven genişliklerine bakıldığında objektife yakın yerinde çok daha geniş iken uzaklaştıkça çok daraldığı görülmektedir. Dolayısıyla yakın plandan ve geniş açı bir objektif ile perspektifin arttırılarak görme biçimlerinin değiştirildiği bir fotoğraf olduğu değerlendirilmektedir.

Alt bakış açısıyla objektif yukarı doğru çevrilerek geniş açı lens ile yakın plandan yapılan bu çekim, fotoğrafta farklı görme biçimi üretmiş ve belirginlik sağlanmasına katkı sağlamıştır. Sıradan bir bakışta ilk anda ortasında ampulü ile aydınlatma elemanı olarak değerlendirilebilecek olan öğeler fotoğrafçıdan alınan bilgiye göre korozyona uğramış bir çan ve çanın tokmağıdır. Çan, tokmağı, kenardaki demir konstrüksiyon döner merdiven ve içinde bulunduğu binanın arka planda görünen tuğla örgü duvar dokusu fotoğraftaki öğelerledir. Dört değişik öğe ile birlikte elde edilmiş bu fotoğraf minimal kabul edilmese bile bir görsel yoğunluğu söz konusu değildir.

Yan yana gelen görsel öğelerin anlamsal bir tutarsızlık oluşturmadığı ve fotoğraf çerçevesinin yeniden kadrajlanarak yeni bir fotoğraf çıkartmanın zorlama olacağından hareketle fotoğrafta biçimsel ve anlamsal olarak bir bütünlük bozulmasının olmadığı, fotoğrafın bütünlüğünün sağlandığı söylenebilir.

Fotoğraf kompozisyonu oluşturulurken denge kavramı çok önemlidir. Görüntü yüzeyinin bir nokta üzerinde dengede bulunması gerekmektedir. Denge kullanılan öğelerin ağırlığıyla ilgili değil, birbirleri arasındaki oran orantıyla, kapladıkları leke değerleriyle birbirlerine ya da merkeze, kenarlara yakınlık uzakları ile ilgilidir (Kafalı, 2003; 301). Tasarım yüzeyi olarak düşünüldüğünde çerçeve içinde seçilen ve yerleştirilen öğelerin tasarım yüzeyindeki dağılımından doğan bir dengesizlik olmadığı, aksine tasarım yüzeyinin dengeli olduğu söylenebilir. Orantılar açısından incelendiğinde fotoğraf kompozisyonunun altın orana neredeyse kusursuz derecede uygun olduğu aşağıda yer verilmiş görsellerde de görülmektedir.

Fotoğrafta kültürün yarattığı bir mimari yapı ve yapı elemanları görülmektedir. Bu anlamda fotoğrafta ikincil yaşam öğesi bulunduğu söylenebilir. Estetik açıdan değerlendirildiğinde, aranmış, bulunmuş, farklı görme biçimi üretilmiş, durdurma gücüne sahip, estetik kaygılarla üretilmiş ve estetik değeri oldukça yüksek bir fotoğraf olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Fotoğrafçının fotoğraf kompozisyonunu sonuçlandırırken yanıtını araması gereken soruların uygun bakış açısı, uygun bakış uzaklığı, uygun bakış yüksekliği ve doğru an olduğunu bu noktada hatırlatmak gerekir. Bu fotoğraf için; doğru bir açıdan, doğru bir uzaklıktan ve doğru bir bakış yüksekliğinden, başka bir ifade ile doğru bir bakış noktası (point of view) yakalanarak elde edilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Fotoğraflanan konunun mimari bir yapı olduğu için böylesi bir konunun fotoğraflanması sırasında konu sabit

fotoğrafçı hareketli konu karşılaşması nitelmesi geçerlidir. Dolayısıyla fotoğrafçının gerektiğinde değişik açılardan ve defalarca çekim yapma şansı olan bir konudur. Bu noktada fotoğrafta kritik anın yakalanmasına dair bir yorum gereksiz hale gelmektedir. Özetle genel bir değerlendirmeyi tamamlayacak olursak kendisine baktıran, bakıp geçemediğimiz, durdurma gücüne sahip, kompozisyon olarak çok güçlü sanatçısına 2018 CIOB (The Chartered Institute of Building) Uluslararası Fotoğraf Yarışmasında “2017 Art of Building Yılın Fotoğrafçısı” ödülünü kazanmış çok özel bir fotoğraf olduğu değerlendirilmektedir.

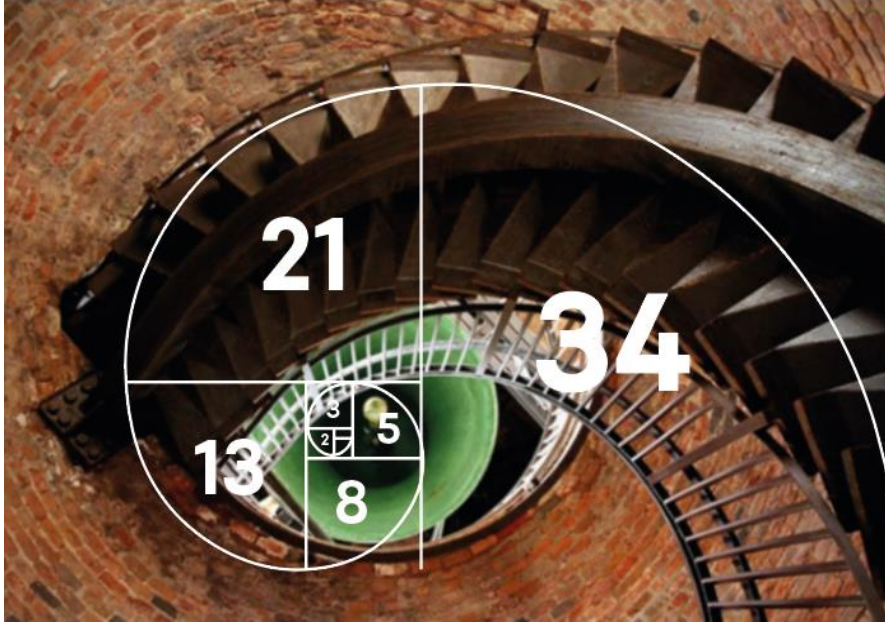
3.1.2. “Göz” Fotoğrafı Gestalt İlkeleri Değerlendirmesi

Bu başlık altında Gestal İlkeleri olarak yer alan; Şekil-Zemin İlkesi, Benzerlik İlkesi, Yakınlık İlkesi, Tamamlama İlkesi, Süreklilik İlkesi ve Basitlik İlkesi açısından fotoğrafın değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Şekil-zemin ilkesi açısından “Göz” fotoğrafını değerlendirdiğimizde binanın tuğla iç duvarlarını (zemin), demir konstrüksiyon dönen merdiveni ve merdivenin merkezde en düşük genişliğe ulaştığı noktada yer alan korozyona uğramış çan (şekil) olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca merkezde yuvarlak formda yer alan korozyona uğramış çanın ortası daha koyu renktir ve koyu kısmın da merkezinde açık renk yuvarlak bir çan tokmağı yer almaktadır. Bu üç unsuru, merkezden başlayarak aydınlık tokmak, onun içinde yer aldığı koyu kısım ve koyu kısmı çevreleyen açık renkte (fotoğrafta açık yeşil renkte görülmektedir) metal kısım (çanın korozyona uğramış yüzeyi) birbirleri ile şekil-zemin ilişkisi kurmaktadır. Açık yeşil renkte görülen çanın metal kısmı (zemin) çanın ortasına denk gelen fotoğraftaki koyu kısım (şekil) olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, ortadaki açık renk yuvarlak çan tokmağı (şekil) iken onu çevreleyen siyah yuvarlak kısım (zemin) olmaktadır. Özetle fotoğrafta çok katmanlı bir şekil-zemin ilişkisi yaratıldığı görülmektedir.

Benzerlik ilkesi açısından değerlendirme yapıldığı anda fotoğrafta yer alan lekelerin tamamı bir göz’e benzemektedir. Ortada yer alan kirli beyaz açık ton çan tokmağı portre fotoğraflarında gözün koyu kısmında çoğunlukla bulunan ışık yansıması gibi algılanmaktadır. Çan’ın yuvarlak formu (fotoğrafta açık yeşil renk yer alan kısım) gözün beyaz açık yuvarlak kısmına benzerken ortadaki koyu alan gön merkezinde yer alan koyu kısma benzemektedir. Döner demir konstrüksiyon merdivenin merkezde aldığı elips şekli de bir göz yapısını andırmaktadır. Merdivenin detayları kaş ve kirpikleri

andıran bir görüntü yaratmıştır. Fotoğrafın genel olarak bir göze benzemesi nedeniyle isimlendirilirken de “Göz” olarak adlandırılmış olmasını anlamlı kılmaktadır.

Resim 8: Mehmet Yasa, 2017, “Kulenin Gözü”, İtalya, Verona

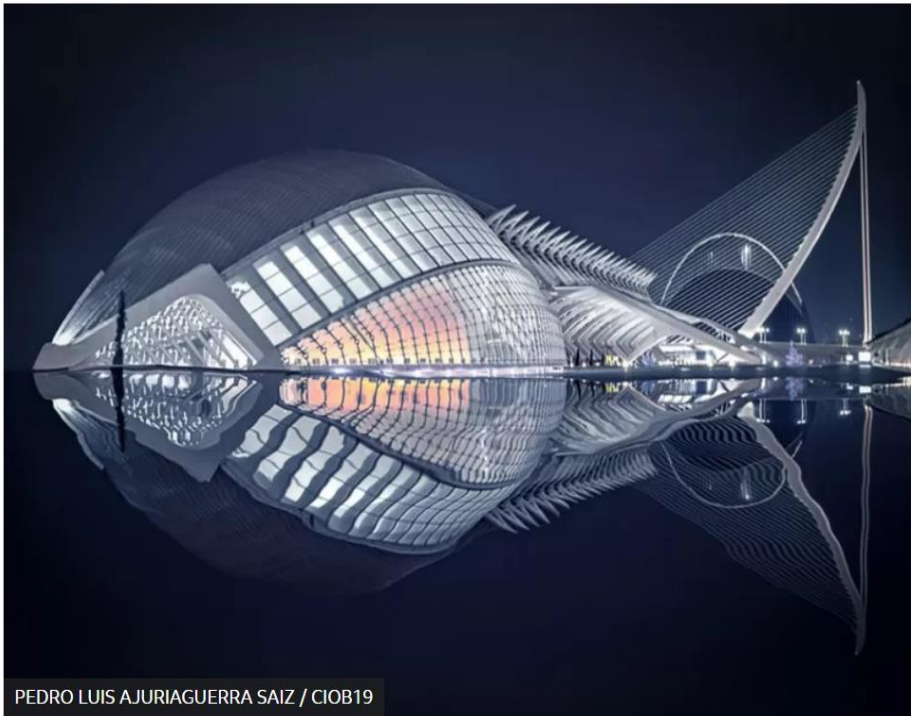
Yakınlık ilkesi açısından bakıldığında; bir grup lekenin (çanı elipstik göz şeklinde saran merdiven demiri, korozyona uğramış çan, ortasında koyu kalmış boşluk ve merkezdeki çan tokmağı) birbirlerine göre konumu, uzaklıkları ve büyüklükleri sayesinde bir göz algısı yarattığı söylenmelidir. Demir konstrüksiyon merdivenin yakın tekrarları bir kaş ve kirpik detayı gibi değerlendirme yapmaya imkân tanımaktadır. Dolayısıyla Gestalt tamamlama ilkesinin ve birbirine çok yakın merdiven detaylarının tekrarlarının içeri doğru bir elips çizgisi oluşturmasından hareketle de süreklilik ilkesinin bu fotoğraf için geçerli olduğu düşünülmektedir. Renkler, perspektif, lekelerin yerleştirmesi sayesinde aslında çok basit bir göz formu ortaya çıkmaktadır. Bu göz adeta bilim-kurgu filmlerinde ve çizgi romanlarında yer alan bir ejderhanın sağ gözünü andırmaktadır. Fotoğraf Gestalt ilkelerinden basitlik ilkesine de uygun bir fotoğraf olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gestalt ilkelerinin tümüne uygun böyle bir fotoğrafın ortaya çıkmasının bir nedeni de eserin yaratıcısı Mehmet Yasa'nın restorasyon ve mimari konularında eğitim almış ve halen profesyonel olarak mimari fotoğraflar çekiyor olması olarak düşünülmektedir.

3.2. Chartered Institute of Building (CIOB) Building Art 2019 Special Jury Award “Balık” Fotoğrafının Kompozisyon ve Gestalt İlkeleri Açısından Çözümlemesi

Çözümlemeye tabi tutulan ikinci fotoğraf İspanyol Fotoğraf sanatçısı Perdo Luis Ajuriaguerra Saiz'a ait "balık" olarak isimlendirilen fotoğraftır. Sanatçı birçok uluslararası sanatçı ünvanına sahip, bu anlamda uluslararası ün sahibi bir fotoğraf sanatçısıdır. Sahip olduğu fotoğraf sanatçısı ünvanlarının arasında MCEF / o (Gold Master of the Spanish Confederation of Photography) ve

EFIAP / g (Gold Excellence of the International Federation of Photographic Art) ünvanları başlıcalarıdır. Uluslararası fotoğraf kuruluşları tarafından düzenlenmiş yarışmalardan alınmış çok sayıda ödülü bulunmaktadır. Ödül kazandığı uluslararası organizasyonlar arasında FIAP, PSA, GPU, IUP, DPA, UPI, CVB, ISF, PCA sayılabilir. Sanatçının 50 FIAP (Fédération Internationale de l'Art Photographique) Gold Medal (Altın Madalya) ve yaklaşık 70 PSA (Photographic Society of America Worldwide) Gold Medal (Altın Madalya) olmak üzere toplamda 400'den fazla ödülü ve katıldığı uluslararası fotoğraf yarışmalarından aldığı 5000 civarı kabulü (sergilemesi) bulunmaktadır.

Resim 8: Pedro Luis Ajuriaguerra Saiz, 2019, "Fish", Art Of Bulding Judges Prise Winner, İspanya

Balık fotoğrafı geleneksel olarak yıllardır yapı sanatı uluslararası fotoğraf yarışması düzenleyen Chartered Institute of Bulding (CIOB) tarafından 2019 yılında düzenlenen yarışmada jüri özel ödülünü kazanmış bir fotoğraftır. Yarışmayı düzenleyen kurum

mimar ve inşaat sektörü çalışanlarını bünyesinde toplayan uluslararası bir meslek örgütüdür. Söz konusu yarışma da alanında çok saygın bir konuma sahip prestijli bir yarışma olarak kabul edilmektedir.

3.2.1. “Balık” Fotoğrafı Genel Kompozisyon Değerlendirmesi

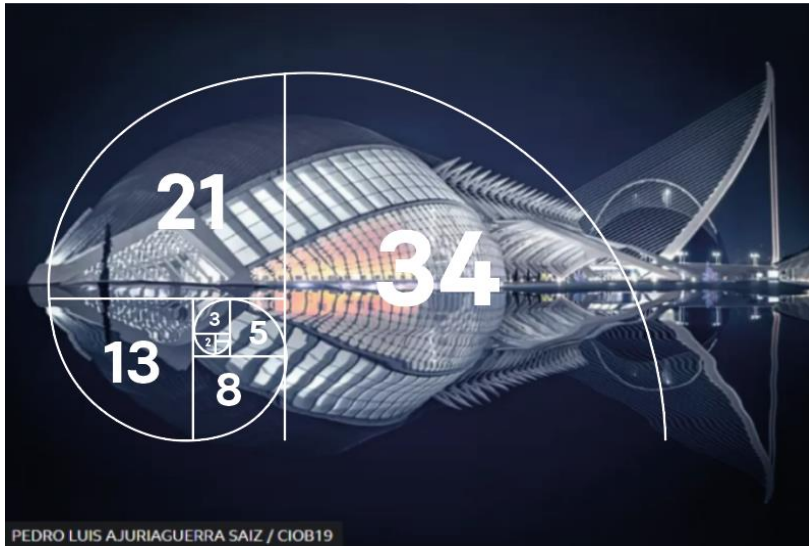
Fotoğraf kadrajının kısa kenar uzun kenar oranı 1x1.5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla fotoğrafın çekildiği gibi sunulduğu, herhangi bir yeniden kadrajlamaya gidilmediği veya gidildi ise de kısa kenar uzun kenar oranı gözetilerek yeniden kadrajlandırıldığı değerlendirilmektedir.

Mimari alanına ait fotoğraflarda konu sabit fotoğrafçı hareketli konu-fotoğrafçı karşılaşması geçerlidir. Dolayısıyla fotoğrafçının uygun açıyı bulması, gerekiyorsa tekrar tekrar çekim yapması mümkündür. Fotoğraf için özel bir çekim tekniği (pan, zoom kaydırma bokeh vb.) uygulanmadığı görülmektedir. Balık fotoğrafı net alan derinliği oldukça fazla bir gece fotoğrafıdır. Net alan derinliğinin artırılması için çekim anında diyafram değerinin kısıldığı düşünülmektedir. Buradan hareketle gece ışığın az olduğu bir yerde ve kısıp diyaframlarla yapılan fotoğraf çekiminde pozlama süresinin oldukça uzun olması gerektiği sonucuna ulaşılır. Bu ise bize çekim anında fotoğrafçının makinesini bir tripoda veya başka bir yere sabitlediğini göstermektedir. Gece aydınlatılan binanın detayları ve sudaki yansıması gece karanlığının ortasında kalmaktadır. Dolayısıyla kendiliğinden bir leke değeri kazanarak belirginlik kazandığı düşünülmektedir. Fotoğrafta balık figürünün çerçeve dışına taşmamasından hareketle fotoğrafın kapalı kompozisyon olduğu söylenebilir. Fotoğrafın ana ögesi sudaki yansımasıyla birlikte mimari yapının balık formundaki görünümünün tamamıdır. Yardımcı öğe olarak değerlendirilebilecek bir leke bulunmamaktadır.

Çekim uzaklığı ve kullanılan objektif kaynaklı bir perspektif bozulma bu fotoğraf için söz konusu değildir. Fotoğrafta belirginlik sudaki yansıması ile bir bütün olacak şekilde gece aydınlatılması yapılan binayı gece karanlığının içine yerleştirilmesi sayesinde sağlanmıştır. Fotoğrafta binaya ait çok fazla sayıda detay, parça olmasına rağmen görsel olarak bir karmaşa oluşmamıştır. Bu anlamda fotoğrafın sade bir fotoğraf bile sayılabileceğini söylemek gerekir. Gece karanlığını içinde aydınlatılan bina detaylarının ve bunların durgun sudaki yansımalarının aydınlık-karanlık kontrastı yarattığı görülmektedir.

Fotoğrafın içinden yeniden kadrajlanarak yeni bir fotoğraf çıkartma çabasının anlamsız olacağından hareketle biçimsel bütünlüğünün olduğu değerlendirilmektedir. Fotoğraf içindeki lekelerin yan yana gelerek bir anlam kargaşasına neden olmadığından hareketle de içerik olarak fotoğrafın bütünlüğünün sağlandığı düşünülmektedir. Fotoğraf çerçevesi içinde seçilen ve yerleştirilen öğelerin tasarım yüzeyindeki dağılımından doğan bir dengesizlik olmadığı, aksine tasarım yüzeyinin dengeli olduğu görülmektedir.

Fotoğraf kompozisyonunun altın oranına neredeyse kusursuz derecede uygun olduğu aşağıda verilmiş görselde görülecektir. Fotoğraf orantısal olarak başarılı bir kompozisyona sahiptir.

Ufuk çizgisinde makinenin yanlış tutulması veya tripodla dengesiz bağlanmasından kaynaklı bir yamukluk olmadığı göz önüne alındığında bu fotoğrafta yer çekimi hatası görülmediği söylenmelidir. Fotoğrafta kendisi yaşayan nefes alan birincil derecede bir yaşam ögesi yoktur. Kültürün yarattığı mimari detaylar ikincil derece yaşam ögesi olarak değerlendirilmektedir. İronik şekilde ikinci derece yaşam öğelerinin organizasyonu ile birincil dereceden bir yaşam ögesinin formu yaratılmıştır. Bir balık formu. Bakış noktasının doğru seçilmesi (ki bu doğru bakış açısı, doğru bakış uzaklığı ve doğru bakış yüksekliğinin bulunduğu anlamına gelmektedir) sayesinde durdurma güzü yüksek, bakıp geçemediğimiz, estetik olarak güçlü bir fotoğraf elde edilmiştir. Özellikle sudaki yansıması ile birlikte mimari formum kusursuz derecede bir balık formuna dönüştürüldüğü bakış noktasını ve çekim değerlerinin (objektif odak uzaklığı, iso, diyafram ve enstantane) doğru şekilde kullanılması ile usta bir fotoğrafçının elinden ve gözünden çıkmış başarılı bir fotoğraf olduğu söylenmelidir. Tüm bu

değerlendirmeler ışığında fotoğrafın kompozisyonu uluslararası prestijli bir yarışma olan Chartered Institute of Bulding (CIOB) 2019'da jüri özel ödülü almaya hak kazanan özel bir kompozisyona sahip kıymetli bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

3.1.2. “Balık” Fotoğrafı Gestalt İlkeleri Değerlendirmesi

Bu başlık altında Gestal İlkeleri olarak literatürde yer bulmuş olan Şekil-Zemin İlkesi, Benzerlik İlkesi, Yakınlık İlkesi, Tamamlama İlkesi, Süreklilik İlkesi ve Basitlik İlkesi açısından fotoğrafın değerlendirilmesi yapılmıştır.

“Balık” fotoğrafını şekil-zemin ilkesi açısından değerlendirdiğimizde gece aydınlatılan bina ve onun durgun sudaki yansımaları (şekil) arka planda kalan gece karanlığını (zemin) olarak görmekteyiz. Balık fotoğrafı şekil-zemin ilişkisi kurularak belirginliği sağlanmış bir fotoğraftır. Sanatçı eserini, “Tarih öncesi devirden kalma ama kalbi hâlâ canlı bir balık...” (bbc.com 2021) şeklinde ifade etmektedir. Fotoğrafta yer alan lekelerin tamamı (aslında bir binaya ve sudaki yansımalarına ait olsalar da) bir “balık” formuna benzemektedir. Dolayısıyla fotoğrafta Gestalt benzerlik ilkesinin geçerli olduğu gözlenmektedir.

Yakınlık ilkesi açısından, birden fazla ögenin birbirine yakın olduğunu ve bu yüzden balık şeklini oluşturduğunu görmekteyiz. Binanın sırt kısmında yüzgeçleri andıran metal parçalar her biri benzer formda birleşerek, balığın sırt hattını oluşturmaktadır. Ayrıca su yüzeyine düzen yansıma ile birleşerek balık figürünü oluşturmuştur. Buradan hareketle fotoğrafta Gestalt yakınlık ilkesinin de geçerli olduğu değerlendirilmektedir. Fotoğraftaki binanın ve binanın durgun sudaki yansımalarının dış sınır çizgileri birbirine çok yakın ve takip eder durumdadır. Bu hat boyunca sürekli sınır noktalarını birleştirdiğimizde balık formu çıkmaktadır. Ayrıca balığın karnını ve kuyruğunu oluşturan kısımlarda da parçalar birbirini takip ederek tamamlama eğilimimizi destekler ve balık figürünü algılamamıza yardım eder. Bu değerlendirmeler ışığında fotoğrafın Gestaltın süreklilik ilkesine uygun olduğu düşünülmektedir.

Basitlik ilkesine göre bu fotoğrafta beynimiz balığı oluşturan bileşenleri bir bütün haline getirme eğiliminde bulunmaktadır. Gerek kuyruk bölümünde gerek gövde kısmındaki parçalar, ne kadar kompleks olursa olsun gözümüz onu basitleştirerek bir balık figürüne benzetme eğilimindedir. Bu değerlendirme ışığında, fotoğraf için Gestalt basitlik ilkesinin de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Gestalt ilkelerinin tümüne uygun böyle bir fotoğrafın çok nadir karşılaşılan bir durumdur. Buradan hareketle ve özet

olarak, Perdo Luis Ajuriaguerra Saiz'a ait bu mimari fotoğrafın kompozisyonu ve Gestalt ilkelerine uygunluğu ile fark yaratan estetik değer taşıyan önemli bir örnek olduğunu söylemek gerekir.

SONUÇ

Fotoğraf icadından günümüze teknolojik gelişmelere de bağlı olarak kolaylıkla üretilen iletişim ortamına sokulabilen bir noktaya gelmiştir. Görsel bir dil olarak nitelenebilecek olan fotoğrafın basın fotoğrafı, reklam fotoğrafı, kimlik fotoğrafı, propaganda amaçlı fotoğraf gibi işlevsel kullanımı mümkündür. Başka amaçlar için de kullanıma uygun etkili bir araç olarak karşımıza çıkan fotoğraf, kendisini ve dünyaya bakışını, algısını, yorumunu fotoğraf dilini kullanarak yapmak isteyen fotoğraf sanatçısının da kullanımına hizmet edebilir. Günümüz dünyası bazı düşünürler tarafından görüntü medeniyeti olarak nitelenmektedir. Bu nitelme fotoğrafın gündelik hayatın neredeyse her alanında ve çok yaygın şekilde kullanılır hale gelmesinden de kaynaklanır. İster işlevsel amaçlı üretilmiş olsun ister ise bir sanatçının kendisini ifade etmesi amacıyla kullanılsın günümüz dünyasında fotoğrafın ilgi çekmesi, kendisinden beklenen işlevleri yerine getirmesi için ön şarttır. Görüntü bombardımanı içinde yaşamakta olan günümüz izleyicisinin ilgisini üzerinde toplayan ve kendisine baktırtan fotoğraf genellikle özenle düzenlenmiş, kompoze edilmiş fotoğraf olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem üreticisi olarak fotoğrafçıların hem de fotoğrafa bakan, ondaki anlamı yakalamaya çalışan izleyicisinin fotoğrafı doğru okuyabilmesi, anlamlandırabilmesi ona maruz kalan günümüz insanı için önem kazanmaktadır. Bu noktada iki boyutlu bir görsel sanat olarak fotoğrafta kompozisyon ön plana çıkmaktadır. Basit olarak ifade etmek gerekirse fotoğrafta kompozisyon görsel düzenlemeler bütünüdür. Seçmek ve sınırlı tasarım yüzeyine yerleştirmek fotoğrafta kompozisyonun özüdür. Fotoğrafçı, tasarım yüzeyinde (çerçevesi içinde, çekim öncesi vizöründe) neler olacağını seçer, seçtiklerini yan yana getirerek bir anlam kurmaya çalışır. Diğer iki boyutlu görsel sanatların aksine fotoğrafta üretim aşamasında var olan gerçeklik içerisinden eksilte eksilte, bir başka ifade ile çıkarta çıkarta eser ortaya çıkar. Bir ressam, bir grafiker, istediği tasarım ham maddelerini seçerek ekleye ekleye tasarım yüzeyini oluştururken fotoğrafçı istemediklerinin çerçevenin dışına çıkartmak suretiyle eserine son halini verir. Tasarım yüzeyinde neyi neyin yanına hangi büyüklükte yerleştirdiğiniz tasarım yüzeyinin bir bütün olarak nasıl algılandığını ve anlamlandırıldığını belirlemede çok önemlidir.

Görsel algının formlar ve biçimler üzerinden yönlendirilmesi sürecinde kompozisyon konusu gibi Gestalt ilkeleri de önem kazanmaktadır. Daha çok grafik tasarım alanındaki üretimlerde kullanıldığı bilinmekte olan Gestalt ilkelerinin fotoğraf gibi üretim yöntemi farklı başka bir iki boyutlu görsel sanatlar alanı için de kullanılıp kullanılmadığı, kullanılıp kullanılmayacağı konusu bu makalenin ana konusunu oluşturmaktadır. Literatürde yer bulmuş ve geçerliliği kabul edilmiş olan Gestalt ilkeleri fotoğraf sanatına farklı bir boyut kazandırmaktadır.. Bu çalışma, fotoğraflar üzerinden Gestalt ilkelerinin fotoğrafta geçerli olup olmadığını örnekler ve açıklamalar ile aktarmaktadır. Açıklama ve çözümlene için seçilen fotoğraflar amaçlı örneklem yoluyla bir araya getirilmiştir. Literatürde, fotoğraf ve Gestalt ilkelerini ilişkilendiren çalışmanın çok sınırlı olması çalışmanın önemini arttırmaktadır.

Çalışma sonucunda başarılı bir kompozisyona sahip ve başarısını uluslararası fotoğraf yarışmalarından aldığı ödüller ile sabitlemiş olan fotoğraf örneklerinin çoğunda Gestalt ilkelerinden bir veya ikisinin geçerli olduğu görülmüştür. Gestalt ilkelerinin tamamına uygun fotoğrafların çok nadir olduğu ve bu özelliği taşıyan fotoğrafların mimari fotoğraf alanına ait olduğu tespit edilmiştir. Fotoğraf sanatında yol almak isteyen, kendini uluslararası fotoğraf yarışmalarında denemek isteyen sanatçılar ve sanatçı adayları için fotoğrafta kompozisyon konusunun çok önemli olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Çalışmanın sonucuna göre, özellikle kurgu ve mimari fotoğraf alanında çalışma yapan fotoğraf sanatçıları için bir diğer önemli konu, bu çalışmanın ele aldığı Gestalt ilkeleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak; fotoğrafı hem çeken hem de çekilmiş eserleri yorumlayan kişiler açısından kompozisyon ilkelerinin önemi kadar Gestalt ilkelerinin de önemli olduğu saptanmaktadır. Çünkü görüntünün önemi ve kullanım oranı gün geçtikçe artan görsel iletişimin hâkim olduğu günümüz dünyasında, anlam ve algı yaratma, yaratılanı doğru anlamlandırabilme büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Açiler, S. (<https://Www.lienstitu.Com/Blog/Gestalt-Kurami-Ve-Ilkeleri>) Erisim

Tarihi:09.12.2021 Saat: 22:34

Akmeşe, E. (2017). Evrensel bir simgenin sıradışı öyküsü: Chevolution. H. Kuruoğlu ve A. F. Parsa (Ed.), Belgesel filmde zamanın ruhu: Belgesel filmde değişen anlam ve anlatım (s. 117-137) içinde. Detay Yayıncılık.

Ankaralığıl, N. (2013). Fotoğraf Ve Sinemada Kompozisyon: Altın Oran Ve Fibonacci Spirali Bağlamında Spielberg Filmleri Üzerine Görsel Çözümleme, Erciyes İletişim Dergisi, Sayı 1.

Berger, J. (2020). Görme Biçimleri, Metis Yayınları. İstanbul.

Dijital Fotoğraf, 2008, Tüm Yönleriyle Kompozisyon <http://Biyoloji.egitim.Yyu.Edu.Tr/Bmk/Fotografkural%C4%B1.Pdf> Erisim Tarihi:02.12.2021

Kafalı, N. 2003, Bir Görsel İletişim Aracı Olan Fotoğrafta Belirginlik, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl 2003, Sayı 8.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 2, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı, Hürriyet Ofset 1997, Sayfa 673, 674 Grill, T., Scanlon, M. (2003). Fotoğrafta Kompozisyon. Homer Kitapevi, İstanbul

Ertan, G., & Sansarcı, E. (2016). Görsel Sanatlarda Anlam Ve Algı. İstanbul: Alternatif Yayıncılık.

KALFAGİL. S.(2014). Fotoğrafın Yapısal Öğeleri Ve Fotoğraf Sanatında Kompozisyon, İlke Kitap, İstanbul.

Kanlıoğlu, A., Demirel, G. (2021). Fotoğraf Serüveninin Son Durağı, Mobil Fotoğrafçılık. Erciyes İletişim Dergisi. Ss.10-100.

KARADAĞ, Ç., (0000). Fotoğrafta Sanatsal Kompozisyon,

Karpuz, H. (1987), Fotoğrafta Kompozisyon. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sayı 4.

Karataş, N. (2019). Gestalt Kuramının Kübizm Akımı İle Birleştirilerek Görsel Sanatlar Dersinde Uygulanması, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kılıç, L. (2021). Işıkla Resmetme Terimleri, İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Suler, J., Zaika, R.D. (2018), Görme Biçimi Olarak Fotoğraf, Algılama Ve Görüntüleme, The Kitap Sanat Yayınları, 1. Baskı

Alahattin KANLIOĞLU, Aslı ÖZTÜRK

Şener T., Gestalt Kuramı

https://Acikders.Ankara.Edu.Tr/Pluginfile.Php/47629/Mod_Resource/Content/0/Gestalt%20Kuram%C4%B1.Pdf Erişim Tarihi: 08.12.2021

YAĞMUR, Ö. (2014). Minimal Sanatta Dan Flavin'i Gestalt Algı Kuramıyla Anlamlandırma,

Wagemans, J., Elder, J., Kubovy, M. Vd. S. (2012). *A Century Of Gestalt Psychology In Visual Perception: I. Perceptual Grouping And Figure–Ground Organization*,

Guberman S., Maximov V.V., Pashintsev, A. (2012). *Gestalt And Image Understanding* https://www.researchgate.net/publication/265185998_Gestalt_And_Image_Understanding Erisim Tarihi:21.12.2021.

World Photograph Organisation, 2021, Young Farmers | Coenraad Heinz Torlage,

<https://www.worldphoto.org/sony-world-photography-awards/winners-galleries/2021/student/young-farmers-coenraad-heinz-torlage>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-51264769> Erişim Tarihi: 02/09/2022

Özgün Makale (Derleme)

Unique Article (Review)

Geliş Tarihi – Submitted: 31.10.2022

Kabul Tarihi – Accepted: 31.12.2022

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kök, H. (2022). Alzheimer hastaları ve bakım verenleri için gündüz bakım hizmetleri. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 22 (2), 195-213.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1196975>

AZHEIMER HASTALARI VE BAKIM VERENLERİ İÇİN GÜNDÜZ BAKIM HİZMETLERİ

Hilal KÖK¹

ÖZET

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de doğuştan beklenen yaşam süresinin artmasına bağlı olarak yaşlı nüfus oranında ve Alzheimerlı yaşlı sayısında artış görülmektedir. Bu demografik değişiklik, yaşlı bakımının bir sosyal sorun haline almadan alternatif hizmet modelleriyle desteklenmesini gerektirmektedir. Türk aile yapısında yaşlıların ve yaşlı yakınlarının genel olarak kurum bakımına sıcak bakmamaları nedeniyle çoğu zaman Alzheimerlı hasta yakınları, yaşlısına evde bakım sunmayı tercih etmektedir. Ancak bu tam zamanlı bakım yükünün ağırlığı, hasta yakınlarının yaşamında fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan farklı sorunlara yol açabilmektedir. Bu makalenin amacı, gelişmiş ülkelerde yaygınlaşmış olan ancak ülkemizde henüz geliştirilmeye açık bir hizmet modeli olarak gündüz bakım hizmetlerinin Alzheimerlı yaşlı birey ile bakım verenlerine sunabileceği katkılara dikkat çekmektir. Türkiye’de Alzheimerlı bireylere yönelik gündüzlü bakım hizmetlerinin kurumsallaştırılmasının gelecekteki önemli bir sosyal hizmet ihtiyacını da gidereceği öngörülmektedir.

¹ Dr., T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, ORCID: 0000-0002-5184-0320, e-posta: ture.hilal@gmail.com

Anahtar kelimeler: Alzheimer, yaşlı, bakım veren, gündüz bakım hizmeti, gündüz bakım merkezi

DAY CARE SERVICES FOR ALZHEIMER'S AND CARERS

ABSTRACT

There is an increase in the proportion of elderly population and the number of elderly people with Alzheimer's due to the increase in life expectancy at birth both all over the world and in Turkey. This demographic change requires that elderly care be supported with alternative service models before it becomes a social problem. Since the elderly and their relatives do not generally prefer institutional care in the Turkish family structure, relatives of Alzheimer's patients often prefer to provide to the elderly at home. However, this burden of full-time care can cause different physical, psychological and social problems in the lives of patients' relatives. Day care services have become widespread in developed countries but need to be developed in Turkey. The aim of this article is to draw attention to the possible contributions of day care services to elderly individuals with Alzheimer's and their caregivers. It is predicted that the development of institutionalizing day care services for people with Alzheimer's in Turkey will also meet an important social service need in the future.

Keywords: Alzheimer, elderly, caregiver, day care service, day care center.

GİRİŞ

Sanayileşme, kentleşme ve kırsal alandan kente doğru yaşanan göçe bağlı olarak toplumsal yaşamdaki değişiklikler, doğum oranlarının azalması, bilim ve teknolojiye bağlı olarak ölüm oranlarının azalması ile birlikte yaşlı birey sayısında dikkat çekici bir artış meydana gelmiştir.

Birleşmiş Milletler (BM) nüfus tahminlerinde göre 2020-2025 dönemi için doğuşta beklenen yaşam süresinin dünya genelinde toplam nüfusta 73.2, erkeklerde 70.8, kadınlarda 75.6 yıla ulaşacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'de erkekler için doğuşta beklenen yaşam süresinin 75.6 yıl, kadınlar için ise bu sürenin 81.2 yıl olduğu belirlenmiştir (TÜİK, 2022). Hem erkekler hem de kadınların doğuşta beklenen yaşam sürelerinin dünya ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. BM Dünya Nüfus Beklentileri Raporu'na göre 65 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfusa oranının hızla

artmaya devam edeceği; bu oranın 2030 yılında %11.7'ye, 2050 yılında %15.9'a ve 2100 yılında ise %22.6'ya kadar varacağı tahmin edilmektedir (2019, s.18).

Dünyada ve Türkiye'de doğuşta beklenen yaşam süresindeki artışa bağlı olarak yaşlı nüfus oranı artış göstermiştir. Yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2016 yılında 6 milyon 651 bin 503 kişi iken son beş yılda %24 artış göstererek 2021 yılında 8 milyon 245 bin 124 kişiye ulaşmıştır. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2016 yılında %8.3 iken, 2021 yılında %9.7'ye yükseldiği görülmüştür. Çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranları incelendiğinde ise 2016 yılında %12.3 olan bu oranın 2021 yılında %14.3'e yükseldiği, nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı bağımlılık oranının 2025 yılında %16.4, 2030 yılında %19.6, 2040 yılında %25.3, 2060 yılında %37.5 ve 2080 yılında %43.6 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2021a). Yaşlı nüfustaki artışa paralel olarak yaşlı bağımlılık oranları da artmaktadır.

Artan yaşlı nüfus ile birlikte yaşlılığın getirdiği kronik hastalıkların görülme sıklığı da artmaktadır. Böylece yaşlı bireylerin bağımlılığı konusu gündeme gelmektedir. Yaşlı bireylerin bakıma ihtiyaç duymaları halinde kuruluşlarda veya ev ortamlarında bakımları sağlanabilmektedir. Ancak kuruluşlarda sağlanan bakım hizmetinin maliyetinin yüksek olması ve yaşlı bireyin toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılımının sağlanması amacıyla yaşlı bireyi mümkün olduğunca kendi yaşam alanından kopmadan desteklemeye yönelik hizmet ve politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Gürer, Küdür Çırpan, Atalan Özlen, 2019, s.2).

Alzheimer hastalığı yaşlılıkta görülen kronik hastalıklardan biri olarak hem yaşlı bireyin yaşamına olan etkileri hem de bakım verenlere getirdiği sorumluluklardan ötürü ele alınması gereken özel bir konudur. Geleneksel aile yapısındaki değişiklikler, kadının çalıştığı ailelerde yaşlı bakımının giderek zorlaşması, yaşlı bakımı konusunda aile desteğinin azalması gibi konular yaşlı bakımına yönelik yeni hizmet modellerini gündeme getirmiştir. Yaşlanan nüfusla birlikte yaşlı bireylerin kendi yaşam alanlarından, aile bireylerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmadan bakım almayı tercih etmeleri kurum bakımına alternatif olarak evde bakım modeli ve gündüz bakım modelinin önemini artırmıştır (Savaş, 2010, s.132).

Bu makalede, yaşlılık ve Alzheimer hastalığına, dünyada ve Türkiye'de yaşlı bakım politikalarına, Alzheimerlı yaşlı bireyler ile Alzheimer hastasına bakım verenlerin yaşadıkları sorunlara, bu sorunlara bir çözüm olarak gündüz bakım hizmetlerinin

işlevlerine yer verilecektir. Yaşlı bakım politikaları içerisinde Türkiye’de henüz yaygın olmayan bir model olan gündüz bakım hizmetlerinin önemi vurgulanarak bu hizmetlerin hem yaşlı bireyin aktif yaşlanmasına hem de yaşlı bireye bakım verenlerin bakım yükünü hafifletmesine olan katkısı üzerinde durulacaktır.

YAŞLILIK VE ALZHEIMER HASTALIĞI

Zaman içerisinde yaşlılığa ilişkin bakış açısının değişmesi yaşlılık tanımlarında da değişikliklere neden olmuştur. Antik dönem düşünürlerinden Aristo hastalık ve yaşlılık kavramlarını bir arada ele alarak “Hastalığı zamansız gelen yaşlılık, yaşlılığı ise doğal bir hastalık” olarak nitelendirmiştir (Çağlar, 2014, s.147). Toplumların refah seviyelerine göre yaşlılığın değerlendirilmesinde farklılıklar görülmüştür (Karan, 2012, s.73-76).

Yaşlılık takvim yaşının ilerlemesine bağlı olarak fizyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik konuda meydana gelen değişiklikleri açıklamak için kullanılan bir kavramdır (İlgar ve Şengül, 2007, s. 149). Yaşlılığın olumlu veya olumsuz bir yaşam deneyimi olarak değerlendirilmesi yaşlılığın birey için ne anlam ifade ettiğine bağlıdır. Yaşlılık ile beraber sağlık alanında yaşanan sorunlar, ekonomik olarak iş yaşamından çekilme, bakım ve tedavi masraflarının artması sosyal alanın kısıtlanması gibi faktörler birlikte değerlendirilmelidir. Dolayısıyla yaşlılık olgusunun kişinin fiziksel, psikolojik ve sosyal durumuna bağlı olduğu kadar toplumsal gelişmişlik seviyesine göre de farklılaştığı söylenebilir.

Yaşlanma ise biyolojik olarak anne karnında başlayan ve tüm yaşam boyu devam eden; büyüme, gelişme, olgunlaşma, duraklama, gerileme ve organizmanın son bulmasına kadar geçen süreyi içine alan bir süreçtir (Koşar, 1996, s.4).

Yaşlanmanın etkisiyle zihinsel aktivitelerde meydana gelen gerilemelerin bir sonucu da Alzheimer hastalığıdır. Demans ve Alzheimer hastalığının sık sık karıştırıldığı bilinmektedir. Demans, psikiyatrik ve davranışsal semptomların bir arada görüldüğü bir sendrom olarak pek çok hastalık sonucu oluşabilmekteyken Alzheimer ise demansın türlerinden biridir. Tüm demans vakalarının yaklaşık %50-70’ini Alzheimer hastalığı oluşturmaktadır (Selekler, 2010, s.10).

Alzheimer hastalığı, hafızayı ve düşünme becerilerini yavaşça yok ederek bireyin günlük yaşam aktivitelerini etkileyen, geri dönüşü olmayan, ilerleyen bir beyin hastalığı olarak tanımlanmaktadır (National Institute on Aging, 2017). Sinsi başlayıp yavaş

seyirli ilerleyen Alzheimer hastalığının tam olarak ne zaman başladığını anlamak güçtür. Hastalığın belirtilerinin anlaşılabilmesi veya yaşlılık dönemi unutkanlıkları nedeniyle normal kabul edilmesi hastalığın teşhisini ve tedavisini geciktirmektedir (Yazıcı ve Şahin, 2012, s.49).

Alzheimer hastalarında görülen psikolojik ve davranışsal semptomlar hastalığın seyrine, bakım verenin tutum ve davranışlarına çevresel uyaranlara, kullanılan ilaçların yan etkilerine ve pek çok etkene bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir (Eker, 2008, s.99). Baral Kulaksızoğlu (2009, s.36); demans hastalarının %80 ila 90'ında en az bir stres verici nöropsikiyatrik veya davranışsal belirti görüldüğünün, en sık görülen demans türü olan Alzheimer hastalığında da bu belirtilerin önemli oranda seyrettiğinin altını çizmiştir. Ayrıca önemli belirtiler arasında sanrılar, halüsinasyonlar, kişilik değişiklikleri, ajitasyon/eksitasyon, psikomotor bozuluklar ve duygu durum bozuklukları olduğunu belirtmiştir. Bunların yanı sıra agresif davranışlar, anksiyete, şüphecilik, istifleme, amaçsızca dolaşma ve kaybolma, yinelenen davranışlar ve uyku sorunları da sıklıkla yaşanmaktadır (Sarıkaya, Sukut ve Ayhan, 2017, s.34-37).

Ölüm ve ölüm nedenleri istatistiklerine göre Alzheimer hastalığından hayatını kaybeden yaşlıların sayısı 2015 yılında 12.059 iken 2019 yılında 13.498'e yükselmiştir (TÜİK, 2020). Travmatik bir yaşam deneyimi olarak kabul edilen Alzheimer hastalığı doğrudan öldürücü bir etkiye sahip olmamakla birlikte bağışıklık sisteminde yarattığı çöküntü nedeniyle bu hastalığa sahip bireyler genelde akciğer enfeksiyonu (pnömoni) başta olmak üzere diğer hastalıklardan kaynaklı yaşamlarını yitirmektedir (Tufan, 2016 aktaran Kaya Uygun, 2019, s.18). Nüfusun yaşlanmasıyla beraber kaçınılmaz olarak artan Alzheimer hastalığı sıklığı, semptomların ağırlaşması ile birlikte artan bakım yükünün azaltılmasına yönelik müdahalelerin gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurmuştur (Farcnik ve Persyko, 2002, s.203).

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YAŞLI BAKIM POLİTİKALARI

Sosyal politika kapsamı içerisinde ele alınan yaşlı bakım politikaları ülkelerin benimsedikleri sosyal refah rejimlerinden etkilenerek şekillenmektedir. İsveç modeli olarak da nitelendirilen İskandinavya modelinde yaşlı bakımı konusu, İsveç'in uzun yıllar refah devleti yapısında olması nedeniyle oldukça önemli bir yere sahiptir. 1950'li yıllara kadar yaygın olarak kurum bakımı uygulamaları ön plandayken sonraki yıllarda evde bakım hizmetlerinde bir artış meydana gelmiştir. Uzun süre boyunca kurum bakımı ve evde bakım hizmetleri bir arada yürütülmüştür. Ancak son yıllarda yaşlı

bireylerin aileleri yanında desteklenmesine yönelik uygulamalarda artış söz konusu olmuştur (Taşçı, 2010, s.187-189). Yaşlı bireylere yönelik sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerin yaygın olarak sunulduğu İsveç modelinde yaşlı bireylerin kendi yaşam alanlarından kopmadan desteklenmesinde önemli bir rol oynayan gündüzlü bakım veren kurumlardan sıklıkla faydalanılmaktadır (Albayrak ve Birinci, 2017, s.71-72). 1 Ocak 2002 tarihli Yeni Sosyal Hizmet Yasası ile birlikte belediyeler yaşlısının bakımını üstlenen akrabaları desteklemekle yükümlü kılınmıştır. Alzheimerlı bireylerin evlerinde yaşamalarını sağlamaya yönelik önemli bir aracı bakım hizmeti sunan gündüzlü bakım hizmetleri Alzheimerlı bireyler ile bakım veren akrabalarına yardım sağlamayı amaçlamaktadır (Alzheimer Europe, 2009).

Muhafazakâr model örneklerinden biri olan Almanya'da yaşlı bireylerin kuruluş bakımı yerine kendi evlerinde desteklenmeleri amacıyla bakım sigortası hizmeti sunulmaktadır. Yaşlı bireyin kendi evinde bakım hizmetinden faydalanması için bakım veren aile bireyi (informal) veya profesyonel (formal) bakım veren maddi olarak desteklenmektedir (Hekimler, 2017, s.239). Almanya'da Alzheimerlı bireylere bakım verenlere yönelik Alzheimer kuruluşları, diğer kuruluşlar ve yerel kendi kendine yardım grupları tarafından danışmanlık ve destek grupları bulunmaktadır (Alzheimer Europe, 2009).

Liberal model örneklerinden olan İngiltere'de yaşlı bireylere yönelik temel bakım sistemi olarak evde bakım sistemi benimsenmiştir. Bağımsız bir şekilde yaşamını sürdüremeyen yaşlı bireylerin ihtiyaçları tespit edilerek yerel yönetimler aracılığıyla evde bakım hizmeti sunulmaktadır (Taşçı, 2010, s.191-192). Kurumsal bakım hizmetleri genel olarak kuruluş bakımı, evde bakım ve uzun süreli hastane bakımı şeklinde verilmektedir. Kuruluş bakım hizmetleri ise huzurevleri, bakımevleri ve hem huzurevi hem de bakımevi olarak hizmet veren kuruluşlar aracılığıyla yürütülmektedir (Comas vd., 2010, s.17). İngiltere'de gündüzlü bakım hizmetleri belediyeler tarafından yürütülmektedir. Gündüzlü bakım veren merkezlerde demanslı bireyler ya da hareket etmekte güçlük çeken, hareket kabiliyeti kısıtlı olan yaşlı bireylere yönelik hizmetler sunulmakla birlikte ihtiyaç doğrultusunda geceleri de hizmet sunulabilmektedir. Bu merkezler ile evde yaşlı bireylerin bakımına yardımcı olan aile üyeleri veya profesyonellerin rahatlatılmasının yanı sıra yaşlı bireylerin merkezlerde yapılan aktiviteler aracılığıyla zihinsel ve fiziksel olarak aktif kalmalarının sağlanması da amaçlanmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017, s.51).

Güney Avrupa modelinde ise yaşlı bireyin bakımı ve desteklenmesinde aile üyelerinin önemi ve rolü diğer modellere göre daha güçlüdür (Güler, 2015, s.65). Bu durum ülkelerin yalnızca ekonomik yapısı ile ilgili olmayıp sosyal ve kültürel yapısı ile de ilişkilidir.

Türkiye’de yaşlı bireylere yönelik bakım hizmetleri genel olarak yatılı kuruluş bakımı, geçici bakım, evde bakım ve gündüzlü bakım olarak şekillenirken yatılı bakım hizmetleri; huzurevleri, huzurevi ve rehabilitasyon merkezleri ve yaşlı yaşam evleri aracılığıyla sunulmaktadır (Bilgin, Tamkoç ve Aydoğdu, 2021, s.969). Yaşlı bakımı konusunda huzurevleri önemli bir rol üstlenerek yatılı kurum bakım ihtiyacının büyük çoğunluğunu karşılamaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı huzurevlerinde bakılan yaşlı sayısı 2002 yılında 4.952 iken bu sayı 2022 yılı Ağustos ayı itibariyle 13.661 olmuştur. Diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait huzurevleri ile özel huzurevleri de dâhil edildiğinde toplam 449 huzurevinden 27.690 yaşlının hizmet aldığı görülmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı huzurevi sayısı ve kapasitesinin 2002 yılına göre 2.6 kat; bakılan yaşlı sayısının 2.7 kat arttığı görülmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022, s.93).

Bakım hizmetlerinin bir diğer boyutunu oluşturan evde bakım hizmetleri, Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, yerel yönetimler ve Sağlık Bakanlığı tarafından farklı biçimlerde sunulmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan evde bakım hizmetleri 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında aylık ödemeler şeklinde bir sosyal yardım olarak sunulmakta olup 2007 yılından 2022 yılına kadar bu yardımdan yararlanan kişi sayısı 19.5 kat artarak 554.434 kişiye ulaşmıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022, s.48). Yerel yönetimler tarafından sunulan evde bakım hizmetleri ise yaşlı bireylerin genel olarak temizlik, yemek, tadilat, vb. ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Sağlık Bakanlığınca 2010 yılından itibaren uygulanmakta olan evde sağlık hizmetleri genellikle hareket kısıtlılığı yaşayan yaşlıların, hastaneye gitmesine gerek kalmadan yaşadıkları ortamda ihtiyaç duydukları sağlık hizmetine erişmelerini sağlamak amacıyla geliştirilmiştir (Yılmaz vd., 2010, s. 130).

Türkiye’nin nüfus yapısı ve demografik değişiminde yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı artmaktadır. Nüfusun giderek yaşlanması, yaşlı bakımı konusunun bir sorun alanı haline gelmeden önlenmesine yönelik hizmet ve politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Hem bakım hizmeti ihtiyacı duyan yaşlı bireyler hem de bu grup içerisinde özel bir konuma sahip Alzheimer hastalığı olan yaşlı

bireylere kendi sosyal alanlarından, yakın akraba ve arkadaş çevresinden ayrılmadan bakım hizmeti sunulmasına yönelik hizmet veren gündüz bakım merkezlerinin önemli bir amaca hizmet ettiği düşünülmektedir.

ALZHEIMER HASTALARINA BAKIM VERENLERİN YAŞADIKLARI SORUNLAR

Alzheimer hastalığı ile beyinde meydana gelen değişikliklerin sonucunda kişinin hafızası, ruh hali ve davranışları etkilenmektedir. Hastalık nedeniyle pek çok bireyde farklı şekillerde ortaya çıkan davranışsal değişiklikler, bakım verenleri zorlayıcı nitelikte olabilmektedir. Özellikle yaşlı bireyin hastalığın etkisiyle alışlagelmişin dışında kaba ve agresif davranışları aile üyelerini üzebilmektedir (Dementia Australia, 2020, s.1).

Alzheimer hastalarına bakım verenlerin yaşadıkları güçlükleri belirlemek amacıyla 50 bakım veren ile yapılan bir araştırmada; bakım verenlerin %64'ünün bakım vermeye bağlı olarak ailede güçlük yaşadıkları, bu grubun %46'sının bakım vermede destek alamadığı için güçlük yaşadığı ortaya konulmuştur. Bununla birlikte güçlük yaşayanların %34.4'ünün psikolojik, %18.8'inin ise ekonomik güçlük yaşadığı ifade edilmiştir (Akyar, 2006, s.32-33). Bu araştırma Alzheimerlı hastalara bakım verenlerin bakım konusunda destek alma ihtiyaçlarını ortaya koymasından önemlidir.

Martin Carrasso vd. (2009, s.489) tarafından yapılan araştırmada, Alzheimer hastalarına bakım verenlerin fiziksel ve psikolojik stres yaşadıkları ortaya konulmuştur. Bunun yanında mezkûr araştırmada bakım verenlere yönelik psikososyal müdahale programlarının bakım verenlerin problem çözme becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olarak yaşam kalitelerini artırdığı ifade edilmiştir. Alzheimer hastalarına bakım verenlere yönelik yapılan araştırmalarda, bakım verenlerin genel olarak anksiyete ve depresyon düzeylerinin yüksek olduğu belirtilmektedir (Dura vd., 1991; Sales, 2003; Sivrioğlu, 2004).

Alzheimer hastalığının yarattığı davranışsal sorunların nedenini anlayamamaya bağlı olarak hasta yakınlarında istem dışı tepkiler gelişebilmektedir. Bakım yükünün artması ile birlikte hastaya nasıl davranacağını bilemeyen bakım verenlerin bu durumla baş etmeleri de zorlaşmaktadır (Sarıkaya vd., 2017, s.37). Bakım yükü kavramı, kendi bakımını üstlenemeyecek bireye bakım verme durumunun ortaya çıkardığı fiziksel, psikolojik, ekonomik ve sosyal stresin tümünü kapsamaktadır (Işıksan, 2018, s.4). Bakım yükü; bakımı sağlanan birey ve bakım verenin bireysel özellikleri, hastalığın türü, bakımın süresi ve niteliği, bakım verenin sahip olduğu roller, bakım verenin bakım

konusundaki bilgi düzeyi, bakım verenin sağlık sorunları, bakım verme konusunda bakım verenin destek alıp almadığı, bakımı sağlanan birey ile bakım verenin ekonomik koşulları gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir (Aşiret ve Kapucu, 2012, s.75-76). Alzheimer hastalığının şiddetinin artmasıyla beraber bakım yükünde de artış görülmektedir (Soner ve Aykut, 2017, s.382).

Soner ve Aykut (2017, s.375-380) tarafından Alzheimer hastalarına bakım veren aile üyelerinin yaşadıkları güçlükleri ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmada, bakım verenler Alzheimer hastalarındaki ani ruh hali değişikliklerinin, tekrarların ve unutkanlıkların bakım verme yükünü artırdığını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu araştırma sonucunda, bakım verenlerin yatılı kurum bakımını tercih etmedikleri, bakım verme konusunda psikolojik açıdan çok yıprandıkları ve en çok psikolojik yardıma ihtiyaç duydukları, eski hayatlarına özlem duydukları, bakım konusunda uzman kişilerden destek almak istedikleri ortaya konulmuştur.

Alzheimer hastası olan bireylerin bakımı, sağlıklı yaşlı bireylerin bakımından farklı olarak bakım verene birçok sorumluluk yüklemektedir. Özellikle hastanın yalnız dışarı çıkmaması ve kendisine zarar verebileceği aletlerden uzak tutulması gerekmektedir (Bostancı, 2014, s.32). Alzheimer hastalarında gözlemlenen kendine zarar verme, amaçsızca dolaşma ve kaybolma davranışı ile birlikte diğer davranış bozuklukları bireyin bakım veren tarafından gözetim altında bulundurulmasını gerekli kılmaktadır. Bu durum, Alzheimerlı hastaya bakım verenlerin sürekli olarak hastanın yanında kalarak kendi sosyal yaşamlarından uzaklaşmalarına, kimi zaman da iş yaşamından kopmalarına neden olabilmektedir. İş durumu ile ilgili yaşanan karamsarlık, umutsuzluk, bakım verenlerin sosyal yaşamlarından soyutlanması vb. durumlar bakım verenlerde anksiyete ve depresyona yol açabilmektedir (Akçoban, 2020, s.21). Onat Kaya ve Çelik tarafından yapılan araştırmada, Alzheimer hastalarına bakım verenlerin kendilerini eski hayatlarına göre daha izole, daha sinirli, daha kısıtlanmış olarak değerlendirdikleri ifade edilmiştir (2018, s.625).

Bakım verenin destek alıp almamasının bakım yükünde belirleyici bir rol oynadığı göz önünde bulundurulduğunda, bakım verme konusunda alternatif yöntemlerden faydalanılması gerektiği de ortaya çıkmaktadır. Alzheimer hastası bireye bakım verenlerin bakım yüklerinin hafifletilmesine yönelik psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden desteklenmeleri, bu yönde hizmet ve politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bakım veren bireylerin iş yaşamlarından veya sosyal yaşamlarından kopmadan,

fiziksel ve psikolojik sağlıklarının korunmasına yardımcı olan destekleyici hizmet modellerine ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece yatılı kurum bakımını tercih etmeyen Alzheimer hastası bireylerin yakınlarının dinlenmeleri, küçük molalar ile desteklenmeleri, sosyal hayata katılmaları sağlanmış olacaktır. Hem bakım verenlerin kendi sağlıkları ve yaşam kaliteleri hem de verdikleri bakımın kalitesi için bu desteğin önemli olduğu düşünölmektedir.

ALZHEIMERLI YAŞLILARA YÖNELİK GÜNDÜZ BAKIM HİZMETLERİ

Tüm dünyada artan yaşlı nüfus, yaşlılık alanında yapılan çalışmaların artmasına, yeni hizmet modellerinin geliştirilmesine neden olmuştur. Genel olarak yaşlı bireylerin bakımı kuruluş bakımı, evde bakım ve gündüz bakım modelleri çerçevesinde şekillenmiştir (Şener ve Tekin, 2020, s.141-142). Şahin ve Yalçın (2003, s.10) tarafından yapılan bir araştırmada huzurevinde yaşayan yaşlılarda depresyon görölme sıklığının kendi evinde yaşayan yaşlılara göre anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır. Evde ve huzurevinde kalan yaşlı bireylerin karşılaştırıldığı bir başka araştırmada evde yaşayan yaşlı bireylerin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden huzurevinde yaşayan yaşlı bireylere göre daha iyi durumda olduğu ortaya konmuştur (Softa, 2015, s.63). Sağlıklı yaşlı bireylerden farklı olarak Alzheimerlı bireylerin yaşadıkları çevrenin değişmesine yönelik olumsuz tepkiler vermeleri, korku, endişe ve huzursuzluk yaşayabilmeleri nedeniyle bu hastaların mümkün olduğunca yaşadıkları yer ve çevrelerinin değişmemesi, bakım konusundaki en önemli noktalardan biridir (Çolakoğlu, 2004 aktaran Kaya Uygun, 2019, s.34).

Kurum bakımı hizmeti almadan evde yaşayan Alzheimer hastalarına, büyük çoğunlukla aile üyeleri ve yakınları tarafından bakım verilmektedir. Altın ve Avcı (2016, s.527) tarafından yapılan bir çalışmada bakım verenlerin %37.9'unun hastanın gelini, %33.9'unun çocuğu, %10.7'sinin eşi, %10.2'sinin kardeşi, %7.3'ünün ise hastanın bakıcısı ve damadı olduğu ortaya konulmuştur. Türk Aile Yapısı Araştırması'nda, bireylerin kendilerine bakamayacak kadar yaşlandıklarında nasıl yaşamayı tercih ettikleri incelendiğinde; araştırmaya katılanların %30.7'si evde bakım hizmeti almayı, %27.5'i çocuklarının yanında kalmayı, %15'i ise huzurevi/bakımevine gitmeyi istediklerini belirtmişlerdir. 65 ve daha yukarı yaştaki kişilerin kendilerine bakamayacak kadar yaşlandıklarında nasıl yaşamayı tercih ettikleri incelendiğinde; %46'sının çocuklarının yanında kalmayı, %31.6'sının evde bakım hizmeti almayı, %10.3'ünün ise huzurevi/bakımevine gitmeyi istediği belirtilmiştir. Ayrıca, Türk Aile Yapısı

Araştırması'nda, bireylerin %83.1'inin çocukların anne ve babasına yaşlılıklarında bakması gerektiğini düşündükleri aktarılmaktadır (TÜİK, 2021b). Türk aile yapısı hakkında önemli veriler sunan bu araştırmada yaşlı bireylerin genel olarak yatılı kurum bakımını tercih etmedikleri ortaya konulmuştur.

Nazlıer Keser (2019, s.128) tarafından yapılan Alzheimerlı hasta yakınlarının sosyal hizmet ihtiyaçlarının ortaya konulduğu araştırmada; bakım veren aile üyelerinin kurum bakımı hakkındaki görüşlerinin genel olarak olumsuz olduğu, ancak kendi sağlık problemleri söz konusu olduğunda veya temel ihtiyaçlarını karşılamak istediklerinde günün bir saatini bile kendilerine ayıramadıklarını ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Bakım verenler, yaşlı ile birlikte eve hapsediklerini ve çalışma hayatlarını sonlandırmak zorunda kaldıklarını da ifade etmişlerdir. Yaşadıkları sorunlara çözüm olarak ise yatılı değil ancak gündüzlü bakım veren, yaşlı bireyin kendisi gibi Alzheimer hastası bireylerle bir araya gelerek sosyalleşebileceği, haftanın belirli günlerinde birkaç saatliğine de olsa yaşlılarını bırakabilecekleri merkezlerin onları rahatlatabileceklerini ifade etmişlerdir. Alzheimer hastalarının bakımından sorumlu aile üyelerinin kendi yaşadıkları sorunların çözümüne yönelik gündüz bakım merkezlerine ihtiyaç duyduklarını belirtmeleri değerlidir. Yaşlısının kurumsal bakım hizmeti almasına sıcak bakmayan aileler için bakım sürecinin güçlüklerini azaltacak alternatif bakım modeli olarak gündüz bakım hizmetleri önemli bir amaca hizmet etmektedir.

Gündüzlü hizmet modeli, özellikle Alzheimer ve demans teşhisi olan yaşlı bireylerin psikolojik, sosyal ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak, yaşam ortamlarını iyileştirmek, boş zamanlarını değerlendirmek, onlara günlük yaşam faaliyetlerinde destek olmak, ilgilerine göre faaliyet grupları kurarak sosyal faaliyetler düzenlemek ve mesleki danışmanlık yapmak amaçları doğrultusunda hizmet vermektedir. Bu merkezlerde Alzheimer ve demanslı yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini artırmak amacıyla programlar üretilmekte, bireylerin sosyal iletişimlerinin geliştirilmesine destek olunmaktadır (Zıplar, 2015, s.185). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının son verilerine göre 37 gündüz hizmet sunan kuruluşta 538 yaşlıya aktif olarak gündüz bakım hizmeti sunulmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022, s.93). Bunların yanı sıra yerel yönetimler ve STK'lar tarafından açılan gündüz bakım merkezleri de bulunmaktadır (Bilgin vd., 2021, s.971). Ancak bu merkezlerden kaç tanesinin özel olarak Alzheimerlı hastalara hizmet verdiği konusunda kesin bilgi elde edilememiştir. Türkiye Alzheimer Derneği tarafından toplamda 13 il içerisinde

Alzheimer hastaları için 7 Gündüz Yaşam Merkezi kurulmuştur (Şener ve Tekin, 2020, s.142). Alzheimerlı hastalar için gündüz bakım merkezlerinin geliştirilmesi konusunda Türkiye Alzheimer Derneği ile yerel yönetimler işbirliğinde kurulan gündüz bakım merkezlerinin, örnek teşkil edebileceği değerlendirilmektedir.

Gündüz bakım merkezleri genellikle fonksiyon kısıtlılığı olan yaşlı bireylere tıbbi ve psikososyal bakımın yanında serbest zaman aktivitelerini de içerecek biçimde çok boyutlu hizmet sunmaktadır. Gündüz bakım merkezleri genellikle tıbbi ve sosyal modele dayalı programlar içermektedir. Sosyal bakım modeli ile yaşlı bireyin daha çok sosyalleşmesi, kültürel, eğitsel ve eğlence aktivitelerine katılması amaçlanmaktadır. Ayrıca çay-kahve, öğle yemeği, ara öğün ve ulaşım hizmetleri de sunulmaktadır. Tıbbi model ile yaşlı bireyler bu merkezlerde sağlık izlemi, hemşirelik bakımı, kişisel bakım, fizik tedavi, aile danışmanlığı ve rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanabilmektedirler (Savaş, 2010, s.133).

Kurumsal bakım hizmetine alternatif olarak geliştirilen bir model olarak evde aile bireyleri tarafından sunulan informal bakım hizmetlerinin desteklenmesine yönelik geliştirilen gündüzlü bakım hizmeti yaşlı yakınlarının da ihtiyaçları gözetilerek geliştirilmiştir. Gündüz bakım hizmetleri bakım verenin yükünü azaltmak amacıyla onlara ihtiyaç duydukları mola imkânını sunmaktadır. Ayrıca, bu merkezlerin Alzheimerlı yaşlı bireyin günlük aktivitelerini yapabilme becerisi ile sosyal alandaki yeterliliğini artırması, bakım verenleri de olumlu yönde etkileyebilmektedir (Özer, 2010, s.34).

Yaşlılara sunulacak sosyal hizmetlerin temel amacı; yaşlı bireyleri mümkün olduğunca kendi yaşam alanlarında, olabildiğince uzun süre bağımsız ve rahat bir şekilde yaşayabilmelerine destek olmak, yaşlı bireyler için alternatif yerleşim olanakları sağlamak ve onlara sağlık hizmeti sunmak olmalıdır (Gökkoca ve Baharlıteler, 1999, s.2). Yaşlı bireylere sunulacak bakım hizmetlerinde kuruluş bakımı yerine yaşlının evinde yaşamasını destekleyecek ve bakımlarını kolaylaştıracak önlemlerin alınmasına odaklanılmalıdır (Yerli, 2017, s.1286). Alzheimerlı yaşlı bireylere hizmet veren gündüz bakım merkezleri de bu bireylerin kendi sosyal çevresinden koparılmadan yakınlarıyla birlikte ve aktif yaşaması, yaşam kalitelerinin zenginleştirilmesi, kurum bakımına yerleşmelerinin geciktirilmesi, yatılı kurum bakımına sıcak bakmayan aile üyelerinin bakım konusunda desteklenmesi amaçlarına hizmet etmektedir. Alzheimerlı yaşlı birey ve ailesine sunulacak sosyal hizmet

içerisinde önemli bir yerde konumlanan gündüz bakım merkezleri aracılığı ile bakım veren aile üyesinin psikososyal sağlığının korunmasına, sosyal becerilerini kullanabilmesine, sosyal desteğinin artmasına destek olunabilmektedir. Yaşlısının gündüz bakım merkezinde bulunduğu süre içerisinde bakım verenler kendilerine zaman ayırabilmekte, günlük işlerini yapabilmekte, toplumsal hayata daha aktif katılabilmekte, sosyalleşebilmekte ve nihayetinde aile üyelerinin bakım yükleri hafiflemektedir. Tüm bu olumlu etkileri göz önünde bulundurulduğunda Alzheimer hastası yaşlı birey ve bakım veren kişiye psikososyal açıdan önemli bir destek mekanizması oluşturan gündüz bakım merkezlerinin sayılarının artırılmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Alzheimerlı bireylere yönelik daha fazla gündüz bakım merkezinin kurulması, bu merkezler hakkında toplumun bilgilendirilerek hizmetlere ulaşımın kolaylaştırılması sağlanmalıdır.

SONUÇ

Yaşlılık döneminde yaşanan ev yalnızca fiziksel bir ortamdan ibaret olmayıp anıların, yaşanmışlıkların, bireyin bağımsızlığının ve otoritesinin de bir simgesi olarak yaşlı refahı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Yaşlı bakımı konusundaki politikalar incelendiğinde Türkiye’de kurumsal hizmetlere odaklanılarak kuruluş bakım modelinin yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Bununla birlikte nüfus yapısındaki demografik değişiklikler yaşlı bakımı konusunda çalışmalara yoğunluk kazandırılmasını, kurumsal bakım hizmetine alternatif olarak evde bakım ve gündüz bakım modellerinin yaygınlaştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Her yaşlı bireyin farklı sosyal, kültürel ve psikolojik özelliklere sahip olması “tek beden herkese uyar” anlayışı ile üretilen çözümleri etkisiz kılmaktadır. Bu nedenle yaşlı bireylerin farklılıkları göz önünde bulundurularak bütün kesimleri kapsayıcı ve yaşlının yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır (Kalınkara, Arpacı ve Denizli, 2013, s.56). Alzheimerlı yaşlı bireylerin farklı özellikleri de göz önünde bulundurularak onların fiziksel, bilişsel, sosyal gelişimlerini destekleyen, onlara güvenli bir şekilde ev dışında sosyalleşme olanağı tanıyan bir hizmet modeli olarak gündüz bakım merkezleri oldukça önemli bir işleve sahiptir.

Alzheimer hastasına bakım vermenin tam zamanlı bir iş olduğu, hastalığın etkilerine bağlı olarak bakım verenin tüm zamanını ve enerjisini bu bakım için harcadığı düşünüldüğünde bakım verenin zamanla sosyal yaşamdan kopması da kaçınılmaz olacaktır. Akyar’ın yaptığı bir çalışmada Alzheimerlı yaşlısına bakım verenlerin

%50'sinin günlük ortalama 20-24 saat bakım verdikleri belirtilmiştir (2006, s.30). Yapılan araştırmalar Alzheimerlı hastalara bakım verenlerin bakım konusunda desteğe ihtiyaç duyduklarını ortaya koymuştur (Soner ve Aykut, 2017; Akyar, 2006). Bu merkezler Alzheimerlı yaşlı bireyleri olduğu kadar yaşlısına bakım verirken psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden güçlükler yaşayan bakım verenleri de desteklemeyi amaçlayan bir sosyal hizmet modelidir.

Refah seviyesi yüksek ülkelerde yaşlı bakımı konusunda önemli bir rol oynayan ve sıklıkla faydalanılan gündüz bakım merkezlerinin ülkemizde henüz yaygınlaşmadığı ortadadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, yerel yönetimler, STK'lar ve ilgili kuruluşlar tarafından Alzheimerlı yaşlılara hizmet vermek üzere, özel gündüz bakım merkezlerinin kurumsallaştırılması noktasında birbirlerini destekleyici çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Alzheimerlı yaşlıların, hastalığın derecesine bağlı olarak mümkün olduğunca aktif bireyler olmaları, insan onuruna yakışır bir yaşam sürmeleri, yaşam kalitelerinin artırılmaları amacıyla hizmet eden bunun yanı sıra bakım verenlerin bakım yükünü önemli derecede hafifleten gündüz bakım merkezlerinin hizmetlerinin geliştirilerek ülke genelinde yaygınlaştırılması, ihtiyaç duyan her kesime ulaşılabilmesi gerekmektedir. Alzheimerlı yaşlı bireylerin gündüz bakım merkezlerinden faydalanmaları konusunda hastanelerin nöroloji, geriatri ve ilgili diğer birimlerinin gündüz bakım hizmetleri konusunda yaşlı yakınlarını bilgilendirmeleri önerilmektedir.

Gündüz bakım merkezlerinden hizmet alan Alzheimerlı hastaların yakınları ile araştırmalar yapılarak onların değerlendirmeleri doğrultusunda hizmetlerin geliştirilmesine yönelik adımlar atılmalıdır.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Ağustos, 2022.

12 Ekim 2022 tarihinde

[https://www.aile.gov.tr/media/117257/eyhgm_istatistik_bulteni_agustos2022.p](https://www.aile.gov.tr/media/117257/eyhgm_istatistik_bulteni_agustos2022.pdf)

[df](https://www.aile.gov.tr/media/117257/eyhgm_istatistik_bulteni_agustos2022.pdf) adresinden alınmıştır.

Akçoban, S. (2020). *Evde Bakım Hastalarının Yaşam Kaliteleri ve Bakım Verenlerin Yükünün Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

- Akyar, İ. (2006). *Alzheimer Hastalarına Bakım Verenlerin Yaşadıkları Güçlükler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Albayrak, E. T. & Birinci, M. (2017). Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç-Norveç Örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 64-100.
- Altın, A. ve Avcı, İ.A. (2016). Evde Alzheimer Hastasına Bakım Verenlerin Hasta Bakımına Yönelik Kullandıkları Tamamlayıcı Ve Alternatif Tedavi Yöntemleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(6), 525-531.
- Alzheimer Europe. (2009). *Alzheimer Europe*. 2 Ekim 2022 tarihinde <https://www.alzheimer-europe.org/> adresinden alınmıştır.
- Aşiret, D.G., Kapucu, S. (2012). İnmeli Hastalara Bakım Veren Hasta Yakınlarının Bakım Yükü. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 14(2), 73-80.
- Baral Kulaksızoğlu, I. (2009). Alzheimer'lı Hastalarda Görülen Psikiyatrik ve Davranışsal Sorunlar. *Türkiye Klinikleri J Neurol-Special Topics*, 2(1), 36-44.
- Bilgin, Ö. F., Tamkoç, B. & Aydoğdu, Ö. (2021). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Yerde Yaşlanma Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21 (53) , 963-977. doi:10.21560/spcd.vi.702917
- Bostancı, Ö. (2014). *Alzheimer-Demensli Yaşlıya Bakım Veren Aile Bireylerinin Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Comas-Herrera, A., Pickard, L., Wittenberg, R., Malley, J. ve King, D. (2010). *The Long Term Care System For The Elderly In England*. London: Copyright.
- Çağlar, T. (2014). Yaşlılık ve Sosyal Hizmet: Yaşam Destek Merkezi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 25(2), 145-162.
- Dementia Australia (2020). *Changed Behaviours*. 17 Ekim 2020 tarihinde https://www.dementia.org.au/sites/default/files/helpsheets/Helpsheet-ChangedBehaviours01-ChangedBehaviours_english.pdf adresinden alınmıştır.
- Dura, J.R., Stukenberg, K.W., Kiecolt-Glaser, J.K. (1991). Anxiety and depressive disorders in adult children caring for demented parents. *Psychol Aging*, 6(3), 467-73.

- Eker, E. (2008). Alzheimer Hastalığı. *Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi*, 62, 85-110.
- Farcnik K. ,Persyko M.S.(2002). Assessment, Measures and Approaches to Easing Care Giver Burden in Alzheimer’s Disease, *Drugs & Aging*, 19(3), 203-215. doi:10.2165/00002512-200219030-00004.
- Gökkoca, Z. U., Baharlıteiler, N. (1999). Yaşlılık Döneminde Hizmet Programları. *H.Ü. Toplum Hekimliği Bülteni*, 18(3-4), 1-4.
- Güler, M. (2015). Güney Avrupa Refah Rejiminde Sosyal Dışlanma. *İş ve Hayat Dergisi*, 1(1), 57-96.
- Gürer, A. , Küdür Çırpan, F. & Atalan Özlen, N. (2019). Yaşlı Bakım Hizmetleri. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 3(1), 1-6. doi: 10.35333/JOHSE.2019.44
- Harris, P.B. (2002). *The Person with Alzheimer’s Disease*. Baltimore:The John Hopkins University Press.
- Işıkhan, V. (2018). Kurumda Çalışan Yaşlı Bakım Elemanlarının Bakım Yükünü Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 29(1), 1-26.
- İlgar, L., Şengül, İ. (2007). Yaşlılık Dönemi ve Yaşlının Gelişim Görevleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 147-156.
- Kalınkara, V., Arpacı, F. & Denizli, Ç. (2013). Yerinde Yaşlanma. *VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi*, 54-60. Karabük.
- Karan, M. A. (2012). Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyonunda Disiplinler Arası Yaklaşım, N. Kırdı, F. Can, vd. (yaz.haz.). *I. Uluslararası Katılımlı Yaşlı Bakım Modelleri ve Rehabilitasyon Turizmi Kongresi içinde* (s.71-76). İzmir: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Kaya Uygun, Ü. (2019). *Alzheimer Hastalarına Evde Bakım Veren Aile Üyelerinin Yaşadıkları Güçlükler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Koşar, N. (1996). *Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Martin-Carrasco, M., Martin, M.F., Valero, C.P., Millan, P.R., Garcia, C.I., Montalban, S.R., Vazquez, A.L.G., Piris, S.P., Vilanova, M.B. (2009). Effectiveness of a

psychoeducational intervention program in the reduction of caregiver burden in alzheimer's disease patients' caregivers. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 24(5), s. 489-99. doi: 10.1002/gps.2142.

National Institute on Aging. *Risk Factors for Alzheimer's Disease* (2017). 3 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.nia.nih.gov/> adresinden alınmıştır.

Nazlıer Keser, E.N. (2019). *Alzheimer Tanısı Konulan Yaşlıların Ailelerinin Sosyal Hizmet Gereksinimleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Onat, H. (2017). *Alzheimerlı Hasta ve Hasta Yakınlarının Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi ve Hastalığın Hasta Yakınlarına Olan Yükü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Onat Kaya, H., Çelik, Y. (2018). Hasta Bakım Yükü: Alzheimer Hastalarına Bakım Verenler Arasında Bir Çalışma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21(4), 625-640.

Özer, S. (2010). Demanslı Hasta ve Bakım Verenlerin Yaşam Kalitesi. *Türk Geriatri Derneği, Özel Sayı* (3), 27-35.

Prince M, Bryce R, Albanese E, Wimo A, Ribeiro W, Ferri CP. (2013). The Global Prevalence Of Dementia: A Systematic Review And Metaanalysis. *Alzheimers Dement*, 9(1), 63-75.

Sales, E. (2003). Family Burden and Quality of Life. *Qual Life Res*, 2(1), 33–41

Santana R.F., Almeida K.S., Savoldi N.A.M. (2009). Indicators of the applicability of nursing instructions in the daily lives of alzheimer patient caregivers. *Rev. Esc. Enferm USP*, 43(2), 455-61. 8 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.scielo.br/j/reeusp/a/CgKZMZ3NkWzJqmTq64btXzn/?format=pdf&lang=en> adresinden alınmıştır.

Sarıkaya, N.,A. Sukut, Ö., Ayhan, C.H. (2017). Alzheimer Hastalarında Görülen Davranışsal Sorunları Yönetme. *Journal of Academic Research in Nursing*, 3, 33-38.

Savaş, S. (2010). Avrupada ve Dünyada Gündüz Bakım Evleri. 3. *Akademik Geriatri Kongresi*, 132-136.

- Selekler, K. (2010). Alois Alzheimer ve Alzheimer Hastalığı. *Geriatric Dergisi*, 13(3), 9-14.
- Sivrioğlu, E. (2004). Alzheimer hastalarına bakım verenlerde sosyo-demografik özellikler ve bakım verme biçiminin depresyon düzeyine etkisi. *Yeni Symposium*, 42(2), 55-59.
- Softa, H. (2015). Evde ve Huzurevinde Kalan Yaşlıların Fizyolojik, Psikolojik ve Sosyal Yönden İncelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(2), 63-76.
- Soner, S., Aykut, S. (2017). Alzheimer Hastalık Sürecinde Bakım Veren Aile Üyelerinin Yaşadıkları Güçlükler ve Sosyal Hizmet. *Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 375-387.
- Şahin, M., Yalçın, M. (2003). Huzurevinde veya Kendi Evlerinde Yaşayan Yaşlılarda Depresyon Sıklıklarının Karşılaştırılması. *Geriatric*, 6(1), 10-13.
- Şener M., Tekin H. H. (2020). Sosyal Belediyecilik Bağlamında Yaşlı Bakım ve Alzheimer Gündüz Yaşam Merkezleri. *Geriatric Bilimler Dergisi*, 3(3), 138-146.
- Tamkoç, B. (2020). Esping-Andersen'in Refah Rejimleri Sınıflandırmasına Göre Farklı Refah Rejimlerinde Alzheimerlı Bireylere Yönelik Hizmetlerin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 1-12
- Taşçı, F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, 1, 175-198.
- Tekin, B. N. (2022). *Alzheimer Hastalarına Bakım Veren Kişilerin Bakım Yüklerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarına Etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- TÜİK. (2020). Türkiye İstatistik Kurumu. *İstatistiklerle Yaşlılar, 2020*. 10 Ekim 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2021a). Türkiye İstatistik Kurumu. *İstatistiklerle Yaşlılar, 2021*. 10 Ekim 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2021-45636> adresinden alınmıştır.

TÜİK (2021b). Türkiye İstatistik Kurumu. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021*. 10 Ekim 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813> adresinden alınmıştır.

TÜİK. (2022). Türkiye İstatistik Kurumu. *Dünya Nüfus Günü, 2022*. 10 Ekim 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552> adresinden alınmıştır.

Türkiye Alzheimer Derneği. 11 Ekim 2022 tarihinde <https://www.alzheimerderneği.org.tr/> adresinden alınmıştır.

UN, Department of Economic and Social Affairs. (2019). *World Population Prospects Key Findings and Advance Tables*. New York: United Nations.

Yacı, Ö. (2011). *Çeşitli Evrelerdeki Alzheimer Hastalarına Bakım Veren Yakınlarındaki Bakıcı Yükü ve Depresyonun Karşılaştırılması* (Tıpta Uzmanlık Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Yazıcı, G., H. Şahin.(2012). Alzheimer Hastalığı. *Klinik Gelişim Dergisi*, 2(3), 48-53.

Yerli, G. (2017). Yaşlılık Dönemi Özellikleri ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1278-1287

Yılmaz, M., Sametoğlu, F., Akmeşe, G., Tak, A., Yağbasan, B., Gökçay, S. & Erdem, S. (2010). Sağlık Hizmetinin Alternatif Bir Sunum Şekli Olarak Evde Hasta Bakımı. *İstanbul Tıp Dergisi*, 11, 125-132.

Zıplar, Ü. T. (2015). Dünyada ve Türkiye’de Yaşlılık Hizmetleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2) , 173-194.

Özgün Makale (Kitap İncelemesi)

Unique Article (Book Review)

Geliş Tarihi – Submitted: 17.12.2022

Kabul Tarihi – Accepted: 20.12.2022

Atıf Bilgisi / Reference Information

Anadolu B. (2022). Post-Horror: Art, Genre and Cultural Elevation [Kitap İncelemesi, Post-horror: art, genre and cultural elevation, David Church]. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 22 (2), 214-221.

Batu ANADOLU¹

KİTAP İNCELEMESİ: “POST-HORROR: ART, GENRE AND CULTURAL ELEVATION”

Bu çalışmada; akademisyen David Church'ün 2021 yılında basılan *Post-Horror: Art, Genre and Cultural Elevation* isimli kitabının incelemesi yapılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle sinema tarihinde korku türünün gelişimine ve akademik incelemelerin kapsamına değinilmiştir. Korku filmlerinde yer alan başkarakterlerin ve antagonistlerin yapısı özetlenerek 21. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan post-korku kavramının tanımlanması yapılmıştır. Bahsi geçen kavram, David Church'ün kitabı çerçevesinde incelenmiş ve epizodik bir yaklaşımla her bölümün kapsamı ve incelenen filmlerin içerikleri tartışılmıştır. Yapılan incelemede film endüstrisinin yapım, dağıtım ve gösterim unsurları, yönetmenlerin ve izleyicilerin konumunun yanı sıra; karakter, zaman, mekan, toplumsal cinsiyet, politika ve eleştiri kültürü göz önünde bulundurulmuştur. Sonuç kısmında ise kitabın eksik yönleri ve alana yaptığı katkılar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Post-Korku, David Church, Kitap İncelemesi.

¹ Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, ORCID: 0000-0002-7420-3818, e-posta: banadolu@cu.edu.tr

BOOK REVIEW: “POST-HORROR: ART, GENRE AND CULTURAL ELEVATION”**ABSTRACT**

In this study; academician David Church's *Post-Horror: Art, Genre and Cultural Elevation*, published in 2021, is analysed. In this context, firstly, the development of the horror genre in the history of cinema and the scope of academic studies were mentioned. The structure of the protagonists and antagonists in horror films is summarised and the concept of post-horror, which has emerged since the 21st century, is defined. The aforementioned concept is analysed within the framework of David Church's book and the scope of each chapter and the contents of the films examined are discussed with an episodic approach. In the analysis, the production, distribution and exhibition elements of the film industry, the position of directors and audiences, as well as character, time, space, gender, politics and the culture of criticism were taken into consideration. In the conclusion, the shortcomings of the book and its contributions to the field are evaluated.

Keywords: Cinema, Post-Horror, David Church, Book Review.

GİRİŞ

Korku filmleri sinemanın doğuşundan bu yana yapımcılar, yönetmenler ve izleyiciler tarafından en çok tercih edilen türlerden biri olmuştur. İzleyicinin bilinmeyene ya da düşünmek istemediği şeylere doğru yaptığı bu yolculuk, bir bakıma bireyin ya da toplumun kendi içine yaptığı bir ziyarettir ve bu ziyaret çoğu zaman bastırılan düşüncelerin su yüzüne çıkması ya da daha güçlü biçimde bastırılması ile sonuçlanır. Bu ayırım zamanla korku filmlerinin de kendi alt türlerine bölünmesine, sinema endüstrisi tarafından yönetmen, konu ve bütçe gibi başlıklar üzerinden sınıflandırılmasına yol açmıştır. Belki de bu sebeple korku sineması uzun yıllar boyunca çok saygın görülen bir tür olmamış, özellikle *jump scare*² adı verilen kavramla özdeşleştirilerek izleyiciye belirli tatminler sağlayan eğlencelik filmler olarak yorumlanmıştır.

1960'lı yıllardan itibaren psikanalitik ve feminist kuramın sinema ile ilişkilendirilmesiyle korku türü incelenmeye değer bulunmuş, bir bakıma kültürlerin ve toplumların

² İzleyiciyi ani şekilde şaşırtmaya, şok etmeye ve hareket etmeye yönlendiren korku sahnesi (y.n.).

değişimlerine ve davranışlarına ayna tutan bir güce sahip olduğu düşünülmüştür. Michael Ryan, Douglas Kellner, Laura Mulvey, Robin Wood gibi önemli akademisyenlerin şekillendirdiği korku türü incelemeleri; kahramanların davranışlarını toplumsal cinsiyete, politikaya ve kültüre dayalı gelişmelerin bu filmlere etkisi açısından analiz etmişlerdir. Fakat en önemli yaklaşımlardan biri; ötekileştirilen ve canavarlaştırılan antagonistlerin karakter yapılarını ve motivasyonlarını çözümlene girişimi olmuştur. Uzun yıllar boyunca kahraman anlatıları üzerine kurulu olan Amerikan sinemasında bile korku filmlerinin ana kahramanlarından çok antagonistleri popüler hale gelmektedir. *The Nightmare on Elm Street* film serisinden Freddy Kruger, *Friday the 13th* film serisinden Jason Voorhees ve *Halloween* film serisinden Michael Myers gibi karakterler, belirli motivasyonlarla hareket etmektedirler. Dini ve ahlaki kuralların baskısı, ataerkillik içerisinde erkeğe ve kadına atfedilen roller, toplumsal ve kültürel değişimlere duyulan korku gibi başlıklar hem türün muhafazakârlaşmasına hem de yenilenmesine neden olan unsurlardır. Bu bağlamda; *post-horror* (post-korku ya da korku sonrası) olarak tanımlanabilecek yeni bir alt-tür, yenilenmeyi temsil eden bir yaklaşımdır.

21. YÜZYILDA KORKU SİNEMASINA YENİ BİR YORUM: POST-KORKU

İlk olarak 2017 yılında *The Guardian* yazarlarından Steve Rose tarafından ortaya atılan bu kavram; bir korku filmi olarak yola çıkmaktan çok, onun bir takım trüklerini ve klişelerini kullanıp farklı bir eser ortaya koyma düşüncesi ile özdeşleştirilir. Bir filmin konusuna baktıklarında bir hayalet ya da zombi öyküsü gören izleyiciler, bu minvalde bir kavram ve beklenti seti ile sinema salonuna giderler. Fakat karşılaştıkları şey bu beklenti setleriyle bilinçli şekilde oynayan, onları korkudan yerlerinden sıçratmaktan çok daha kişisel ve duygusal bağ kurulabilecek gerçekçi anlatılara yönlendiren filmler olmaktadır. Haliyle izleyici ikiye bölünmektedir: Korku filmi beklentisi karşılanmayan izleyiciler filmleri kötü olarak nitelendirilirken, diğer izleyici grubu filmden çıktığında çok daha fazla soru işareti ve merak duygusuyla salondan ayrılmaktadır. 2010 sonrası çekilmiş, düşük bütçeli bağımsız yapım statüsünde, geleneksel korku filmlerinin eleştirisi olarak yorumlanabilecek bu filmler, elbette ki düşük harcamalarla hali hazırdaki korku filmi izleyicisini yakalama ihtimaliyle yapımcılar için de bir can simidine dönüşebilmektedir.

Diğer taraftan korku filmleri belirli yönetmenlerle özdeşleştirilirken o güne kadar korku filmi çekmemiş ya da sektörde farklı türlerle anılan yönetmenler, kendi kişisel

hikâyelerini ve korkularını yansıtacak bir alan buldukları için bu alt türü kullanışlı bir yapı olarak görmeye başlamışlardır. David Lowery, Olivier Assayas ve Peter Strickland gibi yönetmenlerin tercih ettiği bu anlatılar, şüphesiz ki post-korku alt türünün geçici bir heves mi yoksa korku sinemasının geleceğini inşa etmeye başlayan bir temel mi olduğu sorularını ortaya çıkarmaktadır.

POST-HORROR: ART, GENRE, AND CULTURAL ELEVATION KİTABININ İNCELEMESİ

Indiana Üniversitesi Cinsiyet Çalışmaları Bölümü öğretim elemanlarından David Church'ün kaleme aldığı ve 2021 yılında *Edinburgh University Press*'ten çıkan *Post-Horror: Art, Genre and Cultural Elevation* başlıklı kitap, yazarın disiplinlerarası çalışmalarının mikro bir örneği olarak yorumlanabilir. Ağırlıklı olarak cinsiyet politikaları bağlamında yetişkin ve istismar filmleri, video oyunlarında şiddet ve korku sineması gibi konularda çalışan yazar, bu eserinde de ilk bakışta oldukça kapsamlı ama nihayetinde bütüncül bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Giriş ve içerik kısmında belirli başlıkların yanı sıra alt türe ait filmlerle örneklendirme yoluna giden Church, son on yılın korku sinemasını yapım-dağıtım-gösterim gibi endüstriyel pratiklerle okumaya çalışırken yukarıda bahsettiğimiz soruların da cevabını aramaktadır.

Apprehension Engines: Defining a New Wave of Art-Horror Cinema (Endişe Motoru: Yeni Bir Dalga Tanımlamak Sanat-Korku Sineması) başlıklı giriş bölümünde Church (2021, s. 3), post-korku teriminin aslında önemli olduğu kadar ayırıcı bir terim olduğuna değinmektedir. Post-korkunun yaygın kullanımına karşın *yükseltilmiş korku* (elevated horror) terimini tercih eden yazar, ilk terimin kendisinden öncesini yok sayma riski taşıdığını belirtir. Ortak estetik ve temalara geçmeden önce bu alt türün temellerinin daha geçmişe dayandığını ancak bir sınıflandırma yapılmadığını ifade etmektedir. Bugünkü sınıflandırma ise post-korku filmlerinin daha çok festival izleyiciliği üzerinden minimal sanat filmleri kategorisine yerleştirilmesiyle ilgilidir. Böylece birçok eleştirmen tarafından küçük görülen korku türünün aslında bu türe saygınlık kazandırmaya yönelik bir halkla ilişkiler faaliyetiyle post-korkuya yönlendiği ihtimalini aklımızda tutmamızı ister. Bu filmlerin sanatsal değerleri kadar kültürel beğeni kalıplarına uygunluğu ve sektör aygıtlarıyla alışverişi de önem kazanmaktadır. Yavaş tempo, sade üslup, ciddi temalar, belirsiz anlatılar ve güvenilmez anlatıcılar gibi unsurlar daha çok birer üslup güncellemesi olarak kabul edilebilir.

“Slow,” “Smart,” “Indie,” “Prestige,” “Elevated”: *Discursive Struggle for Cultural Distinction* (“Yavaş,” “Akıllı,” “Bağımsız,” “Prestijli,” “Yükselmiş”: *Kültürel Ayrım için Söylemsel Mücadele*) başlıklı ikinci bölüm, adından da anlaşılacağı üzere türe getirilmiş terimlere yönelik eleştirel bir söylem üretmektedir. Sosyal medyanın gelişimiyle birlikte film eleştirmenliğinin biçim değiştirmesi, belirli insanların görüşleri dışında herkesin filmlere dair fikirlerini yazabilmesi, hızlı ve dikkat çekici olma gerekliliğini getirmektedir. Bu bağlamda post-korku için kullanılan çeşitli terimler, dikkatleri bu alt türe çekse de doyurucu ya da tutarlı bir söylem üretmekten uzaktadır. Daha çok korku filmi fanatikleri ile eleştirmenler arasında fikir ayrılıklarına yol açan bu tür yaklaşımlara karşın Church (2021, s. 57), korku hayranlarının alt-kültürel adanmışlığı ile türe yeni dahil olan eleştirel kabule dayalı izleyiciler arasında bir uzlaşmanın mümkün olduğunu iddia etmektedir. Bu yaklaşım ilk bakışta fazla iyimser görünse de, gişe sineması ile bağımsız sinema arasındaki uçurumun kapanması ve orta bütçeli yapımların kaybolduğuna yönelik endişelerin giderilmesi açısından post-korku tartışması yararlı sonuçlar yaratabilir.

Grief, Mourning, and the Horrors of Familial Inheritance (*Keder, Yas ve Ailesel Mirasın Dehşeti*) adını taşıyan üçüncü bölümde post-korku türünün tekrarlayan temalarından biri olan kayıp sürecinin üzerinde durulur. Fakat kayıp süreci ve bununla mücadele bir yas tutma durumundan çok geçmiş günahların ve hataların su yüzüne çıkması ile gerçekleşir. Bölümde bahsi geçen *Hereditary* (2018, yön. Ari Aster) filminde olduğu gibi annenin geçmiş günahları, sonraki neslin özel yaşamına bir tecavüz niteliği taşımaktadır. Anneler gibi çocuklar da ebeveynleri için birer canavara ya da ötekiye dönüşebilir. Bu durumda koşulsuz sevginin mümkün olup olmadığı tartışmaya açılmaktadır. Bütün korkular kuşaktan kuşağa genetik biçimde aktarılırken, çözüm sürecinden çok bir kabullenme anlatısı benimsenir. Church’e göre (2021, s. 95); “bu filmlerde kahramanların duygusal benliklerinin altı oyulurken, acı çeken bu kişilere yönelik kedere dayalı bir psikolojik şiddet uygulanır.”

Psikolojik şiddetin bir başka türü olan psikolojik manipülasyon (gaslighting) kavramı da *Horror by Gaslight: Epistemic Violence and Ambivalent Belonging* (*Psikolojik Manipülasyon Dehşeti: Epistemik Şiddet ve İkircikli Aidiyet*) başlıklı dördüncü bölümün konusudur. Yine Ari Aster’in yönetmenliğini üstlendiği *Midsommar* (2019) ile *Get Out* (2017, yön. Jordan Peele) filmlerini merkezine alan bölüm, odak noktasına romantik ilişkileri koyar ve kağıt üstünde mükemmel görünen ilişkilerin toksik hale gelmesinde

politik ve kültürel faktörleri de ekler. Bir gruba ait olma, ötekileştirme ve sosyal eşitsizlikler gibi kavramlar hem kültürel dogmalara hem de ırkçılığa kadar uzanmaktadır. Ayrıcalıklı kabul edilen kimliklerin belirli ortamlarda ötekileşmesi ya da öteki olarak kabul edilen bireylerin kendilerine has güçleriyle sorunları çözmesi gibi ters köşe anlatılar, izleyicide çözümden çok yine huzursuzluk duygusunu yaratma görevini üstlenir. Toplum tarafından kurbanlaştırılarak manipülasyona açık hale gelen karakterler ideal düzeni kurmaktan çok diğerini manipüle ederek sorunlu bir zafere imza atmaktadırlar.

Karakterlerin yalnız ya da çaresiz hissetmesinde sosyal çevreleri kadar yer aldıkları mekânlar da etkilidir. *Beautiful, Horrible Desolation: Landscape in Post-Horror Cinema* (Güzel, Korkunç İssizlik: Manzara içinde Korku Sonrası Sinema) başlıklı beşinci bölüm de Church'un (2021, s. 135) deyimiyile izleyiciye "duygusal bir ıssızlık sunan vahşi kırsal manzaraları" ele almaktadır. Post-korku filmlerinin; fiziksel ortamları bir duygulanım yaratma amacıyla kullandığı görülmekte ve bu yaklaşım, türe atfedilen minimalist yapımlar özelliğiyle uyum taşımaktadır. Vahşi doğada geçen filmler karakterleri yalnızlaştırırken mekânı da tekinsizleştirir. Fakat bu tekinsizlik, ağacın arkasından çıkan canavarlardan çok karakterlerin kendi ruh hallerinin dengesizliğine dayanır. Bu coğrafyada ne aradığını bilmediği için kendi içerisinde en kötüsünü bulan karakterlerden toplum tarafından buraya sürüldüğü için intikam arayan iblislere dönüşen anti-kahramanlara kadar oldukça geniş bir kahraman yelpazesi sunulur. *The Witch* (2015, yön. Robert Eggers) ve *Hagazussa: A Heathen's Curse* (2017, Lukas Feigelfeld) gibi cadılıkla suçlanan ana karakterleri içeren filmlerin bu coğrafyalarda geçmeleri şaşırtıcı değildir. Doğanın bereketi ve tehlikeleri, bir anlamda bu filmlerdeki erkek karakterler için kadınlarla eş değer bir bereket ve tehdit anlamına da gelmektedir.

Queer Ethics and the Urban Ruin-Porn Landscape: The Horrors of Monogamy in It Follows (Queer Etik ve KentSEL Harabe-porno Manzarası: It Follows'ta Tekeşliliğin Dehşeti) isimli yedinci bölüm ise aslen Church'ün 2018 tarihli bir makalesine dayanmaktadır. Önceki bölümle bağlantılı olarak yazar, bu sefer vahşi bir manzara olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin endüstriyel çöküşteki şehri Detroit'i merkezine alan *It Follows* (2014, yön. David Robert Mitchell) filmini inceler. *It Follows*, 60'lı yıllarda banliyö hayatı ile özdeşleşen Amerikan rüyası mitinin yıkılışını güncel bir post-korku malzemesine çevirirken, bu kötü mirası taşımak zorunda kalan gençleri cinsel ilişkiler nedeniyle öldüren bir antagonisti ön plana çıkarır. Gençler ölmek için birbirleriyle

cinsel ilişki kurmak zorunda kalmakta ve laneti bir sonraki kişiye geçirmektedir. İlginç şekilde gençlerin aileleri filmde çok az görünürler ve tamamen edilebilirler. Bu bağlamda post-korku yaklaşımıyla geleneksel korku filmlerinde sıklıkla rastlanan ailenin kutsallığı ve tek eşlilik kavramları tartışmaya açılır. Hatta antagonistin hem heteroseksüel hem de homoseksüel çiftlerin peşine düşmesi, kendi içerisinde bir eşitlik ironisi de taşımaktadır.

Existential Dread and the Trouble with Transcendence (Varoluşsal Dehşet ve Aşknlık Sorunu) başlıklı son bölüm ise bedensel dehşetten ruhsal dehşete geçiş yapar. Hayalet figürünün temsil ettiği korku değerlerini tersyüz eden bu yaklaşım, intikamcı ruh ögesi yerine arada sıkışmış ve hiçbir yere ait olmayan ruhların temsiline odaklanır. Ölüm bir son ya da başlangıç olmaktan çok bir hiçlik halidir ve hayaletler yeniden birey olmak isteğiyle yanıp tutuşurlar. Önceki bölümlerde görüldüğü üzere; antagonistler kötülük yapmaktan çok belirli duygulara ya da motivasyonlara sahip, anlayış ve empati bekleyen ya da güncel toplumsal değişimleri yansıtan karakterlere dönüşmüşlerdir.

TARTIŞMA

Church'ün kitabı genel olarak ele alındığında post-korku başlığını bir akım ya da türden çok bir yaklaşım biçiminde ele aldığı söylenebilir. Korku türü sona ermemekte ya da yeni bir şey başlamamakta, yükselme ve değişim özelliği göstermektedir. Sinema tarihindeki birçok tür benzer değişimlerle sınanmış ve kendilerinden sonra gelen türlere ve filmlere yol göstermişlerdir. Post-korku da dehşetin öznesini ve nesnesini değiştirerek bizzat bireyin ya da kahramanın kendisine yönlendirmekte; şiddet, cinsiyet ve politika gibi konulardaki değişim ve bu değişime karşı duyulan direnç çatışmasını bir çıkış noktası olarak kullanmaktadır. Keder, suçluluk, üzüntü gibi insani duygular bir acıma yaratmaktan çok problemi büyüten ya da bilinçdışıdaki şiddeti bastıran birer göstergeye dönüşmüştür. İnsana özgürlük veren doğa kadar kendisini huzurlu hissettiği evi de bireyin kişiliğiyle birlikte değişim gösterebilir ve bir tehdit unsuruna dönüşebilir. Tam da bütün bu belirsizlik ve güvensizlik hissi, post-korku için biçilmiş bir kaftandır. Her şeyin temelinde bireysel kaygılar, acılar, pişmanlıklar bulunur ve bu nedenle yanlış kararların biri diğerini izler. Kahraman, artık kendi hayatının antagonistidir.

Church'ün kapsamlı ve yenilikçi çalışması, birtakım eksiklikler de içermektedir. Öncelikle post-korku kavramını tür açısından ele almamayı tercih etse de onun yerine yükseltilmiş tür kavramını kullanmaktadır. Bu yaklaşım; yine korku sineması açısından

ayrımcı bir tutum olarak algılanabilir. Bir alt tür olarak nitelendirilebilse de tür sineması açısından aşağı ya da yüksek sanat örneklerini sınıflandırmak, öncelikle o türle ilişkili izleyiciler açısından kabul edilemez bir duruma dönüşebilmektedir. Bu açıdan Church'ün tercihi tıpkı Rose'un yaptığı tanımlama gibi yanlış değil ama tartışılmaya muhtaçtır. Diğer göze çarpan bir problem ise incelenen filmlerinin büyük çoğunluğunun beyaz ve erkek yönetmenlere ait olmasıdır. Church bu tercihini pandemi dönemi sonrasındaki filmlere yer verme şansının olmamasıyla açıklasa da pandemi öncesinde de kadın ya da siyahi yönetmenlere ait birçok post-korku filmi vizyona girmiştir. Bu bağlamda post-korku'nun önemli bir özelliği olan toplumsal cinsiyet ve ırk kavramlarını sorgulama yaklaşımı, eserde yetersiz bir örnekleme incelenmektedir.

SONUÇ

Genel toplama bakıldığında ise birtakım eksikliklere rağmen David Church'ün *Post-Horror: Art, Genre and Cultural Elevation* isimli eseri; sadece akademisyenler veya korku türünü takip eden izleyiciler ve okuyucular için değil, sinema tarihine meraklı insanlar için de erişilebilir üsluba ve tutarlı içsel tartışmalara sahip bir kitaptır. Korku filmlerinden ayrı tutulamayacak izleyici kavramına olan içten yaklaşımı, filmlerin ortaya çıktığı dönem ile sinema tarihi arasında kurulan bağlantıları ve toplumsal tabuları ve mitleri tartışmaya açması ile hem çağdaş hem de eleştirel bir eser olarak düşünülebilir. Özellikle günümüzde filmleri izleme, üzerine konuşma ya da yazma alışkanlıklarımızın nasıl değiştiği düşünüldüğünde korku türü özelinde okuyucuya sunduğu mikro evren, muhakkak ki farklı çalışmalara da ilham kaynağı olacaktır.

UFKUN ÖTESİ BİLİM DERGİSİ YAYIN KURALLARI

DERGİDE YER ALACAK YAZI TÜRLERİ

Araştırma Makalesi (Özgün Makale): Bilimsel yöntem ve kurallara uygun olarak sosyal bilimlere ait alanlarda yapılmış araştırmaların makaleleridir. Bu yazıların daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Bir bilimsel ortamda sunulmuş; fakat yayınlanmamış (özetler hariç) çalışmalar, bu durumun belirtilmesi koşuluyla kabul edilir. Araştırma makalelerinin orijinal bir araştırmayı bulgu ve sonuçlarıyla yansıtmaması veya temel ve uygulamalı bilim alanlarında teorik, hesaplmalı veya deneysel özgün bilimsel çalışmalardan oluşması gereklidir. Yeni kavram, kuram, model ve yaklaşımlar geliştiren makaleler de bu kapsamda yer almaktadır.

Derleme Makaleler: Bilimsel yöntem ve kurallara uygun olarak sosyal bilimlere ait alanlarda yapılmış derleme makaleleridir. Derleme makaleler araştırmacının belli bir konuda yayınlanan dikkate değer çalışmaları alarak teker teker karşılaştırmalı olarak değerlendirmesi, bu eserlerin literatüre kazandırdıkları perspektifleri ve bu perspektiflerin birbirlerini tamamlayan ve birbirleri ile çelişen argümanlarını ortaya koyması, belli bir konuda bilgi üretme adına o güne dek neler yapıldığını, o gün itibarıyla hangi noktada olduğunu ve bundan sonra hangi yöndeki araştırmaların literatüre önemli katkılar sağlayabileceğini özetlediği makalelerdir.

Olgu (Vaka, Case) Sunumları: Sosyal bilim uygulayıcıların, paylaşmakta yarar gördükleri olguları ele alan yazılardır.

Editöre Mektup: Okurların dergi ile ya da dergide yer alan yazılarla ilgili görüş ve önerilerini belirttikleri yazılar ile belirtilen alanlarda çalışmalar yürüten meslek ve disiplinlerden bilimcilerin, bilimsel konularda ve bilimsel bir biçimle yürüttükleri tartışmaların yer aldığı yazılardır.

Kitap/Makale Tanıtımı: İlgili alanlarda yayınlanmış kitapların/makalelerin tanıtım ve eleştirisini içeren yazılardır.

Tez Tanıtımı: İlgili alanlarda yapılmış uzmanlık ve doktora çalışmalarını okuyuculara tanıtan yazılardır.

DERGİ YAYIN POLİTİKASI

1. Yılda iki sayı (Haziran - Aralık) olarak elektronik ortamda yayın yapan Ufkun Ötesi Bilim Dergisi açık erişimli (Open Access) olarak Tübitak Dergi-Park-Akademik sistemi aracılığıyla yayınlanmaktadır. Yayın Kurulu ve Editör kararı ile mevcut sayılara ek olarak özel sayı da yayınlanabilmektedir.
2. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi açık erişimli bir dergidir.
3. Dergi Tübitak DergiPark sistemi aracılığıyla yayımlanmakta olup, tümü ile ücretsiz bir dergidir.
4. Dergiye ulaşan yazılar, öncelikle editör ve yayın kurulu tarafından yapılacak ilk değerlendirmeden sonra derginin yayın ilkelerine uygun bulunduğu takdirde konu ile ilgili 2 hakemlere gönderilir. Red ve kabul koşulları eşit olması halinde 3. Bir hakem görevlendirmesi yapılır.
5. Dergiye gönderilen çalışmalara ilişkin hakem değerlendirmesi için hakemlere verilen süre 15 gün olup gerektiğinde 15 gün daha uzatılabilmektedir.
6. Dergiye gönderilen makalelerin hakem değerlendirme sürecinde çalışmaların tüm süreçlerinde yazar ve hakem kimlikleri gizlenmektedir.

7. Yazarlar, hakemlerden ve editörlerden gelen düzeltme istekleri doğrultusunda gerekli düzeltmeleri yaparak çalışmalarının hakem önerileri doğrultusunda düzeltilmiş hallerini en geç 15 gün içerisinde Dergipark sistemine yüklemelidir.
8. Yazarlar, dergiye yükledikleri makalelerini her aşamada geri çekme hakkına sahiptirler.
9. Düzeltmeden sonra talep edilmesi halinde yazılar hakeme tekrar gönderilir, hakem değerlendirmesinden sonra, ilgili makale dergi yönetiminin onayı ile yayınlanır.
10. Dergiye makale başvurusunda bulunmayı düşünen yazarlar tüm bu kuralları titizlikle incelemelidir.

DERGİ YAZIM KURALLARI

1. Yazılar, A4 boyutunda metin kenarlarından 2,5 cm boşluk bırakılarak, 1.5 aralıkla bilgisayarla Arial 12 punto kullanılarak yazılmalıdır.
2. Yazılar 20 sayfayı geçmemeli, eğer geçiyor ve yazarının iyi niyetli çabalarına karşın kısaltılmıyor ya da kısaltıldığında makalenin özelliği kayboluyorsa, bu durum Yayın Kuruluna gerekli bilgiler verilerek görüşülmelidir.
3. Metin iki yana hizalı, paragraf öncesi boşluk bırakılmadan ve paragraflar arasında otomatik olarak yarım satır (6 nk) boşluk bırakılarak hazırlanmalıdır.
4. İlk sayfa kapak sayfasıdır. Kapakta sırasıyla, makalenin tam başlığı, yazarın adı, yazarın kurumu sayfada ortalanmış olarak alt alta ikişer satır aralıkla sıralanır. Sayfanın altında yazar hakkında kısa bilgi notu sola yaslanmış olarak yer alır. Bu notta yazarın şu anki durumu, ilgi alanları, ödülleri vb. bilgiler, yazının bir proje kapsamında desteklenmesi vb. bilgiler ile iletişim için elektronik adresi yer alabilir.
5. Metin içinde kitap, dergi ve film, TV programı adları italik yazılır. Örneğin, *Siyaset Meydanı* programında (...). Ayrıca yeni veya teknik bir terim metin içinde ilk geçtiği anda italik yazılabilir, sonrasında italik yazılmaz. Örneğin, 1990'lardan sonra *alımlama* çalışmaları Türkiye'de de artış göstermiştir. İngilizcede yaygın olan ifadeler ve kısaltmaları italik yazmayınız. Örneğin, a priori, vis-a-vis, per se vb... Metinde bir ifadeyi daha çok vurgulamak amacıyla italik yapmayınız.
6. Sayıların kullanımı: Cümlelere başlarken sayısal ifadeler sözcük olarak verilir. Örneğin: Kırkbeş tezden yirmisi (...) metin analizi üzerineydi, kalan 15 tanesi üretim süreçlerinin ekonomi politikası ile ilgiliydi.
7. Bir ifadeyi aniden kesintiye uğratacak bir bilgi veriliyorsa, çift çizgi kullanılır. Örneğin: Bu iki katılımcı – biri ilk gruptan diğeri ikinci gruptan seçilmişlerdi- ayrı ayrı test edildiler.
8. Metinde dipnotlar, ilgili olduğu sayfada numaralandırılarak verilir; metin sonuna konulmaz.
9. Metinde sadece tek ek var ise Ek olarak italik başlıklandırılabilir ve metinde böyle yer alabilir. Birden çok ek var ise Ek A, Ek B diye harflendirilerek sıralanabilir. Metin sonunda yer alan bu eklere başlıkları verilmelidir. Ana metinde etiketleri ile belirtilmelidir. Örneğin: Türkiye'de yapılmış haber konusundaki doktora tezlerinin ve master tezlerinin konu dağılımına bakıldığında (Ek A ve Ek B), 1990'lardan itibaren bunların çoğunun temsil, ideoloji ve söylem meselelerine odaklandığı görülmektedir.
10. Metninizi karmaşık ve fazla hacimli değilse, başlık ve alt başlıklarda sayılar veya harfler kullanmayınız. Yine metinde yer alan çeşitli türden ardışık sıralamalarda sayı yerine madde işaretlerini kullanmayı tercih ediniz (kare, çizgi, yuvarlak vb).

11. Yazı; sırasıyla çalışmanın türü (araştırma, derleme veya vaka sunumu), başlığı, yazar adları, yazarların bağlı oldukları kurumlar, iletişim kurulacak yazarın iletişim bilgileri (posta adresi, telefon, faks, e-posta) ve çalışmanın daha önce yayınlanmadığını ya da yayınlanmak üzere hâlihazırda başka bir yayın organına gönderilmediğinin bildirimini içeren ayrı bir başlık sayfası ile gönderilmelidir.
12. Yazının diğer bölümleri şu sıraya uygun olmalıdır: Sola dayalı, alt alta, Türkçe ve yabancı dilde başlık, Türkçe özet, anahtar sözcükler, yabancı dilde özet, yabancı dilde anahtar sözcükler, metin ve yararlanılan kaynaklar.
13. Çizelge içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, harita vs.) şekil olarak adlandırılmalıdır. Bütün çizelgeler ve şekiller, ayrı ayrı, Çizelge: 1 ya da Şekil: 1, düzeni içinde sıralanmalıdır.
14. Her yazının başında 200 sözcüğü geçmeyecek bir Türkçe özet yer almalıdır. Ayrıca İngilizce, Almanca ya da Fransızca dillerinden birinde de aynı uzunlukta bir özet konulmalıdır. Özet(ler)in sonunda anahtar sözcükler belirtilmelidir.
15. Satır sonlarında sözcükler kesinlikle hecelerine bölünmemelidir.

KAYNAKÇA KURALLARI

Ufkun Ötesi Bilim Dergisine gönderilen yazıların referans ve kaynakça düzenlenmesinde American Psychological Association (APA) 6 stili kullanılmalıdır. Mendeley atıf programının APA 6 TR kaynakça versiyonu dergimizin yayın kuralları ile birebir uyumludur.